

Mai mult decât bani gheăță...

Bani în mișcare.

BRD - Groupe Société Générale, banca ce a oferit primul card bancar în România, lansează acum 6 noi carduri bancare pe care le puteți folosi în țară sau străinătate (în funcție de tip):

MAESTRO (lei) și VISA ELECTRON (lei) perfect adaptate pentru plata salariilor; VISA CLASSIC (lei și USD); VISA BUSINESS (lei și USD).

Nu trebuie decât să alegeti și, din acest moment, veți începe o viață fără grija banilor gheăță.

- **SIGUR** - banii dumneavoastră sunt în siguranță, chiar dacă ați pierdut sau v-a fost furat card-ul bancar!
- **COMOD** - cumpărările sunt mai comode ca niciodată. Nu mai trebuie să aveți bani la dumneavoastră, să-l numărați tot timpul și să aveți grija de el!
- **MODERN** - dacă aveți nevoie de numerar, puteți să-l obțineți imediat de la orice bacomat sau de la ghișeele băncilor.

Card-ul bancar BRD. Pentru dumneavoastră - și pentru banii dumneavoastră.

BANCA ROMÂNĂ
PENTRU DEZVOLTARE
GROUPE SOCIETE GENERALE

BANCA ROMÂNĂ PENTRU DEZVOLTARE ESTE
MEMBRU A GRUPULUI SOCIÉTÉ GÉNÉRALE
Str. Doamnei nr. 4, 70016, București, România
Tel: +40 320 9516; Fax: +40 320 9632
e-mail: customers@brd-card.ro, http://www.brd.ro

Sfera Politicii 77

REVISTĂ LUNARĂ DE ȘTIINȚE POLITICE EDITATĂ DE INSTITUTUL DE CERCETĂRI POLITICE ȘI ECONOMICE ȘI FUNDATA "SOCIETATEA CIVILĂ"
Anul VIII, 2000

HELSINKI

Bărbații sunt cu mult mai fideli decât se crede! Ei niciodată nu vor renunța la un ceas IWC.

Primul Cronograf - Titan din lume
vine de la IWC.
Acum un

HELVETANSA

Ceasuri elvețiene

World Trade Center - Galeria Comercială, Bd. Expoziției, Nr. 2, Tel.: 092 307 162
Bd. Nicolae Bălcescu, Nr. 125, Tel.: 01 311 17 08

Cuprins

2. Editorial	Stelian Tănase	Lecția crizei
4. Helsinki	Eladi-Florentina Pătru	România și summit-ul de la Helsinki - între așteptări și provocări
8. 10 ani de la căderea comunismului	Dragoș Petrescu	Colapsul comunismului românesc
15.	Cristina Petrescu	Disidență intelectuală - cîteva considerații după zece ani
21.	Adrian Pop	Tranzitii de la dictatură la democrație în Răsăritul Europei
31. Arhivă	Document	Amintiri cu Emil Bodnăraș
35. Dezbateri	Leon Volovici	Despre "falsul binar" și coerenta complotului
40. Politică Internă	Adrian Cioroianu	1989-1999: Un deceniu de redescoperiri, speranțe și nevroze
45. Politică Externă	Daniel Cain	Macedonia post-Gligorov
50. IdeoSfera	George Voicu	Paradigma conșpiraționistă (VI)
52. Semnale		

Lectia crizei

STELIAN TĂNASE

Criza de guvern apărută după conferința de la Helsinki pune destule probleme. Unele sunt strict juridice. Altele sunt strict politice. Prin revocarea primului ministru, s-a creat un precedent. Toți președinții cînd vor avea interese politice diferite de ale primului ministru, de acum încolo, îl vor revoca. România devine - din decembrie 1999- dintr-o republică semiprezidențială, una prezidențială. Asta complică mult regulile jocului politic. Partidele vor cultiva tot mai insistenț Cotrocenii. Pînă acum, Executivul domina Parlamentul. De acum, Președinția, indiferent de cine va fi președinte, va avea un rol central, și va impune scenei politice agenda proprie. Guvernul, dependent de președinte, va privi mai mult spre Cotroceni, și mai puțin spre primul-ministru. Același lucru pentru șefii de partide, care își vor pierde mai mult timp la Cotroceni decît în fiefulor proprii. România reia trăsăturile regimului carlist, din anii 30. Partide slabe, facțiuni, și dincolo de regulile, legi, norme, voința "suveranului", ales de data asta prin vot direct de cîteva milioane de votanți.

Altă referință este Franța, repubica a V-a, 1958. Charles de Gaulle are destui aderenții la București. Unii înclină să credă că României îi trebuie o dictatură sau măcar un regim autoritar. În presă au apărut periodic declarații ale unor lideri de opinie, personalități politice etc. care au cerut un regim de mînă forte. Ideea ar fi că tranziția, reforma, necesitatea disciplină, ordine, o reducere a drepturilor la libera exprimare, o limitare a activității sindicale. Etc. Să fie acceptate mai puțin drepturile omului, și să fie impusă mai mult autoritatea statului. Cum tranziția provoacă suferințe, spun aceștia, pentru a preîmpinge manifestarea nemulțumiților, și pentru a da un ritm susținut reformelor, democrația trebuie să se estompeze, cel puțin

pentru un timp. Exemplul chilian, sud coreean, turc, grec, incită. În aceste țări, regimuri de mînă forte s-au instalat atunci cînd instituțiile statului erau amenințate, cînd democrația lăua aspectul dezordinii. Ideologia acestor regimuri: e nevoie de o concentrare a decizilor și resurselor la vîrf, spuneau ei, pentru a introduce ordine acolo unde forțele politice nu se înțeleg. Disputele îndelungate și fără rezultate, agitarea maselor, ar introduce necesitatea unei mînă forte.

Am îndoielor mari în privința acestui raționament. Aceste regimuri au fost temporare, iar rezultatele lor incerte. Ce au făcut ele întăredevăr, a fost să creeze o oligarhie economico-politică. Regimurile autoritare tranșează în favoarea unui grup social disputele pentru accesul la resurse și decizii. De la un punct înșă, efortul modernizator e blocat chiar de aceste regimuri. În cele din urmă, necesitatea democrației s-a impus. După un ocol, după achitarea unor costuri sociale și politice mari. Așa încît cei care sunt îspitați de scenariul unui regim de mînă forte în România (nu puțini), speră să profite de el. Dacă nu, trebuie să se aștepte la excluderea din competiția pentru putere și resurse. Cît privește accelerarea reformelor, e o iluzie: ce face un regim autoritar, este să tranșeze disputele dintre diferențele grupuri de interes, în dauna societății, dar și în dauna altor grupuri de interes. Multe asemenea grupuri de-a lungul istoriei, au marșat la asemenea scenarii, în speranță că vor beneficia de patronajul unui asemenea regim, al șefului statului în primul rînd. 90% s-ă înșelați, și au avut de suferit. Mai devreme sau mai tîrziu au trecut în Opoziție, cînd au înțeles iluziile cu privire la o asemenea guvernare autoritară.

Parlamentarismul românesc este încă fragil. Scorurile acestei instituții în sondaje o arată cu

acuratețe. Lumea nu prea se acomodează cu disputele, cu încetinerea cu care sunt discutate și votate legile. Guvernul și președinția, massmedia, puterea judecătoarească și cele marginalizează aportul Parlamentului. Totuși dacă o democrație are un centru, acesta este Parlamentul. Orice atentează împotriva Parlamentului, atentează împotriva democrației. Pretextul unor asemenea încercări este că e nevoie de eficiență, de ordine. Din cîte știu eu pînă astăzi, pe termen lung, democrația parlamentară, a fost infinit mai eficientă decît oricare alt tip de regim politic. Argumentele celor care propun și practică încalcarea atributelor Parlamentului, durează puțină vreme și au efecte limitate. Rezultatul lor este pe termen mediu și lung negativ. Democrația românească nu are multe experiențe reușite. Reluarea ciclului democratic în 1989 s-a făcut prin violență.

Din 1938 România a trăit în afara democrației. De la dictatura regală la dictatura lui Ceaușescu, societatea românească a uitat aproape complet comportamentul democratic. Nici pînă atunci nu s-ar putea spune că democrația liberală, instalată în 1866, a funcționat impecabil. Rotativa guvernamentală sub controlul regelui nu era un exercițiu pe deplin democratic. Dar nu era nici dictatura suveranului. România avea un regim politic parțial democratic. Regulile jocului au fost însă respectate, aşa cum au fost stabilite în 1866. Negocierea dintre liberali și conservatori a asigurat stabilitatea cîteva decenii. După 1989, condițiile sunt mai mai complexe. Ideea unei democrații parțiale, trunchiate, e sortită eșecului. În anii 90, grupurile politice nu se consideră între ele ca legitime. Ele tind să se excludă reciproc. Tentăria de a stabili un regim autoritar, vine și din ideea că un asemenea regim ar putea tranșa disputele pentru putere. Negocierea nu este încă un instrument politic. Logica jocului de suma zero domină. Confruntarea pînă la capăt, este în aceste situații ideologia celor mai multe grupuri politice. Lupta epuizantă pentru resurse se observă în fiecare zi în politica românească.

După decenii sub diferite forme de

România și summit-ul de la Helsinki – între așteptări și provocări

ELADI-FLORENTINA PĂTRU

Pregătirile României în vederea summit-ului UE de la Helsinki

În urmă cu doi ani, statele membre ale Uniunii Europene au adoptat, în cadrul lucrărilor Consiliului European de la Luxemburg, o strategie de pregătire a aderării țărilor din Europa Centrală și de Est la Uniunea Europeană. Direcțiile principale ale acestei strategii aveau în vedere, pe de o parte, parteneriatele individuale de aderare și, pe de altă parte, asistența de preaderare furnizată de Uniunea Europeană țărilor candidate.

În ceea ce privește România, autoritățile de la București nu au încetat să declare, începând cu anul 1996, integrarea țării în Uniunea Europeană drept obiectiv primordial al politiciei externe românești, lucru care nu a avut însă darul de a le aduce, din partea oficialilor comunitari, o confirmare sigură în această privință, fiind bine sătuit că integrarea României era și este condiționată de îndeplinirea unor reforme concrete în domeniul politic și social, dar mai ales economic.

Speranțele României de accesare la structurile comunitare au fost oarecum confirmate la mijlocul lunii octombrie a anului 1999, evenimentul central al lunii constituindu-l, fără îndoială, Raportul Comisiei Europene pe anul 1998, prezentat Parlamentului European de către Romano Prodi, ca și recomandările date publicității de această instituție la data de 13 octombrie. Elementul de noutate și extremă importanță pentru România l-a constituit recomandarea Comisiei Europene, privind invitarea României la deschiderea negocierilor de aderare la Uniunea Europeană. "Comisia recomandă începerea

negocierilor, în anul 2000, cu toate statele candidate care îndeplinesc criteriile politice de la Copenhaga (democrație, stat de drept, respectarea drepturilor omului și protecția minorităților) și care au demonstrat că sunt gata să ia măsurile necesare pentru a îndeplini criteriile economice. Aceasta înseamnă că, în 2000, Bulgaria, Letonia, Lituania, Malta, România și Slovacia vor trebui să se alăture procesului negocierilor de aderare, proces care a început în 1998 cu Cipru, Cehia, Estonia, Ungaria, Polonia și Slovenia".

Astfel, ca rezultat al unei mai corecte percepții față de situațiile politico-economice prin care erau nevoie să treacă statele aflate în proces de tranziție, și în dorința de a spulbera acuzațiile privind aplicarea unor discriminări în evaluarea statelor candidate, liderii occidentali au renunțat la modul tradițional de abordare a procesului de extindere a Uniunii Europene, hotărînd lansarea de invitații pentru deschiderea de negocieri către toate statele central și est-europene aflate în cursa pentru integrare.

În cazul României, schimbarea modului de abordare, de către Comisia Europeană, a procesului de integrare europeană, nu a fost legat de constatarea unor evoluții pozitive interne. În Raportul Comisiei Europene pe anul 1998, se preciza că România, alături de Bulgaria nu îndeplinește, pe lîngă alte criterii, nici criteriul economic necesar aderării. "În mod încurajator, Bulgaria continuă să facă progrese semnificative și își demonstrează eforturile susținute în procesul reformei economice, însă a pornit de la un nivel foarte redus. În mod regretabil, situația din

România, în cel mai bun caz, s-a stabilizat, comparativ cu anul trecut", preciza documentul Comisiei, care concluziona că sunt necesare "eforturi susținute pentru instaurarea unei economii de piață funcționale" în România.

Astfel, decizia liderilor comunitari a fost determinată îndeosebi de noile transformări survenite în spațiul european de securitate, ca urmare a recent încheiatelor evenimente din provincia sîrbă Kosovo, Comisia Europeană îndepărându-se de modul său analitic de abordare a problemei comunitare, bazat pe progresele înregistrate de fiecare țară candidată, preferind, în schimb, o abordare mai globală a procesului de extindere. "Tinem cont de criza din Kosovo, trimînd un semnal puternic care să permită crearea unui curent în favoarea unui model european", sublinia, sub acoperirea anonimatului, un oficial din cadrul Comisiei Europene, referindu-se la ansamblul problemelor legate de negocierile de aderare.

Așa se explică și condiționarea începerii negocierilor de aderare de evoluția ulterioară a situației din România, prin "confirmarea unor acțiuni efective pe care autoritățile de la București trebuie să le ia pentru a asigura resursele bugetare adecvate și pentru a implementa reforma structurală a instituțiilor responsabile cu ocrotirea copiilor, înainte de sfîrșitul anului 1999", precum și prin "luarea de măsuri adecvate pentru redresarea situației macroeconomice".

Conform datelor deținute la ora actuală, summit-ul de la Helsinki nu va aduce răsturnări de situație, cei 15 șefi de stat și de guvern ai UE neformulînd obiecții majore la recomandările făcute, pe 13 octombrie, de Comisia Europeană, astfel încît se pare că România se apropie cu pași siguri de invitația oficială de începere a negocierilor de aderare, dar și de necesitatea de a prezenta, cu ocazia aceleiași reuniuni, stadiul îndeplinirii unor priorități imediate.

Între timp, pentru a ajuta România să iasă din criza în care se află și care îi afectează posibilitatea accelerării procesului de aderare,

Gunter Verheugen, Comisarul european pentru extinderea europeană, a lansat, în cursul unei întrevăderi pe care a avut-o la București, la sfîrșitul lunii octombrie, propunerea de constituire a unui "grup internațional de lucru și a unei forțe operaționale ce ar urma să implice Comisia Europeană, Fondul Monetar Internațional, Banca Mondială și celelalte instituții financiare", grup care ar urma să ajute la crearea unei strategii economice pe termen mediu și să monitorizeze înfăptuirea acesteia".

Referitor la modalitățile de constituire a acestui comitet internațional, Verheugen preciza că strategia economică pentru România va fi realizată de un grup format numai din experți români, care vor fi recruteați din partidele aflate la putere, opozitie, din confederațiile sindicale și societatea civilă, grup coordonat de un nucleu format din miniștri economici, sub conducerea premierului Radu Vasile. În același timp, va fi constituit și un grup de experți internaționali, specialiști ai UE, FMI și ai Băncii Mondale, care, însă, nu se vor implica în nici un fel în elaborarea strategiei, ci vor acorda numai consultanță.

Premierul Radu Vasile a hotărît să accepte propunerea comisarului european, grupul de lucru urmând să elaboreze prioritățile economice ale României pe termen scurt și mediu, respectiv pînă în anul 2006 și să se ocupe de punerea lor în practică. Decizia primului ministru a avut în vedere, potrivit purtătorului dc cuvînt al Guvernului, faptul că fără o finanțare externă masivă și continuă, reforma radicală a economiei românești nu poate fi dusă la capăt și nici nu se poate înregistra o creștere durabilă a acesteia, ținînd cont de faptul că propunerea comisarului european poate constitui un prim pas pentru o finanțare pe termen lung venită din partea Uniunii Europene, România beneficiind de un ajutor de integrare de cel puțin 700 de milioane de dolari anual, dacă va fi invitată să înceapă negocierile propriu-zise de aderare.

Perioada imediat următoare a fost caracterizată de o accelerare, din partea autorităților de la București, a eforturilor de

pregătire în vederea summit-ului UE de la Helsinki, concretizate prin intensificarea contactelor cu reprezentanții comunitari și adoptarea măsurilor necesare pentru satisfacerea celor două condiții de care depinde începerea negocierilor de aderare între Uniunea Europeană și România.

Astfel, începutul lunii decembrie a consimnat vizita, la București, a directorului general în Comisia Europeană, Giovanni Ravasio, precum și desemnarea, de către autoritățile române, a negociatorului șef al României pentru aderarea la Uniunea Europeană, în persoana lui Aurel Ciobanu Dordea. Imediat instalat în funcție, Dordea a precizat că principala prioritate a României, în viitorul apropiat, o constituie crearea unei unități centrale pentru negocieri. "România trebuie și are capacitatea de a deschide în următorii trei ani toate cele 30 de capitole de negocieri, pentru a putea să recupereze decalajul care o separă de celealte state care au început negocierile în 1998. Din punct de vedere al realităților, cred că suntem în măsură să finalizăm aceste negocieri în 10 ani, dar cred că trebuie stabilit un orizont politico-strategic de timp de circa șapte ani", a afirmat Dordea.

Astfel, procesul de elaborare a strategiei de dezvoltare pe termen mediu urmă să debuteze concret în cursul lunii decembrie, cînd liniile generale de acțiune aveau să fie stabilite în cadrul unei prime întîlniri a Grupului de sprijin internațional. Reprezentanții Comisiei Europene au afirmat că realizarea acestei strategii nu reprezintă doar o cerință esențială pentru pregătirea României în vederea accesării sale la Uniunea Europeană, ci constituie, în primul rînd, o "condiție-cheie" pentru o creștere economică durabilă și pentru îmbunătățirea nivelului de trai al populației. "Cu sau fără dorința de aderare la UE, România are nevoie de această strategie astă pentru cetățenii ei, cît și pentru dezvoltarea ei viitoare", a afirmat reprezentantul forului comunitar, Giovanni Ravasio. Aceasta a apreciat că, deși nu există un termen limită, obiectivele cuprinse în strategia pe termen mediu ar urma să fie realizate în doi pînă la patru

ani, sub monitorizarea organismelor internaționale, estimînd că, în cazul în care România finalizează strategia și începe aplicarea programului rapid și fără ezitări, rezultatele vor apărea "curînd", prin creștere economică, majorarea investițiilor străine directe și dobînzi mai mici pe piața financiară internațională.

Ce perspective i se oferă României?

O dată stabilite liniile generale de acțiune, România se află în pragul alinierii sale la startul competiției pentru integrarea în Uniunea Europeană, deși drumul pe care îl mai are de parcurs și rezultatul final al tuturor acestor demersuri sunt foarte greu de prevăzut.

Cu prilejul summit-ului de la Helsinki, din 10-11 decembrie, statele membre ale Uniunii Europene urmează să consfințească invitarea țării noastre de a începe negocierile efective de aderare la structurile comunitare. După 11-12 decembrie, României nu îl mai rămîn, din etapele propriu-zise ale aderării, decît două: negocierea termenilor aderării și semnarea și ratificarea acordului de aderare de către Legislativul român și de către parlamentele statelor care vor fi membre ale UE la data finalizării negocierilor. Evident, faza negocierilor efective reprezintă cea mai importantă etapă a procesului, iar durata acestei faze a fost estimată, chiar și de către cei mai optimiști politicieni, la nu mai puțin de șapte ani.

Urmărează poate perioada cea mai grea pentru țara noastră, autoritățile române trebuind să fie pregătite să aplică sistemul propriu de legi și norme comune care guvernează în spațiul Uniunii Europene. Următorii șapte-zece ani vor trebui să fie dedicați alinierii la aceste standarde ale UE, intitulate quis-ul comunitar, iar, odată adoptate aceste legi, nu trebuie trecută cu vederea nici problema aplicării lor.

Pentru a deveni membră UE cu drepturi depline, România va trebui să-și însușească toată această legislație. Quis-ul comunitar constituie un domeniu foarte vast, care presupune adoptarea

unor reguli clare într-o paletă foarte largă de probleme, cum ar fi: drepturile și protecția minorităților, drepturile civile și politice, drepturile economice, sociale și culturale, protecția copilului, achizițiile publice, proprietatea intelectuală, proprietatea industrială, sistemul concurenței, societatea informațională, telecomunicații, audiovizual, industrie, agricultură, pescuit, energie, transporturi, ocuparea forței de muncă și problemele sociale, calitatea vieții și a mediului înconjurător, protecția consumatorilor, sănătatea publică, lupta împotriva corupției, comerțul și relațiile internaționale, politica vamală, asigurarea eficientă a controlului finanțiar sau organizarea structurilor administrative locale.

Din complexitatea demersurilor legislative pe care Parlamentul de la București va trebui să le facă izvorăsc, în general, cele mai fundamentale temeri privind capacitatea României de a trece linia de sosire a acestui "maraton". Celealte două obstacole invocate sunt date de perspectiva alegerilor generale din anul 2000, care s-ar putea solda cu revenirea PDSR la putere, precum și de posibila apariție a unei reacții de respingere a populației față de o perspectivă îndepărtată și o perioadă prea lungă de aşteptare, pe fondul scăderii standardelor de viață. Exemplele Cehiei și Poloniei sunt relevante pentru a susține această ultimă afirmație, cele două fiind țări în care alinierea la legislația comunitară a provocat reacții vii de respingere în rîndul unor categorii sociale afectate direct de măsurile pe care le presupun aceste demersuri. Totodată, experiențele Poloniei și Cehiei au arătat că depășirea acestor momente, inerente în cadrul procesului general, depinde în mare măsură și de capacitatea negociatorilor de a obține concesii și derogări temporare de la oficialii Uniunii.

Deși aderarea la României la Uniunea Europeană se anunță și un proces deosebit de complex, care implică o serie de sacrificii din partea populației țării, o decizie favorabilă pronunțată, în mod oficial, la Helsinki, ar constitui, fără îndoială, un pas concret în direcția dorită de țara noastră,

venit ca o concretizare a faptului că eforturile autorităților române sănt, în sfîrșit, pe cale de a da roade. Rămîne de văzut dacă cei care guvernează și vor guverna România sănt în stare să își asume sarcina majoră de a face față provocărilor care îi așteaptă, pentru a oferi atât celor pe care îi conduc, cît și partenerilor de negocieri, garanții și încredere în administrație.

CINE NE CITEȘTE:

Sunt deosebit de mulțumit de câte ori deschid "Sfera Politicii". Înținuta revistei, sobrietatea și profesionalismul ei, numele prestigioase ale colaboratorilor, tematicile actuale, reprezentă adevărate îndemnuri la o lectură interesantă.

Andrei Chirică

Andrei Chirică

Președinte S.C. MobilRom S.A.

Eladi-Florentina Pătru - Absolventă a Facultății de Științe Politice și Administrative din cadrul Universității București, specializarea "Studii Europene". Studentă la Master, în cadrul același facultății, secția "Relații Internaționale". Redactor la agenția de presă "Mediafax Database", departamentul Documentare.

Colapsul comunismului românesc

DRAGOŞ PETRESCU

Un model explicativ

Colapsul comunismului românesc pune încă probleme dificile de interpretare. Astfel, revoluția română a contrazis caracterul nonviolent al revoluțiilor din 1989 și, după cum a afirmat J. F. Brown, a adăugat revoluțiilor din Europa Centrală și de Est elementele lipsă ale unei revoluții "clasice": violență, vârsare de sânge și tiranicid.¹ În același timp, revoluția română nu a fost diferită de celelalte revoluții din Europa Centrală și de Est în privința caracterului ei nonideologic și nonutopic și a avut, prin urmare, același trăsături "postmoderne" ca și celelalte revoluții din 1989. Cu toate acestea, numeroși autori au afirmat că, în decembrie 1989, România nu a trecut printr-o revoluție "adevărată." În timp ce unii dintre acești autori și-au exprimat rezervele cu privire la "autenticitatea" revoluției române din 1989 prin utilizarea termenului de "revoluție" (ghilimelele având, evident, rolul de a sublinia îndoianul caracter revoluționar al evenimentelor din România),² alții au afirmat deschis că, în 1989, o lovitură de stat a împiedicat ca revolta populației să se transforme într-o revoluție.³

În cele ce urmează, voi prezenta un model teoretic menit să explice cauzele prăbușirii comunismului românesc. Voi începe prin a analiza pe scurt trăsăturile distincte ale revoluțiilor din 1989, accentuând asupra diferențelor dintre acestea și revoluțiile "clasice." În continuare, voi prezenta modelul teoretic amintit care, cred, poate explica mai bine atât cauzele pe termen lung ale prăbușirii comunismului românesc, cât și o parte din motivele pentru care acesta s-a prăbușit în 1989.

Revoluțiile din 1989

Pentru mareea majoritate a autorilor care s-au ocupat de prăbușirea regimurilor leniniste din Europa Centrală și Est, cum ar fi Ralf Dahrendorf, S. N. Eisenstadt, Timothy Garton Ash, Jacques Rupnik, Vladimir Tismaneanu, J. F. Brown, Ivo Banac, Charles Tilly, Leslie Holmes, Rudolf L. Tökes și Ivan T. Berend, evenimentele din 1989 au constituit revoluții. În același timp, fiecare dintre revoluțiile din 1989 a fost definită în termeni diferiți. Revoluțiile din Polonia și Ungaria au fost caracterizate drept "revoluții negociate."⁴ Timothy Garton Ash a inventat conceptul de "refoluție," menit să redea amestecul de reformă și revoluție care a caracterizat evenimentele din Polonia și Ungaria. În cazul fostei Cehoslovacie, numeroși autori au folosit conceptul de "revoluție de catifea," pentru a descrie ceea ce s-a întâmplat la Praga în perioada 17-27 noiembrie 1989 și a culminat cu prăbușirea comunismului în Cehoslovacia. Pentru cazul fostei Germanii Democrate a fost utilizat conceptul de "revoluție spontană." Așa cum a afirmat Karl-Dieter Opp, revoluția din fostă RDG este fascinantă pentru că s-a produs în mod spontan și s-a desfășurat fără violență.⁵ Pentru a explica revoluțiile din 1989, Leslie Holmes a folosit conceptul de "revoluții ale dublei respingeri" (*double negative revolutions*). În viziunea sa, revoluțiile din 1989 au rezultat atât din respingerea dominației Uniunii Sovietice asupra țărilor în cauză, cât și din respingerea comunismului ca sistem.⁶ Însă, în cazul României, acest concept nu se poate aplica.

În cele ce urmează voi analiza pe scurt diferențele esențiale dintre revoluțiile "clasice" și

revoluțiile din 1989. În acest sens, S. N. Eisenstadt a oferit una dintre cele mai pătrunzătoare analize ale cauzelor și trăsăturilor specifice ale revoluțiilor din 1989. În viziunea sa, revoluțiile din 1989 au avut un caracter nonutopic și nonideologic și, prin urmare, pot fi considerate *revoluții postmoderne*. Eisenstadt argumentează că acest caracter postmodern al revoluțiilor din 1989 a fost determinat de programele politice, sociale și culturale ale acestor revoluții. Astfel, el remarcă absența elementelor charismatice și utopice, precum și a tendințelor de charismatizare a centrului politic, caracteristice revoluțiilor anterioare.⁷ Mai mult, Eisenstadt subliniază lipsa unei puternice conștiințe de clasă în rîndul revoluționarilor. În acest sens, revoluțiile din 1989 se deosebesc de "marile" revoluții (franceză, bolșevică sau chineză). După cum le-a definit Theda Skocpol, "marile" revoluții au fost *revoluții sociale*, în explicarea cărora conceptul de clasă joacă un rol cheie.⁸ Nu este de mirare că Skocpol ezită să definească evenimentele din 1989 ca fiind revoluții. Cu toate acestea, în cartea ei, *Social Revolutions in the Modern World*, publicată în 1994, Skocpol recunoaște caracterul revoluționar al transformărilor din 1989, afirmînd că "tipuri noi de transformări revoluționare au continuat să zguduiască lumea – cel mai recent, răsturnînd multe dintre regimurile 'Lumii a două' în fosta Uniune Sovietică și în Europa de Est."⁹

Un alt teoretician al revoluțiilor "clasice," Charles Tilly, oferă o perspectivă interesantă, dar discutabilă, asupra revoluțiilor din 1989. În viziunea sa, în perioada 1989-1992, numai Cehoslovacia, Germania de Est, Iugoslavia și Uniunea Sovietică au trecut prin revoluții "adevărate." În continuare, Tilly susține că Albania, Bulgaria și Polonia au experimentat revoluții "marginale," în timp ce în Ungaria a avut loc o revoluție "incertă." Cu privire la revoluția română, Tilly afirmă că aceasta a fost "îndoiană."¹⁰ O asemenea concluzie este, fără îndoială, criticabilă. Leslie Holmes remarcă faptul că afirmația lui Tilly, potrivit căreia Polonia nu ar fi trecut printr-o

adevărată revoluție la sfîrșitul anilor '80 și începutul anilor '90, trebuie pusă în mod serios sub semnul întrebării.¹¹

În sfîrșit, fără a epuiza nici pe departe discuția privind deosebirile dintre revoluțiile din 1989 și revoluțiile "clasice," trebuie amintită parerea Hanni Arendt potrivit căreia conceptul modern de revoluție este legat de ideea unui nou început, de faptul că "o poveste cu totul nouă, o poveste necunoscută sau nespusă pînă atunci este pe cale să înceapă." În plus, Arendt subliniază că un element esențial pentru înțelegerea revoluțiilor moderne este acela că ideea de libertate și sentimentul unui nou început trebuie să coincidă.¹² Prin comparație, s-a afirmat deseori că revoluțiile din 1989 nu au generat idei noi. François Furet a afirmat că nici o idee nouă nu s-a născut în 1989 în Europa de Est. La rîndul său, Timothy Garton Ash, a argumentat că revoluțiile din 1989 "nu pot oferi nici un fel de idei fundamentale noi în privința marilor întrebări ale politiciei, economiei, legislației sau relațiilor internaționale. Ideile cărora le-a sosit timpul sănătoșe sunt unele vechi, familiare, deja testate."¹³

Și totuși, trebuie să ne întrebăm, împreună cu Jacques Rupnik, "dacă o revoluție care este negociată sau 'de catifea' poate fi într-adcăvar numită revoluție."¹⁴ Cu alte cuvinte, pentru explicarea lui 1989 este necesar să (re)definim conceptul de revoluție pe care îl utilizăm. Analiza mea plăcă de la următoarele definiții ale conceptului de revoluție: (1) "O revoluție este o rapidă, fundamentală și violentă schimbare din interior a valorilor dominante și miturilor unei societăți, a instituțiilor sale politice, a structurii sale sociale, a conducerii sale și a activității și politicilor guvernamentale" (Samuel P. Huntington);¹⁵ (2) O revoluție este "schimbarea elitei [politice] și introducerea unei noi ordini politice și economice în urma protestelor (violente sau nonviolente) ale populației" (Karl-Dieter Opp);¹⁶ și (3) O revoluție este "o schimbare rapidă și fundamentală a sistemului" (Leslie Holmes).¹⁷ Numeroși autori au subliniat faptul că violența trebuie să constituie o

trsătură esențială a revoluțiilor. În acest caz, numai evenimentele din 1989 din România ar constitui o revoluție "adevărată." Cu toate acestea, cred că argumentul lui Opp este important și trebuie luat în considerare. În consecință, studiul meu se bazează pe o versiune ușor modificată a definiției pe care Huntington a dat-o revoluției, lăsând în considerare două elemente, esențiale cred eu, în interpretarea revoluțiilor din 1989: (1) violența nu este un element neapărat necesar în aceste revoluții și (2) protestele de masă reprezintă un element important în declanșarea unei revoluții. Astfel, analiza de față se bazează pe următoarea definiție a revoluției: "O revoluție este o rapidă și fundamentală schimbare din interior a valorilor dominante și miturilor unei societăți, a instituțiilor sale politice, a conducerii sale și a activității și politicilor guvernamentale, în urma protestelor de masă, violente sau nonviolente." În sfîrșit, vreau să subliniez faptul că, în temenii acestei analize, revoluțiile din 1989, inclusiv cea română, sunt considerate procese sociale, în sensul că participanții și-au schimbat descuri comportamentul pe parcursul desfășurării evenimentelor.

România, decembrie 1989: un model explicativ

Modelul explicativ pe care îl propun în continuare se bazează pe o abordare pe două nivele, macrosocial și microsocial, a colapsului comunismului românesc. Primul nivel de analiză ia în considerare actorii colectivi și discută cauzele pe termen lung ale colapsului comunismului românesc. Cel de-al doilea nivel de analiză se concentrează asupra actorilor individuali și discută rolul acestora în declanșarea și desfășurarea revoluției din 1989.

Analiza macrosocială ia în considerare trei categorii de factori care au condus la prăbușirea regimului comunist din România: (1) factori structurali, caracteristici tuturor regimurilor de tip leninist; (2) factori specifici, care se concentrează asupra "specificului național" al comunismului

românesc și (3) factori conjuncturali.¹⁸ Studiul de față ia în considerare doi factori strucțurali majori: eșecul economic și dezvoltarea opoziției interne față de regim. În privința factorilor național-specifici, analiza mea se concentrează asupra a două aspecte esențiale ale culturii politice: cultura politică a elitelor conducătoare (cultura politică a comunismului românesc) și cultura politică a maselor (aici am în vedere culturile politice ale rezistenței, impunându-se diferența dintre cultura politică a elitelor intelectuale și cea a straturilor largi ale populației). În sfîrșit, factorii conjuncturali pe care îi am în vedere sunt: factori externi (dintre care amintesc "factorii" Gorbaciov, Vatican, Reagan, precum și efectul de "bulgăre de zăpadă," generat de prăbușirea, în succesiune rapidă, a regimurilor leniniste din Europa Centrală și de Est pe parcursul anului 1989) și factori interni (dintre care cel mai important este, cred, maturizarea generației "decreților" - prima generație născută "la bloc," rezultat al politiciei de forțare a natalității din perioada 1967-1968 - care a trecut printr-un proces diferit de socializare politică în comparație cu generațiile mai vîrstnice). În continuare, voi analiza pe scurt factorii amintiți mai sus, începând cu factorii strucțurali.

Eșecul economic și dezvoltarea opoziției interne față de regim. Ernest Gellner a subliniat vulnerabilitatea marxismului în fața eșecului economic printr-o afirmație memorabilă: "Credința [în marxism] îi poate supraviețui lui Stalin, dar nu lui Brejnev."¹⁹ Numeroși autori au analizat relația dintre criza economică și protestul social în cazul regimurilor comuniste. În această direcție, unul dintre cele mai studiate cazuri a fost cel polonez. După cum a afirmat Michael D. Kennedy, "dacă economia poloneză și-ar fi continuat dezvoltarea din prima jumătate a anilor '70, Solidaritatea nu s-ar fi format niciodată."²⁰ În studiul său asupra opiniei publice din Polonia, care discută perioada 1980-1982, David S. Mason a observat că, în perioada analizată, pentru mulți polonezi problema națională cea mai importantă era cea economică și că mulți dintre susținătorii Solidarității credeau

că țelul principal al noului sindicat trebuia să fie acela de a asigura condiții economice mai bune.²¹ În sfîrșit, în cazul Poloniei comuniste, Bartłomiej Kaminski a oferit una dintre cele mai bune analize privind relația dintre ciclurile economice și perioadele de protest social. Astfel, Kaminski a identificat în istoria Poloniei comuniste patru cicluri economice, 1949-1957, 1958-1971, 1972-1982 și 1983-1988, observînd că fiecare ciclu economic s-a încheiat printr-o criză politică. Societatea poloneză s-a confruntat, în perioada 1949-1989 cu trei crize majore, în 1956, 1970 și 1980-1981, fiecare dintre aceste crize culminînd cu schimbări la vîrful ierarhiei de partid.²²

În privința relației dintre criza economică și protestul social, cazul românesc este mai puțin studiat. Totuși, în cazul României, ceea mai bună analiză a situației economice și a mijlocul anilor '70 rămîne raportul întocmit de experții Băncii Mondiale și publicat în 1979.²³ Acest raport subliniază faptul că semnele crizei economice au apărut la mijlocul anilor '70, arătînd necesitatea trecerii de la o dezvoltare extensivă la o dezvoltare intensivă a economiei. Nu am să discut aici criza structurală din anii '80. Ceea ce vreau să subliniez este faptul că declinul economic a dus la un protest social notabil de-abia în 1987, la Brașov, unde, pentru prima dată în istoria României comuniste, locuitorii orașului s-au solidarizat cu muncitorii revoltați și au strigat lozinci cu caracter politic. În 1977, greva minerilor din Valea Jiului nu avusese caracter politic. Dimpotrivă, minerii ceruseră să discute personal cu Ceaușescu, crezînd că acesta le-ar putea rezolva problemele. Este interesant faptul că, în cazul Brașovului, mecanismul revoltei seamănă uimitor de mult cu cel al primului protest social major din Polonia, și anume cel de la Poznań, din 1956. În ambele cazuri, muncitorii unei întreprinderi "socialiste" importante au intrat în grevă, au ieșit apoi în stradă, unde li s-au alăturat numeroși trecători și s-au îndreptat spre sediul local al partidului comunist, pe care l-au atacat, producînd pagube materiale importante. Se poate afirma că momentul Brașov 1987 a demonstrat

că în România, la sfîrșitul anilor '80, nemulțumirea unei populații supuse unor mizerii de nedescris atinsese punctul de criză. Într-o anumită măsură, acest lucru poate explica violența revoluției din 1989, dar nu explică în totalitate modul în care a căzut regimul Ceaușescu. Pentru aceasta, trebuie analizat "specificul național" al comunismului românesc.

Culturi politice și comunism național.

Pentru studierea culturii politice a comunismului românesc, scrierile lui Vladimir Tismăneanu sunt fundamentale.²⁴ Se poate afirma că există cel puțin două elemente esențiale care au caracterizat cultura politică a elitelor politice comuniste românești: (1) complexul de inferioritate al comuniștilor români și (2) lipsa unei destalinizări reale. Dacă adăugăm la acestea tradițiile precare ale stîngii românești și profilul intelectual modest al majorității elitei politice comuniste, se poate explica lipsa unui curent revisionist marxist în România. Linia națională, "independență" pe care a evoluat comunismul românesc a reprezentat răspunsul inspirat al unei elite comuniste, decise să evite cu orice preț destalinizarea, față de noua linie politică a Kremlinului. Această strategie a fost favorizată de retragerea trupelor sovietice în 1958, a fost continuată prin "Declarația din aprilie 1964" și a culminat prin condamnarea invadării Cehoslovaciei de către trupele Tratatului de la Varșovia, în august 1968. Comuniștii români s-au folosit în mod eficient de combinația independentă-industrializare pentru a-și cîștiga o mult dorită legitimitate. Nu este mai puțin adevarat că la aceasta a contribuit și rusofobia care îi caracterizează pe majoritatea românilor și care, după cum spunea Hugh Seton-Watson, este întrecută numai de cea a polonezilor.²⁵ Cultura politică a elitelor conducătoare comuniste a determinat evitarea unor scindări majore la vîrf și, implicit, apariția unui curent reformist "de sus." De altfel, prima scindare majoră la vîrf s-a produs foarte încîzii, abia la 10 martie 1989, cînd scrierea celor șase foști demnitari comuniști (așa-numita "scrioare a celor șase") a fost citită la Radio Europa Liberă.

Pe de altă parte, caracterul opozitiei față de regimul comunist nu poate fi înțeles fără analizarea culturilor politice ale rezistenței față de acesta, și anume cultura politică a elitelor intelectuale și cea a straturilor largi ale populației. Pentru a analiza cultura politică a maselor trebuie avut în vedere modul în care comunismul românesc a accentuat aspecte ale culturii tradiționale și, în special, acel "privatism anti-politic" de care vorbește Ken Jowitt, care a dus la urmărirea intereselor familiale și personale, în dauna societății și chiar a regimului. În contextul crizei structurale din anii '80, în România s-a produs o consolidare a familiei extinse, acompaniată de o rețea informală complicată, bazată pe servicii și contraservicii și de un crescînd "egoism al micilor grupuri." Pe de o parte, consolidarea familiei extinse poate fi văzută ca o strategie de supraviețuire într-o "economie de permanentă penurie." Pe de altă parte, se poate afirma că această consolidare a familiei extinse a reprezentat un mod de a evita presiunea crescîndă a unui regim care tindea să invadzeze sfera privată în efortul de a-și îndoctrina și controla supușii. Însă, acest privatism anti-politic a împiedicat articularea unor proteste de masă împotriva regimului. Mai mult, această atitudine i-a caracterizat pe majoritatea muncitorilor-țărani din industrie. Unei astfel de mentalități i se datorează în mare parte faptul că, sub regim communist, în România nu a avut loc nici măcar o singură grevă de solidaritate.

În ce privește cultura politică a elitelor intelectuale și caracterul disidenței intelectuale românești, deși s-a scris mult pe această temă, rămîn încă enorm de multe lucruri de lămurit. Cred că remarcă unui specialist străin în probleme est-europene, conform căreia "disidența românească trăiește la Paris și se numește Paul Goma" este exagerată.²⁶ Cu toate acestea, remarcă nu poate să nu-i lase un gust amar celui care studiază istoria disidenței intelectuale românești. În acest sens, conceptul de "egoism al micilor grupuri" ar putea fi utilizat în cercetarea specificului disidenței românești, pentru a putea explica ceea ce aș numi "singurătatea disidenței radicale," adică lipsa unei

minime solidarități a intelectualilor în jurul foarte puținilor opozanți adeverați, care au decis să reziste și altfel decît "prin cultură."

Factori conjuncturali. Ultima serie de factori care au influențat căderea comunismului românesc au fost cei conjuncturali, externi și interni. Dintre factorii externi, cred că cel mai important a fost așa-numitul factor Gorbaciov. Venirea la putere a lui Mihail Gorbaciov și lansarea perestroicăi sale au avut un efect decisiv în căderea regimurilor comuniste din Europa Centrală și de Est. Despre perestroika, Ernest Gellner spunea că aceasta "a rescris marele text istoric și ne va trebui mult timp pentru a-i analiza pe deplin implicatiile."²⁷ Înlocuirea Doctrinei Brejnev cu așa-numita Doctrină Sinatra²⁸ și politica sovieticilor, de neintervenție în Europa Centrală și de Est, au influențat enorm cursul evenimentelor pe parcursul "anului miraculos 1989."

Cu privire la factorii conjuncturali interni, aşa cum am amintit mai sus, cred că maturizarea generației "decreților," prima generație născută "la bloc," ca rezultat al politicii de forțare a natalității din perioada 1967-1968 și care a trecut printr-un proces diferit de socializare politică în comparație cu generațiile mai vîrstnice, reprezentă un element esențial în desfășurarea revoluției române din 1989, despre care s-a spus, nu fără temei, că a fost o "revoluție a tinerilor."

Analiza microsocială se bazează pe ipoteza că, în România, în decembrie 1989 frustrarea resimțită la nivel individual a condus la explozia de violență care a însoțit căderea regimului Ceaușescu. Cred că teoriile frustrării pot oferi o explicație acceptabilă pentru violența revoluției române din 1989. Un studiu detaliat ar trebui să ia în considerare: (1) privarea absolută, datorată lipsurilor generalizate din anii '80 și (2) privarea relativă, născută atât din comparația dintre *noi* (poporul) și *ei* (nomenclatura), cât și din comparația dintre nivelul de trai al românilor și cel al populației din celelalte țări ale lagărului socialist, unde se trăia mult mai bine. În plus, teoria creșterii expectanțelor poate oferi indicii pentru studiul nivelului de

insatisfacție al populației la sfîrșitul anilor '80. Astfel, perioada de relativă liberalizare (1964-1971) a fost văzută de majoritatea populației ca o perioadă de aur a comunismului românesc. Anumite realizări ale acelei perioade (pe plan politic, economic, social și cultural) au produs o creștere a expectanțelor populației. Dar această perioadă s-a întrerupt la mijlocul anilor '70, fiind urmată de criza severă din anii '80, care a condus astfel la insatisfacția/frustrarea generalizată care a determinat explozia de violență din 1989.

Concluzii

Revoluția română din 1989 rămîne încă un obiect de studiu interesant pentru istorici și politologi. Deși s-a scris enorm pe această temă, lucrurile sunt departe de a fi lămurite. Modelul prezentat însă permite studierea modului în care s-a produs agregarea a numeroși factori (atât la nivel macrosocial, cât și la nivel microsocial) și poate contribui la analizarea modului în care evenimentele externe au influențat evoluțiile interne din România la sfîrșitul anilor '80, și în special în anul 1989. Cu toate acestea, nici una dintre analizele de pînă acum nu a putut răspunde la întrebarea: "De ce colapsul a avut loc *exact în decembrie 1989?*" Care au fost scîndările la vîrf și în ce măsură inițierea protestelor de la Timișoara și București s-a datorat unor factori externi? Așa-numita istorie evenimentială, atât de disprețuită de istoricii de astăzi, ar putea oferi cred un punct de plecare în această direcție. De această dată, cronologia capătă o importanță crucială, deoarece contează enorim dacă un eveniment s-a produs înainte sau după un anumit moment. În combinație cu metodologia oferită de "noua istorie," o astfel de abordare ar putea duce la lămurirea acestui aspect. Dar înainte de aceasta trebuie analizate cauzele pe termen lung ale colapsului și explicat caracterul violent al evenimentelor din Romania. Este ceea ce am încercat să fac propunînd modelul de mai sus.

Din cauza îndelungatei și anevoieioasei

consolidări democratice de după 1989, numeroși autori au afirmat că, în 1989, în România a avut loc o "revoluție" și nu o revoluție "adeverătă." Cu toate acestea, eu cred că în 1989 în România a avut loc o revoluție. Dar pentru a explica natura "tranzitiei spre democrație" care i-a urmat, ar trebui să ne întrebăm mai întîi ce anume a avut de oferit comunismul societății românești. La această temă mă voi referi însă cu un alt prilej.

Doresc să le mulțumesc lui Sorin Antohi, Daniel Chirot și Vladimir Tismăneanu pentru observațiile și comentariile lor asupra unor versiuni anterioare ale acestui text.

Note:

¹ Vezi J. F. Brown, *Surge to Freedom: The End of Communist Rule in Eastern Europe* (Durham: Duke University Press, 1991), 1.

² Vezi, de exemplu, Adrian Marino, "Triptic" în Iordan Chinet, coord., *Momentul ședevărului* (Cluj: Dacia, 1996), 312. Vezi, de asemenea, Katherine Verdery și Gail Kligman, "Romania after Ceausescu: Post-Communist Revolution" în Ivo Banac, coord., *Eastern Europe in Revolution* (Ithaca: Cornell University Press, 1992), 117, și Olivier Gillet, *Religion et nationalisme: L'Ideologie de l'Eglise orthodoxe roumaine sous le régime communiste* (Bruxelles: Editions de l'Université de Bruxelles, 1997), 132.

³ Dorin Tudoran, *Kakistocrația* (Chișinău: Arc, 1998), 519.

⁴ Pentru Ungaria, vezi Rudolf L. Tökes, *Hungary's Negotiated Revolution: Economic Reform, Social Change, and Political Succession, 1957-1990* (Cambridge: Cambridge University Press, 1996), 439. Pentru Polonia, vezi Ivan T. Berend, *Central and Eastern Europe, 1944-1993: Detour from the Periphery to the Periphery* (Cambridge: Cambridge University Press, 1996), 254.

⁵ Vezi Karl-Dieter Opp, "Some Conditions for the Emergence of Spontaneous, Nonviolent Revolutions" în Karl-Dieter Opp, Peter Voss și Christiane Gern, *Origins of a Spontaneous Revolution: East Germany, 1989* (Ann Arbor: The University of Michigan Press, 1995), 225.

⁶ Leslie Holmes, *Post-Communism: An Introduction* (Cambridge: Polity Press, 1997), 14.

⁷ Vezi S. N. Eisenstadt, "The Breakdown of Communist Regimes" în Vladimir Tismaneanu, coord., *The Revolutions of 1989* (London: Routledge, 1999), 93-94.

⁸ Pentru Skocpol revoluțiile franceză, bolșevică și chineză sunt: "rapid, basic transformations of a society's state and class structures; and they are accompanied and in part carried through by class-based revolts from below." Theda Skocpol, *States and Social Revolutions: A Comparative Analysis of France, Russia and China* (Cambridge: Cambridge University Press, 1979), 4.

⁹ Theda Skocpol, *Social Revolutions in the Modern World* (Cambridge: Cambridge University Press, 1994), 3.

¹⁰ Charles Tilly, *European Revolutions, 1492-1992* (Oxford: Blackwell, 1993), 235.

¹¹ Holmes, op. cit., 38.

¹² Vezi Hannah Arendt, *On Revolution* (London: Penguin Books, 1998), 28, 29. Lucrarea a fost publicată pentru prima dată în 1963.

¹³ Timothy Garton Ash, *The Magic Lantern* (New York: Vintage, 1993), 154.

¹⁴ Vezi Jacques Rupnik, "The Post-Totalitarian Blues" în Vladimir Tismaneanu, coord., *The Revolutions of 1989* (London: Routledge, 1999), 232.

¹⁵ Samuel P. Huntington, *Political Order in Changing Societies* (New Haven: Yale University Press, 1968), 264.

¹⁶ Opp, op. cit., 225.

¹⁷ Holmes, op. cit., 131.

¹⁸ Această clasificare a fost inspirată de Ole Norgaard și Steven L. Sampson care au explicitat nașterea sindicatului liber independent polonez *Solidaritatea* pe baza a trei categorii de factori: structurali, național-specifici și conjuncturali. Pentru o analiză critică detaliată a modelului propus de Norgaard și Sampson vezi Michael D. Kennedy, *Professionals, Power and Solidarity in Poland: A Critical Sociology of Soviet-Type Society* (Cambridge: Cambridge University Press, 1991), 60-62. Vezi și Michael Shafir, *Romania. Politics, Economics and Society: Political Stagnation and Simulated Change*, (London: Frances Pinter Publishers, 1985), 129-30.

¹⁹ Vezi Ernest Gellner, "Conclusions" în Catherine Merridale și Chris Ward, coord., *Perestroika: The Historical Perspective* (London: Edward Arnold, 1991), 233.

²⁰ Kennedy, op. cit., 49.

²¹ David S. Mason, *Public Opinion and Political Change in Poland, 1980-1982* (Cambridge: Cambridge University Press, 1985), 60.

²² Vezi Bartłomiej Kaminski, *The Collapse of State Socialism: The Case of Poland* (Princeton, NJ: Princeton University Press, 1991).

²³ Andreas C. Tsantis, and Roy Pepper, eds., *Romania: The Industrialization of an Agrarian Economy Under*

Socialist Planning (Washington D. C.: The World Bank, 1979).

²⁴ Vezi, în special, Vladimir Tismaneanu, "The Tragicomedy of Romanian Communism" în Ferenc Feher and Andrew Arato, coord., *Crisis and Reform in Eastern Europe* (New Brunswick US: Transaction Publishers, 1991), 121-74, și "From Arrogance to Irrelevance: Avatars of Marxism in Romania" în Raymond Taras, ed., *The Road to Disillusion: From Critical Marxism to Postcommunism in Eastern Europe* (Armonk, NY: M. E. Sharpe, 1992), 135-50.

²⁵ Citat de Wayne S. Vucinich, "Major Trends in Eastern Europe" în Stephen Fischer-Galati, ed., *Eastern Europe in the 1980s* (Boulder, Colorado: Westview Press, 1981), 9.

²⁶ Shafir, op. cit., 168.

²⁷ Gellner, op. cit. 231. Vezi și Holmes, op. cit. 24-26.

²⁸ Numită astfel după intervenția inspirată a lui Ghenadi Gherasimov (purtătorul de cuvânt al Ministerului Afacerilor Externe al URSS) care, la 25 octombrie 1989, a declarat că fiecare țară trebuie să decidă singură ce cale va urma, amintind titlul unei melodii a lui Frank Sinatra, "I did it my way." Vezi Timothy Garton Ash, *In Europe's Name: Germany and the Divided Continent* (New York: Vintage Books, 1994), 4.

Dragoș Petrescu: Absolvent al Facultății de Istorie, Universitatea București. A obținut masteratul în istorie contemporană la Universitatea Central-Europeană din Budapesta. În prezent își pregătește doctoratul în istoria comparată a comunismului Est-Central European la aceeași universitate.

Disidență intelectuală - câteva considerații după zece ani

CRISTINA PETRESCU

Chiar dacă ceea ce trăim astăzi nu reprezintă o tranziție spre democrație, deși majoritatea - mi-ar place să cred - speră că, în ciuda "moștenirii leniniste", în Europa postcomunistă vor fi construite societăți deschise, nu există totuși nici o îndoială că istoria disidenței își va găsi locul potrivit în cadrul mai larg al istoriei comunismului. Imediat după miraculosul colaps al comunismului, pe care mulți îl percepuseră ca inevitabil - dar ca efect pe termen lung al disfuncționalităților sistemului și nu ca pe un eveniment probabil în viitorul apropiat - a existat o tendință clară de a elogia rolul jucat de intelectualii disidenți în provocarea acestor evenimente. Pentru a da un exemplu notoriu, Timothy Garton Ash, un vechi și fidel observator, comentator și suporter occidental al disidenței central-europene, a afirmat că revoluțiile din 1989 reprezintă, precum cele de la 1848, revoluții ale intelectualilor, în care ideile disidente de societate civilă, drepturi ale omului și democrație au avut o influență hotărîtoare.¹

Treptat, pe măsură ce entuziasmul primelor zile a trecut și au apărut analize noi și mai cuprinzătoare ale fenomenului, iar disidenții însăși au devenit din ce în ce mai marginali pe scena politică, interesul pentru rolul intelectualilor în aceste evenimente s-a diminuat sensibil, atenția celor interesați în explicarea schimbărilor care au avut loc în 1989 îndreptându-se spre alți factori. Simpla observație că regimurile comuniste au căzut în același an în întreaga Europă Centrală și de Est, indiferent dacă într-o țară precum Polonia exista sindicatul liber independent Solidaritatea sau, într-

una precum România, existau numai cîțiva intelectuali izolați care protestau, arată că disidența nu a avut un rol decisiv. Este deasupra oricarei dispute faptul că, fără situația politică internațională premergătoare anului 1989, rezultată din conjugarea așa-numișilor factori "Gorbaciov", "Reagan" și "Vatican", schimbările din Europa Centrală și de Est nu ar fi avut loc astăzi de curînd și astăzi de brusc. Eșecul economic, nu în termeni absoluchi, pentru că la urma urmei existau țări din Africa sau Asia cu economii și mai puțin performante decât cele est-central-europene, ci în sensul nereușitei de a ajunge Occidentul din urmă așa cum promiseseră primele generații de lideri comuniști, a avut, la rîndul lui, o influență hotărîtoare. Așa cum a arătat Daniel Chirot, conducătorii comuniști au rămas fideli pînă aproape de sfîrșit modelului specific fazei de industrializare bazate pe siderurgie și industria chimică, dezvoltat în Occident după 1870 și pînă la primul război mondial. Acesta a fost modelul pe care îl oferea Vestul în perioada în care s-au maturizat politic "părinții spirituali" ai comunismului sovietic, Lenin și Stalin, și, drept urmare, acesta a fost modelul aplicat în Uniunea Sovietică și apoi în "sateliști" ei europeni. Dar economiile planificate, care erau compatibile cu acest model, nu s-au putut niciodată adapta următoarei faze industriale occidentale, cea a automobilelor și aparatelor electrocasnice, care cerea mult mai multă mobilitate decât se putea obține într-un sistem centralizat, și s-au dovedit complet inadecvate ultimei faze industriale în care Occidentul se află încă, cea a electronicii, în care mobilitatea este o condiție esențială a reușitei.

Desigur, în ciuda inadecvării modelului economic, lumea comunistă nu se afla încă în pragul unui colaps economic; determinant a fost faptul că evoluția independentă de Occident, specifică anilor '50 și '60, nu mai era posibilă după contractarea împrumuturilor externe din anii '70. Scadența datorilor externe a împins țările comuniste să intre pe piața internațională și să înfrunte concurența economică a "lumii capitaliste".² În această interacțiune dintre Vest și Est, ne demonstrează Katherine Verdery, a avut loc "convertirea" unei părți a aparatului burocratic de partid, a celor *aparăticii* care activau la interfața dintre cele două lumi, într-o perioadă în care creșterea economică postbelică a Occidentului se făcuse deja simțită și avantajele "societății de consum" erau evidente pentru toți cei care ajungeau să le cunoască, fie și într-o scurtă vizită. Acești *aparăticii*, activi în comerțul exterior sau în serviciile diplomatice, pe care Verdery îi numește inspirat *înreprăticii*, sînt primii care au înțeles avantajele sistemului de piață. Ruptura la vîrful aparatului de partid, între *aparăticii* care administrau sistemul în interior și *înreprăticii* care întrezăriseră noi oportunități pentru ei în cazul unei schimbări de sistem, a reprezentat un alt factor critic în căderea regimurilor comuniste.³ Simplul fapt că în majoritatea țărilor est-central europene partidele comuniste au lăsat puterea de bunăvoie, permisind ca schimbările să aibă loc fără violență, iar în România, unde au avut loc violențe, aparatul poliției secrete nu s-a opus în general revoluției, reprezentând un indicu clar că cel puțin o parte a elitelor aflate la putere în 1989 a fost de partea schimbărilor, favorizându-le sau, în unele cazuri, chiar provocându-le.

Revenind la disidenți și la contribuția lor în revoluțiile din 1989, trebuie recamintit faptul că miza lor nu a fost căderea regimurilor, ci schimbarea treptată în cadrul sistemului, inițiată "de jos." Strategia disidență, formulată pentru prima dată de Adam Michnik în eseul "Noul evoluționism", avea ca obiectiv lărgirea drepturilor omului și a libertăților cetățenești, în condițiile în care încercarea marxist-rezisionistă

de a impune schimbări "de sus", prin intermediul instituțiilor statului comunist, se dovedise o iluzie.⁴ Această strategie a însemnat implicit respingerea politicii, domeniul monopolizat de elita comunistă, și retragerea în antipolitică, pentru a folosi conceptul introdus de Gyorgy Konrad⁵ pentru a sublinia că țelul disidenților nu era cucerirea puterii, ci regenerarea societății. Cum au gîndit disidenții că se poate realiza acest lucru? Trăind în adevăr, după cum a argumentat Vaclav Havel, preluind o idee a lui Alexander Soljenițin, sau, cu alte cuvinte, refuzînd minciuna zilnică care face din fiecare cetățean ce o acceptă un suporter al regimului.⁶ Scopul ultim al disidenței era mai degrabă libertatea de a gîndi, scrie sau chiar cîntă, pe scurt, dc a crea un spațiu alternativ, în afara controlului statului-partid. Intelectualii central-europeni, după cum subliniază G.M. Tamas, unul dintre cei mai cunoscuți disidenți maghiari, au preluat conceptul occidental de societate civilă, dar l-au folosit într-un context diferit. Ei susținut constituirea asociațiilor voluntare, dar nu atât în ideea de a crea solidarități într-o societate atomizată, problemă cu care se confruntă societățile moderne liberal-democratice, cît pentru a crea nuclee autonome, pluraliste, îngîndind influența uniformizatoare a statului comunist.⁷

În multe cazuri, aceste inițiative disidențe nu reprezentau o amenințare directă la adresa regimului, fapt pentru care multe dintre aceste activități au fost, pîna la un punct, tolerate de autorități. Nu vreau ca, spunînd acest lucru, să diminuez valoarea unor acțiuni care au implicat totuși riscuri, pentru că nimeni nu putea fi sigur înainte de a ține un seminar clandestin, de a trimite un protest în Occident sau de a răspîndi materiale *samizdat* de modul în care vor reacționa autoritățile. Tot ceea ce vreau să subliniez încă o dată este faptul că disidenții au misat pe schimbări pe termen lung la nivel societal, și nici ei, asemeni majorității specialiștilor în sovietologie, nu au anticipat că regimurile comuniste se vor prăbuși atât de brusc și neașteptat. Relatările "zilelor

fierbinți" de la sfîrșitul anului 1989 datorate lui Timothy Garton Ash ne arată că, puși în față deciziai puterii comuniste de a renunța la monopolul puterii, intelectualii disidenți s-au trezit confruntați cu o situație pe care nu o luaseră cu seriozitate în calcul pînă atunci, fiind nevoiți să acționeze "din mers".⁸ În acest sens, cazul est-germanilor reprezintă o situație limită, disidenții răspunzînd total neadecvat aşteptărilor populației, pledînd pentru socialism cu față umană atunci cînd colapsul regimului comunist era iminent, iar mulțimea dorea să se bucure de beneficiile capitalismului.⁹

S-a vorbit destul de mult despre faptul că, poate cu excepția Poloniei, intelectualii disidenți au reprezentat o minoritate care nu a reușit să creeze legături cu restul societății. Luînd ca exemplu producția de *samizdat*, în afara cercurilor opozitioniste, majoritatea celor ce le cîteau era reprezentată mai degrabă de lucrători ai poliției secrete decît de indivizi gata să rîște din curiozitate intelectuală.¹⁰ În fond, a fost subliniat de nenumărate ori, datorită modului în care a fost realizată modernizarea în această parte a Europei, intelectualii au fost asociați mai degrabă puterii decît societății civile, iar exemplul Poloniei în zilele Solidarității reprezintă o premieră absolută prin faptul că intelectualii au devenit consilieri muncitorilor greviști.¹¹ Chiar în restul Europei Centrale, imaginea maselor largi ale populației în privința disidenților, cel puțin în afara mediilor educate urbane care aveau posibilitatea de a fi mai bine informate asupra situației reale, era de cele mai multe ori modelată de zvonurile răspîndite de poliția secretă și nu de informațiile transmise de posturile de radio occidentale.¹² Totuși, valul revoluționar i-a împins pe disidenți în arena politică și, se părea că aceștia și-au cîștigat faima binemeritată, recunoscută pînă atunci mai mult de către Occident, și la ei acasă. Însă, după entuziasmul inițial, poate cu cîteva notabile excepții, disidenții au devenit treptat nepopulari. Alegătorii i-au preferat pe cei ce le vorbeau o limbă mai familiară și mulți dintre ei au părăsit cariera de politician.

Să însemne acest lucru că dizidenții au devenit total irelevanti în noul peisaj politic pluralist? S-a argumentat, într-adevăr, că ideile lor, relevante în opoziția față de regimul comunist, au devenit total nepotrivite în postcomunism, prin faptul că ceea ce susțin ei este incompatibil astă cu cultura politică a regiunii, în care tradițiile democratice sunt extrem de firave, cît și cu modul în care funcționează o democrație parlamentară. Astfel, unele idei centrale ale dizidenței, precum cea de "a trăi în adevăr", nu sunt cîtuși de puțin compatibile cu principiile pe care se bazează o democrație pluralistă, care constau mai degrabă în a spune întrucătîrniță numai jumătate din adevăr, ca și cum acesta ar fi întreg adevărul, după cum observă Timothy Garton Ash.¹³ Mai mult, se pare că datorită tipului de discurs populist propus, mai apropiat de orizontul alegătorilor, voturile acestora au fost date în unele cazuri unor fosta grupuri disidențe care nu erau de orientare liberală, reprezentate în Ungaria de nucleul Forumului Democratic sau în Polonia de acea parte a Solidarității care a rămas în jurul lui Walesa; ambele contestaseră regimul comunist de pe poziții naționaliste. Această moștenire a dizidenței nu este de natură să întărească compoziția liberale ale culturilor politice din zonă, ci mai degrabă pe cele antiliberale. În plus, faptul că opoziția intelectuală față de comunism a propulsat în arena politică lideri charismatici, fie intelectuali precum Havel, fie neintelectuali susținuți de consilieri intelectuali, precum Walesa, nu a fost de natură să favorizeze crearea unui alt tip de cultură politică în regiune, precum argumentează Ken Jowitt. Tipul de cultură politică tradițională, specific societăților puțin modernizate din fostele țări comuniste, în care există o dihotomie între spațul public și cel privat, a fost întărit de regimurile leniniste, prin tipul lor de organizare și prin răspunsurile sociale pe care le-au provocat. Dar și modul în care a căzut comunismul, prin accentul pus pe virtuțile personale și etica opoziției contra corupției elitei comuniste, nu a făcut decît să introducă în arena politică valori compatibile cu o cultură politică de

tip autoritar, nu cu una de tip democratic liberal, bazată nu pe virtuți personale, ci pe instituționalizarea virtușilor publice.¹⁴

În ciuda tuturor acestor critici, alții analiști au argumentat că inițiativele civice disidente ar putea reprezenta în continuare, în fond, în același sens în care au fost și înainte de 1989, un mijloc de a susține formarea unei culturi politice democratice.¹⁵ S-a sustinut chiar că formele "extraparlamentare" de participare politică, specifice acelei minorități de orientare liberală a minorității disidente, reprezentată în general de cei care aveau pe agenda lor de lucru respectarea drepturilor individuale ale omului, pot fi relevante în continuare nu numai pentru societățile care au fost organizate pe principii leniniste și care încearcă să se transforme în democrații autentice, ci chiar pentru democrații libere occidentale.¹⁶ Deși este puțin probabil ca Estul să devină un exemplu pentru Vest, cred că două lucruri au fost și rămân importante în ceea ce privește moștenirea disidentă. În primul rând, așa cum am arătat mai sus, după cum au susținut autori care urmăresc acest fenomen de multă vreme, discursul propus de disidenți de orientare liberală poate contribui la modificarea culturii politice a societăților central-europene. Chiar dacă programul propus de aceste grupuri disidente reprezintă, de altfel, o premieră în această parte a Europei, în care s-a dat mereu prioritate drepturilor colective, ale națiunii, fără a se ajunge, pînă la preluarea puterii de către comuniști, să se discute și în termeni de drepturi individuale, el poate prinde rădăcini pe termen lung.¹⁷ În al doilea rînd, cred eu, opțiunea clară pro-europeană, chiar a celor cercuri disidente care nu erau de orientare liberală, a dat fără îndoială roade pe termen scurt. O comparație succintă cu România va fi de folos pentru a explica argumentul meu.

Ceea ce am schițat pînă acum nu redă nici pe departe complexitatea fenomenul disident, dar poate da o idee asupra modului în care a fost receptată în Occident disidența central-europeană, căreia i-au fost dedicate multe volume începînd cu

sfîrșitul anilor '70 și mai ales în anii '80. Ce se poate spune în acest sens despre ceea ce s-a întîmplat în România? Compărînd ceea ce se întîmplă în Europa Centrală cu disidența românească, prima concluzie este că între cele două există puține puncte comune. Mișcarea Goma, prin încercarea de a constitui ceva similar Cartei '77, părea să reprezinte un început al disidenței în România sincron cu ceea ce începea să se înfiripe în Europa Centrală. În ciuda faptului că a reunit circa 200 de semnaturi pe scrisoarea adresată Conferinței pentru drepturile omului de la Belgrad, ea s-a dovedit a fi mai degrabă o trambulină pentru emigrare, o modalitate de a obține "pașaportul Goma". După acest moment, de-a lungul anilor '80, protestele intelectuale au fost mai ales individuale. Primele scrisori comune de protest, celebrele scrisori "ale celor şapte" și "ale celor opt-sprezece"¹⁸, au fost difuzate la Radio Europa Liberă la sfîrșitul lui 1989, în pragul colapsului regimului. Tot atunci a existat încercarea de a strînge semnaturi în contra realegerii "tovarășului" la cel de-al XIV-lea Congres, în care au fost activi mai ales cei din Iași, din jurul lui Dan Petrescu, și cei din Transilavania, din jurul Doinei Cornea. Enumerîndu-le, nu prea există nimic asemănător Cartei '77 a cehilor și slovacilor, opozitionii democratice din Ungaria, pentru a nu mai vorbi de KOR-ul și Solidaritatea poloneze. Nu este de mirare că majoritatea analiștilor occidentali au considerat disidența românească drept un fenomen sporadic și lipsit de coeziune. Acest lucru a fost pus fie pe seama unor tradiții politice diferite de cele ale Europei Centrale, caracterizate prin slăbiciunea societății în raport cu statul atotputernic,¹⁹ fie pe seama tipului de regim comunist din perioada ceaușistă, bazat pe naționalism, deci mai atrăgător pentru intelectuali decât unul internaționalist, pro-sovietic²⁰, dar, în același timp, exercitînd prin Securitate o constringere fără egal în blocul comunist.²¹

Din păcate, prin replica dată acestor interpretări, care a pus accentul pe faptul că ar exista un tip specific de opozitie la români, și anume

"rezistență prin cultură", nu se poate aduce disidența românească pe picior de egalitate cu cea central-europeană, pentru simplul motiv că mizele, precum și ideile vehiculate au fost diferite. Nu contează, cred, atât de mult diferența în termeni de dimensiuni sau coeziune dintre cele două, cît faptul că orientările lor au fost diferite. Dacă tradiția disidență central-europeană produsese deja înainte de 1989 un discurs care nu mai poate fi acum ignorat, îmbogățind culturile politice ale respectivelor societăți cu elemente care se opun puternicei tradiții autoritare din regiune, nu același lucru se poate spune despre tradiția rezistenței prin cultură. Singura lucrare de anvergura celor scrise de Havel, Michnik sau Konrad, critica făcută regimului Ceaușescu de către Dan Petrescu și Liviu Cangeopol, nu a beneficiat, din pacate, de atenția meritată nici cînd a apărut în *Agora*, pentru că avataurile călătoriei ei în Occident au făcut să fie publicată abia în ianuarie 1990, dar nici cînd a aparut la Editura Minerva.²²

Revin, după aceasta scurta trecere în revista a disidenței din România, la cel de-al doilea punct subliniat mai sus, referitor la disidența central-europeană și opțiunea ei pro-europeană. În ciuda ambiguității moștenirii acesteia, ceea ce a contat enorm pare să fi fost mai degrabă faptul că, la primele alegeri libere din Polonia, Cehoslovacia și Ungaria, partidele formate din fostele mișcări opozitioniste, fie ele de orientare liberală, fie naționalistă, au fost cele care au obținut majoritatea și nu vechile partide comuniste, cosmetizate în social-democrate. Pe tradiția disidenței central-europene s-a format așa-numitul grup de la Vișegrad, al cărui scop era cooperarea în vederea integrării europene și euro-atlantice. Astfel, opțiunea pro-europeană dezvoltată pînă la căderea comunismului în spațiul culturii alternative disidențe s-a mutat imediat în spațiul politic, prin însăși faptul că foștii disidenți au devenit noua elită politică. În acest timp, în România, discursul pro-european se înfiripa, este foarte adevărat, dar doar în spațiul cultural, cel politic fiind ocupat de o elită moștenitoare a

culturii politice de tip communist reformist, care cocheta cu ideea de "a treia cale" și semna tratatul de prietenie cu Uniunea Sovietică. Este drept că după 1996, noua putere și-a manifestat fără echivoc opțiunea pro-europeană, dar, după cum s-a dovedit, startul fusese deja pierdut. Iar dacă în luarea deciziilor la nivel european sau NATO au contat alte criterii, cum ar fi proximitatea geografică, performanța economică, etc., nu este mai puțin adevărat că, totuși, existența unor mișcări disidențe mai mult sau mai puțin articulate a fost folosită ca argument în justificarea lor: asa-numiții "freedom-fighters" sunt cei mai apti pentru a se adapta unui mod de viață democratic-liberal. Acest lucru nu înseamnă să plîngem la nesfîrșit că nu am avut și noi un Havel, ci mai degrabă să învățăm ceva din modul în care această generație disidență din Europa Centrală a știut să suștină interesele respectivelor țări.

Note:

¹ Timothy Garton Ash, *The Magic Lantern. The Revolution of '89 Witnessed in Warsaw, Budapest, Berlin and Prague* (New York: Vintage Books, 1990), 131-156.

² Daniel Chirot, ed., *The Crisis of Leninism and the Decline of the Left* (Seattle: University of Washington Press, 1991), 3-32.

³ Katherine Verdery, *What was Socialism and What Comes Next* (Princeton: Princeton University Press, 1996), 19-38.

⁴ Adam Michnik, *Letters from Prison and Other Essays* (Berkeley: University of California Press, 1987).

⁵ Gyorgy Konrad, *Antipolitics*, (San Diego: Harcourt Brace Jovanovich, 1984).

⁶ Vaclav Havel et al., *The Power of the Powerless* (New York: M.E. Sharpe, 1990).

⁷ G. M. Tamas, "The Legacy of Dissent" în *The Revolutions of 1989* ed. Vladimir Tismaneanu (Londra: Routledge, 1999), 181-197.

⁸ Vezi relatarilor lui Timothy Garton Ash din volumul *The Magic Lantern*.

⁹ Christian Joppke, *East German Dissidents and the Revolution of 1989. Social Movement in a*

¹⁰ *Leninist Regime* (Londra: Macmillan Press, 1995).

¹⁰ Gordon Johnson, "What is the History of Samizdat?", *Social History* 24, nr. 2 (mai 1999): 115-133.

¹¹ Zygmunt Bauman, "Intellectuals in East-Central Europe: Continuity and Change," în *In Search of Central Europe* eds. George Schöpflin and Nancy Wood (Totowa, N. J.: Barnes & Noble Books, 1989), 88.

¹² Despre acest lucru ne spun câte ceva tot relatarelor lui Timothy Garton Ash din *The Magic Lantern*.

¹³ Timothy Garton Ash, *History of the Present. Essays, Sketches and Despatches from Europe in the 1990s*, (Londra și New York: The Penguin Press, 1999), 26.

¹⁴ Ken Jowitt, *New World Disorder. The Leninist Extinction* (Berkeley: University of California Press, 1992), 284-305.

¹⁵ Vezi lucrarea lui Vladimir Tismaneanu, *Fantasies of Salvation. Democracy, Nationalism and Myths in Post-Communist Europe* (Princeton: Princeton University Press, 1998).

¹⁶ Jeffery C. Isaac, "The Meanings of 1989" în *The Revolutions of 1989* ed. Vladimir Tismaneanu (Londra: Routledge, 1999), 125-164.

¹⁷ Tony Judt, "The Dilemmas of Dissidence: The Politics of Opposition in East-Central Europe" în *Crisis and Reform in Eastern Europe* eds. Ferenc Feher and Andrew Arato (New Brunswick: Transaction Publishers, 1991), 269.

¹⁸ Pentru "scrisoarea celor șapte", vezi Dennis Deletant, *Ceaușescu and the Securitate. Coercition and Dissent in Romania. 1965-1989* (Londra: Hurst & Company, 1995), 282-284. Pentru "scrisoarea celor opt-sprezece", vezi Serviciul Român de Informatii, *Cartea Albă a Securității. Istorii literare și artistice. 1969-1989* (București: Presa Românească, 1996), 457, iar pentru o relatăre privind modul în care s-a înfiripat acest protest, vezi Stelian Tănase, *Ora oficială de iarnă* (Iași: Institutul European, 1995).

¹⁹ O analiză scurtă, dar cuprinzătoare a tradițiilor politice ale Europei Est-Centrale vezi în George Schöpflin, *Politics in Eastern Europe*, (Oxford: Blackwell, 1993), 5-37. Pentru dezbaterea privind deosebirile dintre Europa Centrală și cea Estică vezi George Schöpflin și Nancy Wood, eds., *In Search*

of Central Europe

(Totowa, New Jersey: Barnes & Noble Books, 1989).

²⁰ Michael Shafir consideră că, mai mult decât orice altceva, naționalismul regimului comunist din România a contribuit la canalizarea posibilelor dizidențe și cercii de reformă din sfera internă spre ceea cea extință. Vezi cartea *Romania: Politics, Economics and Society. Political Stagnation and Simulated Change* (Londra: Frances Pinter, 1985), 148.

²¹ Dennis Deletant susține că regimul lui Ceaușescu s-a bazat pe constrângere, dcosebirca principală față de predecesorul său, Gheorghiu Dej, fiind aceea că accentul se mutase de pe pedepsire pe prevenirea oricăror încercări de critica regimului. Vezi cartea sa *Ceaușescu and the Securitate*.

²² Este vorba de Dan Petrescu și Liviu Cangecopol, *Ce-ar mai fi de spus. Convoiri libere într-o țară ocupată* (București: Minerva, 1990).

Tranzițiile de la dictatură la democrație în Răsăritul Europei

ADRIAN POP

Polonia

Confirmată pe deplin în 1989, teoria dominoului nu a putut prevedea un fapt esențial: *ordinea* în care se vor prăbuși, unul după altul, regimurile comuniste în Est. Departe de a fi întîmplătoare, succesiunea prăbușirii "dominourilor" comuniste est-europene evidențiază cel puțin două împrejurări istorice semnificative. Pe de o parte, ea dă seamă de înțeleptatea absolută și caracterul timpuriu al tranzisiilor central-europene, în raport cu cele sud-est europene, în fosta sferă de hegemonie sovietică. Pe de altă parte, ea marchează un traject al tranzisiilor politice care îngreșează, la unul din capetele sale, negocierea și compromisul iar, la celălalt capăt al său, lipsa dialogului și, urmarea sa logică și legică, confruntarea. Punctele de stație ale acestui traject învederează poziționarea succesivă tot mai îndepărtată a țărilor fostului bloc sovietic în raport cu modelul tranzisiiei negociate, aşa cum a fost el propus și validat de istoria recentă în cazul spaniol de tranzisie de la dictatură la democrație.

Din acest punct de vedere, se poate observa că succesul negocierilor din Polonia, a indicat opozitiei maghiare calea schimbării politice în Ungaria. Realizarea acesteia din urmă a stimulat protestele de stradă ale maselor din Germania răsăriteană, ce au avut drept rezultat colapsul R.D.G.-ului. Acestea din urmă a precipitat căderea regimului comunist din Cehoslovacia. Iar evenimentele din fosta Cehoslovacie au desăvârșit izolare regimurilor comuniste "ortodoxe" surori din România, Bulgaria și Albania, accelerându-le, prin aceasta, prăbușirea.

Anii '70 au însemnat pentru intelectualul polonez de stînga prăbușirea ultimelor speranțe de reformare din interior a regimului. În martie 1968, puterea comunistă purcea la epurarea principalelor instituții ale statului de toate elementele reformiste. Peste numai câteva luni, zdrobirea experimentului praghez al "socialismului cu față umană" demonstra nu doar imposibilitatea reformării din interior, ci și pe aceea a schimbării dinspre periferie, spre centru, a sistemului. Iar în decembrie 1970, protestele muncitorilor față de creșterea prețurilor la alimente erau înăbușite în singe, moment ce avea să marcheze hotărîtor procesul de delegitimare politică și economică a regimului. Mai importantă decât consecința pe termen scurt a demonstraților - Edward Gierek îl înlocuia pe autoritarul Wladislaw Gomulka (reformistul din 1956!) la cîrma regimului - a fost urmarea pe termen lung a acestora: stabilitatea politică a început să fie identificată cu și condiționată de stabilitatea prețurilor la alimente. Creșterea din nou, în 1976, a acestora din urmă va conduce, neîntîrziat, la un nou val de proteste muncitorești. Cum rezistența din interior nu mai putea să se constituie într-o strategie politică viabilă, rezistența din afară, calată pe ignorarea deliberată a statului, rămînea singura alternativă fezabilă. și cum marxismul "ortodox" nu putea concepe existența unei linii de demarcare semnificative între stat și societate, o strategie politică direcționată spre aceasta din urmă, menită reconstituirii legăturilor sociale dintre membrii săi, trebuia să se

constituie într-un simptomatic act de rezistență.

Aceasta este tocmai calea propusă de adeptii "noului evoluționism", de la Leszek Kolakowski și Jacek Kuron la Adam Michnik, foști revizionisti marxiști, ale căror idei prezintă evidente filiajări conceptuale cu teoria revoluționară gramsciană, în pofida faptului că nici unul dintre cei trei autori nu au făcut referiri explicite la gândirea lui Gramsci.¹

Materializarea acestei noi strategii avea să se producă în iunie 1976, în contextul represiunii violente a noilor proteste muncitorești. Dacă în 1968 și, respectiv, 1970, cele două categorii sociale nu s-au întîlnit pentru a-și uni forțele, muncitorii rămânind pasivi față de epurarea intelectualilor de elementele reformiste (1968), iar intelectualii asistând la fel de pasiv la înăbușirea în singe a protestelor muncitorești (1970), de această dată, un grup de 14 intelectuali (între care Kuron și Michnik), au luat inițiativa creării Comitetului de Apărare a Muncitorilor - KOR. Caracterul pragmatic al acțiunilor organizate de KOR în sprijinul muncitorilor (bani, alimente și avocați pentru cei condeiați sau arestați pe motive politice) a făcut ca, în pofida propriilor sale așteptări - minimele și, oricum, nu imediate - KOR să se constituie în embrionul din care avea să se dezvolte, la scurtă vreme, *Solidaritatea*. Într-adică, după experiența universităților "zburătoare" (numite așa pentru că erau nevoie să migreze permanent, nefiind niciodată în siguranță într-un anume loc) și al punerii bazelor unui început de presă independentă, activiștii KOR-ului au fost cei care s-au aflat și la originea constituirii, în 1978, a primului comitet sindical liber.

În cele din urmă, pe fundalul unei situații economice alarmante, al valului de greve² declanșate în februarie 1980 și evasi-generalizate în august, *Solidaritatea* - cel dintâi sindicat liber recunoscut într-o țară comunistă - avea să pună bazele unor noi raporturi contractuale între stat și societatea civilă (acordurile de la Gdansk, 31 august 1980). Performanța n-ar fi fost posibilă dacă *Solidaritatea* și-ar limitat cererile la revendicări

de natură economică și socială. Comitetul de Greve Interfabrics din Gdańsk a inclus însă, dintr-un început, între revendicările sale, pe lângă chestiuni menite a reglementa raporturile salariale și de muncă, cereri cu adresă politică directă, precum eliberarea detinuților politici, relaxarea cenzurii, sau difuzarea la radio a liturghiei catolice. Împrejurarea a conferit *Solidarității*, pe lângă statutul oficial de mișcare sindicală, pe acela neoficial, dar nu mai puțin real, de largă mișcare socială și națională. Proclamarea, la 13 decembrie 1981, a "legii marțiale", avea să pună capăt însă, pentru aproape 5 ani, acestui experiment. În tot acest răstimp, puterea s-a concentrat în mâinile a 200 de generali, ce au exercitat-o prin administrația politică centrală, secția partidului însărcinată cu controlul și îndrumarea forțelor armate, complexul militaro-industrial și aparatul de represiune. Desi oficial dizolvată, *Solidaritatea* a continuat să existe prin membrii săi (în acel moment în număr de aproape 10 milioane), reuniți adesea în organizații ad-hoc (societăți, cluburi, cercuri) dedicate promovării unor activități independente.

Pe măsura adâncirii crizei economice (în 1980, datoria externă a Poloniei se cifra la 27 de miliarde de dolari, pentru ca sfârșitul anilor '80 ea să ajungă la 35 de miliarde de dolari) și a urmărilor sale în plan social - ce amenințau să facă societatea poloneză neguvernabilă - s-a produs și maturizarea disponibilității pentru dialog și putere. O primă breșă în raport cu tradițiile și practica anterioară o constituie anul 1986, când a fost decretată o amnistie politică ce a făcut din Polonia cea dintâi și cea de pe urmă țară comunistă fără deținuți politici și a fost creat un consiliu consultativ pe lângă președintele Consiliului de Stat, deschis reprezentanților societății civile. Promovarea unei atitudini mai tolerate față de sindicatul *Solidaritatea* a fost însotită de o relaxare a cenzurii și a legislației privitoare la dreptul de asociere (tolerarea "cluburilor de dezbatere"), alegerea primarilor de către populație (nu numirea lor din oficiu), diminuarea burocratiei, sporirea autonomiei întreprinderilor și, nu în ultimul rând, de revizuirea

legelei economice, care trebuia să îngăduie existența unui sector privat consolidat în industrie (până la 20-25% din PNB) și activitatea unor firme mixte polono-occidentale.

Atacată dur de către conservatorii din partid pentru această nouă orientare politică (octombrie 1987) și dorind să-și dubleze susținerea de care se bucura în exterior (din partea lui Gorbaciov și a statelor occidentale), printr-o internă, echipa lui Jaruzelski a supus noile reforme aprobării unui referendum popular (30 noiembrie 1987). Deși în sine referendumul a constituit un eșec, el a reliefat, o dată în plus, necesitatea compromisului dintre putere și opozitie. Aceasta din urmă a devenit încă și mai evidentă în condițiile valurilor de greve care au zguduit Polonia în aprilie și august 1988. În cele din urmă atât puterea, cât și societatea civilă, au înțeles că numai negocierile la "masa rotundă" - propusă de autorități la 26 august 1988 - puteau scoate țara din blocajul în care aceasta se afla.

Începute în februarie 1989, ele s-au materializat în semnarea a câteva sute de pagini de protocoale conținând punctele de apropiere și disociere dintre guvern și opozitie. Este instructiv de observat că negocierile s-au purtat, de fapt, în fața cadrului legal al R. P. Polone: așa după cum nu a existat o delegare a autorității partidului-stat către grupul negociatorilor guvernamentali, tot așa interlocutorii acestora nu aveau, oficial, mandatul societății civile. Mai mult decât atât, în momentul negocierilor, *Solidaritatea* era încă o organizație ilegală (un prim pas către relegalizarea sa a fost făcut prin rezoluția asupra pluralismului sindical adoptată de către Comitetul Central al PMUP, la 19 ianuarie 1989). Înțelegerea politică la care s-a ajuns, în cele din urmă, la 5 aprilie 1989 relegaliza *Solidaritatea*, precum și alte componente ale societății civile poloneze. Cadrul instituțional era revizuit prin instituirea unei noi președinții - cu prerogative importante în probleme de politică externă și securitate națională - a unei camere superioare a Parlamentului - Senatul - alese prin vot liber și o cameră inferioară - Seimul - în care opozitiei i se

ofereau 35% din locuri, iar coaliției conduse de comuniști, 65% din locuri. În ansamblul aranjamentelor electorale a intrat și alcătuirea de către guvern a unei Liste Naționale, compusă din 35 de persoane apropiate regimului, inclusiv participanți la negocierile mesei rotunde, care urmau să candideze fără a avea contracandidați. Comuniștii continuau să dețină minister-cheie (apărarea și internele), iar opozitiei i se permitea, în contrapartidă, să-și editeze propriile publicații și să aibă un acces limitat la mediile audio-vizuale, controlate de putere.

În alegerile din iunie 1989, opozitia a câștigat 99 din cele 100 de locuri ale Senatului. Nici un candidat al coaliției conduse de comuniști pentru mandatele din Seim nu a fost ales, iar 33 din cei 35 de candidati ai Listei Naționale n-au reusit să obțină majoritatea necesară. Legea electorală nu îngăduia desfășurarea unei a doua runde pentru candidații Listei Naționale. În acest moment crucial a intervenit *Solidaritatea*, care a declarat că va respecta proporția negociată a locurilor în Seim și va sprijini schimbarea legii electorale (în plin proces electoral!), astfel încât aceasta să permită coaliției guvernamentale să ocupe cele 33 de locuri pierdute pe Lista Națională, la un al doilea tur de scrutin. O lună mai târziu, cu prilejul alegerilor prezidențiale (19 iulie), în condițiile în care unii deputați ai așa-numitei coaliții a partidelor nu mai erau dispusi să voteze automat pentru Jaruzelski, câțiva deputați proeminienți ai *Solidarității* au asteptat numărarea voturilor și și-au invalidat în mod deliberat propriile voturi pentru a asigura alegerea lui Jaruzelski.

În august 1989, potrivit formulei "presedintele, al vostru, primul ministru, al nostru" lansate de Adam Michnik (prin titlul unui faimos eseu publicat în "Gazeta Wyborcza"), Jaruzelski l-a numit pe Tadeusz Mazowiecki - proeminent intelectual catolic și consilier al *Solidarității* - prim ministru. Decizia a fost precedată, se pare, de un telefon pe care liderul comuniștilor polonezi, Mieczysław Rakowski, l-ar fi primit din partea lui Gorbaciov, prin care Moscova și-ar fi dat acordul

pentru un guvern al *Solidarității* cu o minoritate comunistă. La 12 septembrie 1989 Mazowiecki devinea astfel cel dintâi prim ministru neocomunist într-o țară a Tratatului de la Varsovia. La Congresul din ianuarie 1990, Partidul Unit Muncitoresc Polonez și-a schimbat denumirea oficială, iar liderul său, Alexander Kwasniewski, a adoptat o atitudine critică față de trecutul acestuia. O aripă desprinsă din partid, condusă de liderul reformator Tadeusz Fiszbach, s-a constituit într-o nouă formațiune politică - Uruinea Social-Democrată.

"Masa rotundă" poloneză a avut un considerabil impact în țările central-europene vecine, constituindu-se într-un adevărat model al tranziției negociate. Compromisul care a stat la baza acesteia a determinat puterea să recunoască în opoziție un partener necesar de dialog. Prin simplul fapt al împărtășirii unor experiențe comune și al efortului de a găsi soluții negociate problemele cu care se confrunta societatea poloneză, cele două "tabere" s-au apropiat una de alta, fiind puse astfel bazele viitoarei clase politice poloneze, postcomuniste.

Ungaria

Între partidele comuniste est-europene, cel maghiar (PMSU) a cultivat una dintre cele mai îndelungate tradiții reformiste. Regimul lui János Kádár, instaurat cu sprijinul Moscovei în urma reprimării revoluției din 1956, a urmărit constant prezervarea ordinii sociale și dobândirea unei anumite legitimități politice, fie ea și indirectă - cea directă fiindu-i refuzată apriori - prin garantarea neintruziunii sale în viețile private ale cetățenilor și, încă mai important, prin asigurarea creșterii continue a nivelului de trai al acestora. Începând din 1979, cînd s-au făcut simțite primele semne ale declinului de popularitate a regimului, aspectul din urmă s-a constituit în prioritatea priorităților. Aproape toate împrumuturile exteme au sevit drept bază de subvenționare a prețurilor de consum și a întreprinderilor cu pierderi constante. Încercarea de creare artificială în societatea maghiară a unui

sentiment de securitate și pace socială nu avea să dureze însă mult. Plata datoriei externe și a dobînzilor aferente a început să greveze tot mai serios bugetul, iar semnele crizei economice au început să fie resimțite de populație tot mai pregnant. Astfel că ceea ce constituise, vreme îndelungată, elementul forte al "legitimării negative" a kádárismului - argumentul că starea de lucruri din Ungaria, deși imperfectă, era mai puțin rea decît cea a altor țări aparținătoare blocului estic - a început, treptat, să se dezintegreze.

Necesitatea obiectivă a promovării unei "reforme a reformei", pe de o parte și opoziția lui Kádár față de aceasta din urmă, pe de altă parte, a impus atragerea la conducere a unor comuniști reformatori precum Imre Pozsgay sau Rezső Nyers. Rândurile acestora aveau să sporească în iunie 1987, când o nouă generație de lideri ai partidului - mai Tânără decât cea kádáristă - promova în "nucleul dur" al puterii. Károly Grósz, un adept al lui Gorbaciov, devinea prim-ministrul, în vreme ce János Berecz, cunoscut ca un reformator moderat, intra în Biroul Politic.

După înlăturarea lui János Kádár de la conducerea partidului, în mai 1988, grupările aflate în competiția pentru preeminență s-au delimitat mai transanț. Cea conservatoare (dar reformatoare în raport cu cea kádáristă), condusă de noul prim secretar, Károly Grósz, era favorabilă slăbirii rolului aparatului de partid și a cenzurii, proces ce urma însă să fi dublat de întărirea rolului organizațiilor satelite (sindicale, profesionale, etc.). Cea reformatoare, condusă de Imre Pozsgay, era favorabilă creșterii rolului organizațiilor autonome în raport cu partidul-stat, punând accentul pe dialogul real al acestuia cu societatea civilă.

Teama că situația economică ar putea degenera într-o criză socială și politică similară celei din 1956, i-a forțat pe liderii reformiști ai regimului să caute compromisul cu forțele organizate ale societății. Pe de altă parte însă, lectia intervenției sovietice din 1956 i-a determinat pe liderii grupurilor sociale și politice în formare ca în loc să pună sub semnul întrebării legitimitatea regimului,

să caute un compromis cu acesta.

Trendul reformist la vîrf, încurajat de Occident și chiar sprijinit financiar de către acesta (în special de către R.F.G), se va accentua odată cu publicarea, în iulie 1987, a unui "Program de evoluție socială și economică", ce prevedea reorganizarea din temelii a economiei. Introducerea, în anul următor, a taxei pe valoarea adăugată (TVA) va face din Ungaria prima țară comunistă cu un sistem de impozitare calat pe model occidental. Reformele economice au fost dublate de elaborarea unor proiecte politice curajoase, care regândeau raporturile dintre partid și stat, dintre birocrația de partid și tehnocrati, și revalorizau atât rolurile unor instituții fundamentale ale statului, cât și sfera societății civile.

Elementul care a provocat, în cele din urmă, trecerea comuniștilor reformatori și a opoziției democratice de la strategia compromisului instituțional la cca a competiției electorale directe, l-a constituit strategia confrontațională a "durilor" din partid. Ea se întemeia pe ideea că un sistem multipartit poate fi creat de către partidul însuși, prin instituții politice care să permită "consultarea societății". În această concepție, remediul pentru criza socială era văzut a fi liberalizarea limitată a societății, nicidcum democratizarea statului. Prin acesta se dorea ca instituțiile fundamentale ale noii ordini politice să rămână intacte. În planul acțiunii, strategia s-a axat pe confruntare, în diversele sale forme concrete de manifestare: atacuri directe, încercări de încorporare instituțională bazate pe practica lui *divide et impera*, etc.

Tentativa de criminalizare a opoziției a fost înlocuită, către sfîrșitul anului 1988 și începutul anului 1989 de încercarea de neutralizare a acesteia. Mai întâi s-a încercat trecerea prin Parlament a unei legi a asocierii care ar fi dat partidului-stat controlul absolut asupra constituirii organizațiilor independente. Ulterior, s-a încercat promovarea ideii ca Parlamentul - alcătuit în proporție de 75% din membri de partid - să adopte o nouă Constituție care să îngăduie doar formarea organizațiilor politice care acceptau

socialismul. Mai mult decît atât, o Curte Constituțională specială, ai cărei membri urmău să fie numiți de către partid, trebuia să decidă care dintre organizațiile politice existente sau nou formate urmău a fi înregistrate.

Concomitent cu slăbirea și marginalizarea opoziției, s-a încercat divizarea sa. În acest scop, s-a recurs la purtarea de negocieri bilaterale separate cu diversele organizații independente care începeau să se autodefină drept partide politice.

Cînd nici această tactică nu a reușit, s-a încercat transformarea organizațiilor societății civile în organizații satelite ale partidului, "rolul istoric" al acestuia din urmă urmând astfel să prezerva.

În cele din urmă, la sfîrșitul lui martie 1989, C.C.-ul a adresat o chemare tuturor organizațiilor politice și sociale importante de a lua parte la desfășurarea unei mese rotunde, începând cu data de 8 aprilie. Accentul pus pe negociere, în această strategie paternalistă, era o dezvoltare a pretenției partidului de a "rezenta" societatea. Ca urmare, opoziția a respins propunerea puterii. Iar negocierile formale dintre partid și federația-umbrelă a opoziției democratice vor debuta de abia la 13 iunie.

Între timp, reformatorii puterii au căpătat sprijinul altor forțe din interiorul regimului pentru o nouă concepție asupra viitorului partidului. Punând sub semnul întrebării vechile pretenții paternaliste de reprezentare ale partidului, ei au instituit un cadru pentru negocierile mesei rotunde mult mai apropiat de principiile civice ale competiției electorale.

La sfîrșitul anului 1988, cele mai importante organizații politice ale opoziției erau *Forumul Democratic Maghiar* (înființat în septembrie 1987 de către un grup de persoane, majoritatea intelectuali, recrutate din sâmbătății civile, cărora li s-au adăugat comuniști reformatori precum Imre Pozsgay), *Alianța Democraților Liberi* și *Federația Tânărilor Democrați*. Prima, mai moderată, era expresia tradițiilor naționale, creștine și rurale maghiare. Celelalte două, mai radicale, erau expresii ale aripi liberale, urbane și seculare ale opoziției democratice.

Începuturile radicalizării acesteia din urmă datează din septembrie 1988, când un grup de ecologiști a organizat o manifestație de protest în fața Parlamentului împotriva construirii barajului dunărean de la Gabcikovo-Nagymaros, care s-a bucurat de sprijinul marilor organizații independente ale momentului. Ea a fost urmată de organizarea unor manifestații paralele de celebrare a revoluției maghiare de la 1848 (15 martie). Opt zile mai târziu, opt organizații independente se reunesc într-o fereastră-umbrelă: *Opoziția Mesei Rotunde*. Între timp, după 31 de ani de secretizare a locului înmormântării eroului revoluției maghiare din 1956, Imre Nagy (ucis prin execuție la 16 iunie 1958), la 16 iunie 1989, între 200.000 și 250.000 persoane au asistat la funeraliile sale oficiale. Prinț-o ironie a istoriei, reabilitarea sa de către Curtea supremă de justiție avea să se producă în chiar ziua (6 iulie) când se stingea din viață cel ce s-a aflat la originea arestării sale și a "pacificării" Ungariei după 1956: János Kádár.

Simțindu-se vulnerabili politic în fața noului "asalt" al opoziției, începând de la sfârșitul lui martie și începutul lui aprilie 1989, șefii la nivel local ai partidului au început să trimită mesaje conducerii centrale a acestuia, în sensul renunțării la strategia elminării prin mijloace administrative a acestia de pe scena politică și al adoptării în locul său, a strategiei "competiționale". Apărute încă de la finele anului 1988, aceste cercuri reformatoare la nivel local vor căpăta treptat ascendență în partid.

Începute la 13 iunie 1989, negocierile mesei rotunde - formal tripartite (partid, organizații satelite, opoziție), în fapt, bilaterale ("organizații sociale" nu puteau bloca hotărârile celorlalte două părți), s-au purtat în cadrul a 12 subcomisiilor și s-au încheiat în septembrie 1989, prin semnarea unui acord ce includea o serie de proiecte de legi și importante amendamente constituționale. Formațiunile cele mai pronunțat anticomuniste au refuzat însă semnarea acordului, de pe acum conturându-se o tensiune în sănul partidelor de opoziție între Liber Democrați și Forumul Democratic Maghiar, condus de Josef Antal.

R.D.G.

Ca și Nicolae Ceaușescu, Erich Honecker și-a început cariera de lider de partid (mai 1971) prin promovarea unei poziții mai flexibile în politică internațională și unei atitudini mai conciliante în plan

social, pentru ca să și-o sfîrșească ca exponent proeminent al grupului partidelor comuniste (est-german, cehoslovac, român și albinez) care s-a opus din răsputeri aplicării perestroikăi gorbacioviste. Într-adevăr, anii '70 debutau în R.D.G. într-un climat de destindere și liberalizare: se semna acordul quadripartit asupra Berlinului (3 septembrie 1971), era parafat tratatul fundamental dintre R.D.G. și R.F.G. (21 decembrie 1972) prin care cele două Germanii se recunoșteau reciproc ca state egale și suverane, nemaiconsiderindu-se "străine" (Ausländer), iar pe plan intern erau aşezate premisele dialogului cu intelectualii din partid. Interludiul liberal avea să fie însă de scurtă durată, Honecker treptat la acapararea tuturor pîrghiilor de conducere esențiale din aparatul de partid și de stat. Astfel, la finele anului 1976, Honecker reunea deja în persoana sa funcțiile de secretar general al P.S.U.G. (prin schimbarea vechii denumiri de prim-secretar, în secretar general), președinte al Consiliului de Stat și președinte al Consiliului Național de Apărare. Dizidența era fărâmătată, reunind mici grupuri civice, de tineri și intelectuali, pacifisti și ecologiști, ce se bucurau de protecția unor din pastorii bisericii evanghelice - supranumită "biserica de jos" (*Die Kirche von Unten*). O primă activizare mai importantă a opoziției s-a produs la începutul anilor '80, în contextul campaniei pacifice declanșate ca urmare a instalării pe teritoriul Germaniei Federale a rachetelor americane cu rază medie de acțiune "Pershing 2". Din acest punct de vedere, publicarea, în ianuarie 1982, a "Apelului de la Berlin", ce se opunea pe față propagandei militariste a regimului, poate fi considerat drept momentul nașterii neoficiale a mișcării pentru pace în Germania Răsăriteană. A urmat scrisoarea pe care pacifistii est-germani au adresat-o liderului de partid și de stat est-german în 1985, prin care se cereau respectarea prevederilor Declarației Universale a Drepturilor Omului, demilitarizarea vieții publice, libertatea exprimării, abolirea cenzurii, ridicarea restricțiilor la călătoriile în străinătate. Cu prilejul marcării împlinirii a trei decenii de la revoluția maghiară, dizidenții est-germani s-au alăturat colegilor lor din celelalte țări central-europene, semnând, în octombrie 1986, faimoasa "Declarație comună din Europa Răsăriteană". Strategia adoptată de regim față de aceștia a combinat represiunea cu încurajarea emigrării (textierul Sascha Anderson, emigrat în 1986 în R.F.G.) și expulzarea din țară (profesorul de fizică Robert Havemann și folk-istul Wolf Biermann în anii '70, pictorița Bärbel Bohley și cantautorul Stefan Krawczyc în 1988).

Pentru regimul Honecker, începutul sfârșitului a însemnat desființarea, la 2 mai 1989, a primelor sute de metri ai cortinei de fier, la granița austro-maghiară. În ultimii 22 de ani, circa 13.500 de persoane încercaseră să o treacă. Începând din 10 septembrie 1989 până către sfârșitul lunii, circa 25.000 de "turiști" est-germani aflați pe teritoriul Ungariei au fost autorizați să o facă oficial.

Situata s-a agravat atunci când est-germanii au invadat ambasada vest-germană din Praga, Cehoslovacia fiind singura țară în care cetățenii est-germani puteau călători fără pașaport. Confruntați cu această emigrație în masă, oficialii ambasadei au fost nevoiți să organizeze trenuri speciale care să transporte "turiștii" est-germani în R.F.G.

În urma unor demonstrații soldate cu confruntari violente cu poliția, o nouă mișcare politică, condusă de dizidenți - *Noul Forum* - a luat ființă la 12 septembrie. La 25 septembrie, 8000 de persoane au denunțat la Leipzig refuzul autorizației sale, cerând reforme imediate. A urmat, la 1 octombrie, înființarea unei noi grupări opoziționiste - *Înnoirea Democratică*. Reunind elemente ale intelectualității reformiste și creștini progresiști, opoziția a propus o liberalizarea a sistemului, care să mențină însă cadrele de dezvoltare socialistă a statului. Principalele revendicări care au animat manifestațiile mii de persoane din marile orașe (Leipzig, 2 octombrie, 15-20.000; Dresda, 4 octombrie; Berlinul de Est, 7 octombrie; Leipzig, 9 octombrie 60-70.000;

Leipzig 16 octombrie 120.000; Dresden, 16 octombrie 25.000, Magdeburg, 16 octombrie, 10.000) au fost reforme interne de amploare și posibilitatea de a călători peste hotare. Sub presiunea străzii, dar și a rezervelor formulte de Gorbaciov la adresa liderului est-german, la 18 octombrie 1989, Honecker a fost înlocuit cu Egon Krenz, un *aparător* din anturajul acestuia, la șefia partidului. Honecker plătea pretul conservatorismului și rigidității regimului său asupra caruia îl avertizase însuși Gorbaciov, cu prilejul vizitei pe care o efectuase în Germania Răsăriteană cu puțin timp înainte (6-7 octombrie 1989). La 23 octombrie, sute de mii de demonstranți au ieșit pe străzile Leipzigului cerând schimbări democratice (legalizarea opoziției democratice și a sindicatelor independente, separarea atribuțiilor între partid și stat, etc.).

La 4 și 6 noiembrie, o jumătate de milion de est-berlinezi și, respectiv, 300.000 de cetăteni ai Leipzigului au manifestat pașnic pentru libertatea cuvîntului, alegeri libere, renunțarea la rolul conducător al partidului și desființarea STASI. La 7 noiembrie întreg Biroul Politic al partidului demisiona, iar la 9 noiembrie, populația lucea cu asalt Zidul Berlinului - simbolul prin excelенță al Războiului Rece. După deschiderea granițelor și eliminarea vechilor stalinisti din partid, în aceeași zi o plenară a C.C.-ului anunța noul program al partidului, axat pe renunțarea la rolul conducător al partidului, alegeri libere și secrete, economie de piață, separarea partidului de stat, controlul parlamentar al securității, libertatea de întrunire și promovarea unei noi legi, mai librale, a presei. La 13 noiembrie, noul șef al partidului, Hans Modrow devinea prim ministru. A urmat o perioadă de efervescentă politică în care initiativelor au venit, din nou, din partea străzii care, începând din 20 noiembrie scanda: "Sîntem un singur popor". La 28 noiembrie, Helmut Kohl propunea un plan în 10 puncte pentru reunificarea Germaniei. Iar la 3 decembrie, sub impactul dezvăluirilor asupra luxului orbitor al nomenklaturii, Biroul Politic demisiona *in corpore*. Două săptămâni mai tîrziu,

un Congres extraordinar schimba denumirea oficială a partidului, noul lider al acestuia, Gregor Gysi, fiind, paradoxal, un fost apărător al grupării opozitioniste Noul Forum.

Prin năruirea Zidului Berlinului, se punea capăt unei entități statale artificiale, ce-si datorase existența exclusiv logicii Războiului Rece, și, totodată, principalei linii de fractură politică ce divizase continentul european.

Cehoslovacia

Tranzitia cehoslovacă este strîns legată de procesul de delegitimare a regimului comunist din perioada "normalizării". Strategia umată de regim în această perioadă a inclus atragerea slovacilor în birocrația federală, transferul de resurse dinspre Cehia înspre Slovacia, și redistribuirea celor cca 500.000 de posturi în aparatul de partid eliberate de partizanii reformelor după 1968 unor elemente loiale acestuia. "Începutul sfîrșitului" avea să fie marcat, pe de o parte, de reevaluarea "primăverii de la Praga" în sănul celorlalte țări ale "lagărului socialist", iar, pe de altă parte, de renunțarea, de către sovietici, la doctrina Brejnev. Manifestările publice ale lui Alexander Dubcek (interviu acordat în ianuarie 1988 ziarului communist "L'Unita", interviul radiotelevizat luat de Televiziunea maghiară în aprilie 1989), au provocat reacții iritate la Praga, care a încercat să-l prezinte pe Dubcek drept un aventurier și renegat politic.

Vizibilă încă din ianuarie 1989, cu ocazia comemorării auto-incendierii studentului Jan Palach, radicalizarea opoziției a condus, în iunie 1989, la elaborarea unei petiții cu revendicări democratice. Spre deosebire însă de cazurile partidelor poloneze și maghiare, în cel cehoslovac nu exista un grup reformist care să se angajeze în negocieri cu opoziția.

La 17 noiembrie, guvernul a folosit violență pentru a pune capăt unei demonstrații studențesti (30-50.000 de persoane) ce comemora, la Praga, manifestația din 1939 împotriva ocupanților germani și maghiari - gest

care a constituit semnalul declanșării unor proteste în întreaga țară. A doua zi, 200.000 de praghezi au ieșit în stradă, universitățile și teatrele intrând în grevă. La 19 noiembrie Václav Havel punea bazele *Forumului Civic*, ce regrupa 12 mișcări independente, între care și Charta '77. Aproape concomitent, o mișcare similară lucea ființă în Slovacia: *Publicul Împotriva Violenței*. Tot atunci (21 noiembrie) Forumul Civic realiza primele contacte cu autoritățile (primul ministru Ladislav Adamec), în vederea desfășurării unei mese rotunde care să analizeze "situația critică a țării".

La 23 noiembrie Alexander Dubcek, eroul momentului 1968 se reîntorcea la Praga. 300.000 de oameni i-au ovationat a doua zi pe Dubcek și Havel. La 25 noiembrie, întreaga conducere comunistă, în frunte cu Biroul Politic, demisiona, Milos Jakes fiind înlocuit de Karel Urbanek, un fost lider local de partid din Boemia. La 27 noiembrie, o grevă generală paraliza țara, iar la 29 noiembrie, Adunarea Federală abolea clauza constituțională referitoare la rolul conducător al partidului. La 1 decembrie, comuniștii denunțau oficial intervenția sovietică din 1968, iar la 5 decembrie erau reabilitați cei 500.000 de excluși din partid ai "primăverii de la Praga". La 10 decembrie, un guvern de coaluție cu o majoritate comunistă își începea activitatea, iar la 29 decembrie, Václav Havel era ales președinte al republiei. "Revoluția de catifea" era victorioasă.

* * *

Concluzionând și, totodată, schematicând, întrucîtva, se poate spune că genul proxim al cazurilor poloneze și maghiar de tranzitie de la comunism la democrație a fost conferit, în principal, de existența - atât în rândurile elitei puterii, cât și în cele ale opoziției - a unor grupuri care au înțeles necesitatea compromisului și importanța dialogului. În ambele cazuri, comuniștii reformatori au negociații cu opoziția înțelegeri în jurul mesei rotunde, care au marcat ieșirea din comunism. În ambele țări,

liderii partidului-stat au încercat, la începuturile perioadei de tranzitie, soluția reformismului economic, fără a demonta însă instituțiile politice ale vechiului regim.

Diferența specifică a cazului maghiar în raport cu cel polonez se referă, în mod esențial, la faptul că atât reformatorii din rândurile puterii, cât și membrii opoziției, au fost prea slabii pentru a pune în aplicare compromisul realizat. Reformatorii au fost prea slabii pentru a vorbi în numele regimului, iar opoziția a fost prea slabă pentru a vorbi în numele societății.

Din acest punct de vedere, deși ambele au fost tranzitii negociate, cazurile poloneze și maghiar diferă prin rezultatele instituționale dobândite la finalul primei etape a tranzitiei. În Polonia, perceperea opoziției ca puternică, de către putere, a condus către un aranjament instituțional de compromis care combina aspecte ale democrației liberale cu aspecte ale guvernării partidului-stat. Rezultatul acestui compromis a fost un sistem parlamentar diferit de cel clasic, de tip prezidențial. În Ungaria, perceperea opoziției ca slabă, de către putere, a dus la crearea unui sistem parlamentar de tip clasic; neîntemeiat pe un aranjament negociat în prealabil. Confruntații cu o opoziție mai slabă decât cca a *Solidarității* poloneze, cu o altă identitate organizațională și configurare instituțională, comuniștii reformiști maghiari au ales competiția electorală directă, lipsită de garanții contractuale, ca mijloc de stabilizare a puterii.

La rîndul lor, cazurile est-german și cehoslovac de tranzitie de la comunism la democrație au avut în comun maniera în care aceasta s-a produs: prin *capitularea* unor segmente-cheie ale conducerii comuniste la vîrf. Spre deosebire însă de celelalte două cazuri central-europene, acestea *nu au fost* tranzitii negociate.

Note:

1 Christopher Beem, *The Necessity of Politics*, Chicago and London, The University of Chicago

Press, 1999, pp. 113-116

2 Din ratiuni de corectitudine politico-ideologica - grevele fiind oficial excluse în societatile de tip sovietic - presa poloneza s-a referit la acesta folosind sintagma "întreruperi neautorizate ale lucrului". Cf. George Schöpflin, *Politics in Eastern Europe 1945-1992*, Oxford UK and Cambridge USA, Blackwell, 1993 p. 162.

3 Vezi George Schöpflin, *Politics in Eastern Europe 1945-1992*, p. 217.

Adrian Pop, Ph.D., is the Deputy Director of the Institute of Political Studies of Defense and Military History in Bucharest, Romania. He teaches at the U.N.E.S.C.O. Department on Southeastern European Studies, Bucharest University of Arts, and the Faculty of History, Bucharest University. Currently, he is a Fulbright Visiting Scholar affiliated with the Government and Politics Department of the University of Maryland at College Park, USA. He is author and co-author of several books, including, most recently, *O fenomenologie a gîndirii istorice românești: Teoria și filosofia istoriei de la Hașdeu și Xenopol la Iorga și Blaga* și A Phenomenology of Historical Romanian Thinking: The Theory and Philosophy of History from Hașdeu and Xenopol to Iorga and Blaga (Bucharest: All, 1999).

CINE NE CITEȘTE:

"Sfera Politicii" este o revistă de ținută, care reflectă cu maturitate procesele tranziției, reforma economiei și a societății românești declanșate în urmă cu zece ani, prin demolarea sistemului totalitar comunist. Am speranță că revista nu va face abstracție de sfera ideilor și experienței social-democraților români, în care cetățenii își pun speranțele de viitor."

Ion Iliescu

Președintele P.D.S.R.,
fost Președinte al României

Amintiri cu Emil Bodnăraș

La mijlocul anului 1959, Emil Bodnăraș a povestit pentru arhiva P.C.R. mai multe episoade din anii '40. Redăm mai jos o parte din stenograma întîlnirii lui Emil Bodnăraș cu Nicolae Goldberger.

Tov. E. Bodnăraș

Un prim rînd de materiale, care numai prin forța împrejurărilor ar putea fi numite documente, se referă la actul de la 30 decembrie 1947. Elc sînt scoase din însemnările mele și reprezintă con vorbirea dintre Dr. Petru Groza și rege, la 22 decembrie 1947, aşa cum Groza ne – a redat – o, însemnări care urmăză să fie descifrate și explicate mai pe larg. Acest lucru cred că îl voi putea face mai tîrziu.

Al doilea rînd de materiale reprezintă însemnările făcute în ședințele Biroului Politic la 29 decembrie, respectiv 30 decembrie, privind măsurile legate de acest act și cum ele urmau să se desfășoare în concepția noastră, măsurile de securitate, paza. Noi calculam cu eventuala rezistență și atunci măsuri pentru a impune abdicarea cu forță, desfășurarea acțiunii la palat, măsuri politice și în sfîrșit pentru 30 decembrie detailat cum urma să se desfășoare acțiunea.

Veți vedea că aici s – au preconizat schimbări în guvern, în sensul trecerii tovarășului Gh. Gheorghiu – Dej ca președinte la Consiliul de Miniștri – aşa cum rezultă din aceste însemnări. Aceasta este și adevarul, am renunțat mai tîrziu pentru că am considerat că ar fi prea forțat treacerea comuniștilor peste tot. Inițial se propusesc : Groza, Parhon, Vaida, Voitec.

Documentele sunt clare, nu este nevoie de alte explicații, afară de aceste întrevederi ale lui Groza cu regele, pe care le voi descifra mai tîrziu.

Următoarea însemnare reprezintă actul de abdicare cu corectările care s – au făcut. Actul a fost conceput de noi și propus regelui. Acestea sunt documente mai tîrziu. Le – am dat pentru că actul de abdicare original, după cîte sunt informat, n – a fost găsit pînă acum. El atunci a fost dat lui Teohari la Ministerul de Interne, tovarășii au venit la Ministerul de Interne, aici în clădirea aceasta ne –

am întîlnit, după ce s – a discutat cu regele. Actul a fost dat lui Teohari pentru a fi imediat fotografiat și publicat în presă și nu – mi aduc aminte unde ar putea fi găsit acest act original. Aici este ciorna care arată diferențele nuanțe care au stat inițial la baza întocmirii ei. Deci acestea sunt documente ceva mai tîrziu.

Al doilea grup, de astă dată documente, pe care le – am găsit într – un dosar, reprezintă diferențele acțiuni ale blocului partidelor democratice și îndeosebi dificultățile pe care le – am avut cu Partidul Național Liberal și Social Democrat.

Sunt aici două procese verbale, mai bine un proces verbal și o moțiune și sunt demisiile din guvern a membrilor Partidului Național Liberal la 6 noiembrie 1946, pentru că la 7 noiembrie 1946 a fost debărcat Tătărușeu, demisia lui Tătărușeu, Alexandrini.

Fiecare document vorbește de la sine și nu este nevoie de alte explicații.

Este un memoriu al lui Tătărușeu din 29 mai 1947 în care apare deja dezacordul de linie și un grup de trei documente ale Partidului Social Democrat, în care își exprimă o serie de dezacorduri cu noi, fie sub pretextul că nu 1 - am numit pe Șerban Voinea ambasador în Elveția, fie că nu s – a publicat un interviu al lui Rădăceanu, dat ziarului....., în care a împroșcat în noi.

Un document în care Partidul Social – Democrat, sub semnăturile lui Voitec, Rădăceanu, Burcă și alții, anunță retragerea reprezentanților săi din guvern, lucru care nu s – a realizat, s – a revenit, pentru că am scos și noi din cutia cu minuni, cazurile pe care le aveam în arhivă și le – am prezentat.

Astea sunt documente după 23 August și acum mergem la documentele din ilegalitate.

Asta este caseta construită în ilegalitate, a fost inițial a aparatului militar a Comitetului Central. Acestea sunt documentele pe care le – am găsit

În această casetă. Le – am cam grupat pe materii și avem aşa :

Comunicarea din 5 aprilie 1944, un exemplar. Probabil că aveți această comunicare și urmează un sir de însemnări de sedințe discrete, privind organizarea insurecției armate, pentru că majoritatea la acesta se referă. Sunt documente ale aparatului militar care urmează să fie deschise, sunt nume conspirative, sunt un sir de date care urmează să fie deschise cu ajutorul cătorva tovarăș din aparatul tehnic, Florica, Nora, Sanda Ranghet. Trebuie să găsim timp să le deschidă.

În orice caz ele servesc ca documente originale.

Iată, de exemplu, cinci grupe de şoc cu care am operat practic în noaptea de 23 August arestarea lui Antonescu și măsuri de pază. Enumerate obiectivele, şefii de grupă în executarea misiunilor în legătură cu armata la 23 August.

Sau aici, un material dintr-o ședință în care avem totă rețea de legătură a lui Pătrașcu, care vor trebui decifrare; echipele speciale la Lemetru, la Grand, armentele la țară. Prizonierii unde i-am organizat, numărul lor și mai târziu vor apărea și câteva scrisori cu prizonierii sovietici și responsabili, la Pucioasa, la Colacu, la Bîrlad.

O însemnare la o ședință care am avut – o, în care s-a recapitulat situația.

Aici este o ședință cu M. Roșianu, el era atunci secretarul Comitetului regional Craiova, iată situația din Vîlcea, Mehedinți, numărul de membri de partid, intelectuali, femei, țărani, aparatul militar.

Astea în orice caz au fost după 4 aprilie.

Aveți aici o știre din 18 mai.

Iată Frontul Plugărilor.

Aici un sir de 13 case conspirative. Nu mi aduc aminte cu ce prilej a fost facută această listă însă se va putea deschide.

Materiale și documente false în stoc, pe care le-am avut, buletine de București, buletine de provincie. Noi am avut o tipăriță a noastră.

Însemnări tot privind acțiuni în legătură cu 23 August, tot de la vreco ședință.

Aveți aici coloana de transport auto, sediul Comitetului Central, tricolorul, (probabil este vorba de banderolele pe care noi le purtam), instruirea echipelor, acte pentru cei periclități, problema armentului.

Tot echipe și prescurtat, probabil nume conspirative, la CFR, Malaxa, Lemetru, STB – 5 august.

22 iunie – ședință cu Pătrașcu, comandant de sector. Noi constituim 4 comandanți de sectoare și grupe de luptă, tot la CFR, Malaxa, Lemetru, STB, astăzi au fost întreprinderile de bază la noi. 25, 12, 61 comandanți de echipe. Elemente care au fost pregătite.

Aici tot o repartiție de efective.

Aici o scrisoare al lui Sorin către Spătaru, 9 august 1944.

Aici este o situație centralizată la 21 martie asupra armentului, în cîteva din punctele noastre, vedeți trolil, pulbere neagră, fitil, carabine, pistoale, etc.

Aici sunt două situații financiare pe luna iunie, prima, cu primirile și cheltuielile aparatului militar. O să apară organizarea aparatului militar foarte clar în cîteva documente. Situația pe luna iulie 1944, astăzi este scrisă de Florica, aici se vede și pentru combustibil, și pentru arment și pentru întreținere.

Deci acesta este grupul de documente, comunicări, decontări.

Deschiderea urmează să se facă minuțios. Eu acum nu am putut.

Pentru astă trebuie multă răbdare, să – ţi aduci aminte. Aici trebuie chemați îndeosebi tehnicienii.

Acuma vine un grup interesant, parole și însemnări. Stroescu Gheorghe caporal dezertor, este o legătură.

O scrisoare : Am sosit ieri la ora 11,30 și seara am fost în casă. Jean mi-a comunicat că de urgență să – ţi transmit adresa. Folosesc ocazia prin Sorin.

Aici o notă. Probabil o ședință cu Sorin – 6 august.

Sorin este Apetrei Nicolae, care a condus capitala, noi l-am scos după 4 aprilie, însă l-am folosit pentru anumite legături.

Niște însemnări cu Sorin.

Aici o scrisoare de la un prizonier sovietic.

Încă o scrisoare, nu știu, de la Herdan sau Leonida. Astăzi este o însemnare, probabil trebuie să fie o stradă stânga 20,45, marți și joi, control pe stânga 21,05.

Parola de la Bratu din 5 august.

Ceva despre prizonierii de război.

O notă pentru Spătaru, în legătură cu o conștiință telefonică, nu știu cînd semnează. Văd aici un număr de telefon, număr de control, dacă acesta nu răspunde.

Erau anumite elemente burghete care avau telefon și nu faceau anumite oficii.

Aici este schema ultimelor întîlniri ale lui Spătaru și Florica. La 20 august cu Voinca; la 21 cu Tudor, Tudor este Mladin; la 22 august în casa Croitoru, era o casă pe Tci; la 23 august cu Stelian. Lovitura era prevăzută pentru 24 – 26 august. Florica avea unele întîlniri.

Tot așa întîlniri Florica cu Marga, Florica cu Julicta, Spătaru cu Jean, Adriana cu Nora, 21,15 control, 21,30 pe strada cutarc stânga.

Aici o notă în legătură cu o telegramă, se vorbește de Mușat, era Manole. Trebuie să reconstituim ce însemnăza.

Timișoara. O întîlnire cu timișoreni, parola. Vin de la Florica și vă trimite complimente din Berești.

Asta este interesantă, cine venea pentru recunoaștere trebuie să aibă o hîrtie care să corespundă cu asta.

Ședință cu Tudor.

Toate au acest caracter, toate se referă la întîlniri, parole, case.

O notă care este importantă pentru că conține stampila noastră.

Urmează evadarea tov. Gh. Gheorghiu – Dej din lagărul Tîrgu – Jiu, cîteva documente în legătură cu asta. Este scrisoarea lui Vladimir și anume Maurer, ultima scrisoare pe care o face. Aceasta este un raport către conducerea provizorie din 2 august 1944, cu cheia la ea, și pe care a adus – o Mușat.

În această scrisoare Maurer arată tot ce în final să – făcut și care este situația și cum se poate executa evadarea și planul de evadare.

Aici este ședință cu Mușat în care am analizat raportul și am stabilit cîteva lucruri, care sunt consecințe sub formă de puncte.

La 5 a fost Mușat la noi. Se vede că am avut două ședințe, să – ţi două notițe și Mușat a fost arestat pe urma a două zile, a fost trădat de Sami Chenter din Brăila. Era unul din achizițiorii noștri de

armament și care n-a lucrat prost, însă nu l – au finit curelele pînă la urmă.

Aici avem trei documente foarte interesante. Este organizarea aparatului militar al Partidului Comunist.

După ce am luat legătura cu Marius, după ce el m – a găsit și m – a obligat să vin la legătura, sub amintirea excluderii din partid și a denunțării ca transfig – lucru de care am informat conducerea noastră de la Tîrgu – Jiu – după ce am luat legătura cu tov. Gh. Gheorghiu – Dej, am fost însărcinat cu organizarea aparatului militar al partidului și am întocmit în noiembrie 1943 proiectul care este aici. Aceasta este originalul.

Acest proiect, care are considerații generale, situația de pe fronturi, ce anume sarcini stau în fața partidului, propunerile concrete de organizare, organe de conducere, organizarea de detalii, a aparatului militar. El așa a și fost construit, după ce Marius a fost înălțat.

Tov. N. Goldberger

Marius este Kofler?

Tov. E. Bodnăraș

Marius este Foriș.

La acest proiect, Marius, care intenționa orice, numai să organizeze partidul pentru a duce acțiuni de război nu, face o critică în care sănături foarte interesante, la 16 decembrie. El nu se prea grăbea.

Ce este caracteristic? Pentru noi era deja clar la acea dată că Marius este un element ticălos și confirmarea o aveam și de la Ranghet, cu care începuse discuțiile și mai cu seama mi – a confirmat – o tov. Gh. Gheorghiu – Dej, la care am fost, după ce am luat contact cu Marius și după ce am constatat că tovarășii să – au speriat că intrasem în plasa lui Marius și socoteau misiunea pe care am primit – o în legătură cu eliberarea lor, ca și ratată. Astăzi m – a făcut să iau legătura personal cu tov. Gh. Gheorghiu – Dej, la spitalul din Tîrgu – Jiu și atunci am aflat ceea ce nu vroiau să – mi spună la eliberarea mea de la Caransebeș.

Aceasta a fost ceea ce m – a determinat să mă duc la legătura să spun că totuși partidul....., mai cu seamă că am constatat că nu este tocmai ușor în ilegalitate să crezzi o organizație care să ducă la eliberarea lor din lagăr.

Văzînd însă rezerva serioasă pe care o face

după ce au aflat că am luat legătura cu Marius, din serioarea mea, m-am dus și am avut întrevederea cu tov. Gh. Gheorghiu - Dej la Spitalul din Tîrgu - Jiu și el mi-a explicat o serie de lucruri care mi-au confirmat cele auzite de la Marius, care nu s-a sfîrșit să-mi spună o serie de lucruri despre tov. Gh. Gheorghiu - Dej chiar din prima zi cînd ne-am întîlnit și căuta să compromîtă oamenii.

Cînd am fost însărcinat să organizez aparatul militar, prefăcîndu-mă că sînt de acord cu el am creat condițiile ca Marius să nu poată controla ușor acest aparat, ca aparatul acesta să-l aibă la dispoziția Comisiei Centrale Speciale, că așa se numea organ special al Comitetului Central, pentru a ne putca folosi la îndeplinirea misiunii și la nevoie la răsturnarea lui Marius.

Dar știi, el cu musca pe căciulă, a simțit treaba aceasta, iar eu probabil n-am camuflat destul de dibaci.

El în răspunsul său vroia să civite condițiile acestea, să despartă aparatul acesta, care să aibă o funcție organizatorică și informativă, pe care să-o îndeplinească el, însă în formațiile de luptă el nu le vroia subordonate comandamentului militar, ci secretarilor. Se vede preocuparea lui ca nu cumva să scape din mînă pe vreo linie puterea. Mai face o serie de considerații.

Eu în acest proiect am arătat că trebuie să lovească mașina de război hitleristă, trebuie să servească pentru preluarea puterii. El spunea că noi facem un aparat organizatoric și nu de partid. Pe cînd eu consideram că conducerea și acțiunea trebuie să fie exclusiv sub îndrumarea partidului.

La acest document este răspunsul meu din 28 decembrie 1943, în care cu unele probleme m-am arătat de acord, însă cu altele nu și asta a constituit punctul de plecare pentru Marius, că încep să pregătesc și înlăturarea mea, după ce trecuse la înlăturarea lui Ranghet. El de acumă crăi înlăturat.

Mie îmi dăduse pe Pîrvulescu ca ajutor în partea militară.

Văzînd poziția accasta a mea de aici și probabil și alte lucruri, el a pregătit scoaterea mea din aparatul militar și în ședința din 30 martie 1944, convocată pe nepregătite, el a pus-o deschis. Asta a determinat și grăbirea acțiunii noastre din 4 aprilie, atunci am spus că mi-a venit legătura și el atunci

speriat, n-a mai pus problema excluderii lui Spătaru.

Aici sînt rapoarte informative privind pregătirea insurecției armate. Noi am avut un centru de informații foarte bine organizat după 4 aprilie. Șeful acestei informații a fost un om capabil, de căre însă nu ne-am ocupat îndeajuns și care mai tîrziu s-a sinucis, este vorba de Mirel. El a fost șeful acestui serviciu în aparatul militar, însă a facut o mare prostie. El a fost un om simplu, un om închis în sine. El dacă venea să ne spună, puteam să-l ajutăm, să-si sinucise așa prostec din cauza cumpnatului său.

Aici sînt rapoartele lui din 17 iunie, primul, 29 iunie. El conducea un aparat întreg. Dădea informații foarte interesante și era harnic.

Toate notele lui informative, iată aici și cheia respectivă. El informa cînd se producea un bombardament, ce distrugeri s-au produs. Ele sînt destul declare. El avea foarte bune relații și era bun pentru a organiza un aparat. Despre toate avea cluноștiște, te orienta peste tot.

O rețea de legături, de la Mirel, care urmărează să fie descifrata.

Astăzi sunt însemnări făcute de mine în cadrul unei consultări.

Alte două rapoarte alcătuite: 12 august, 15 august, 22 august - ultima. Și aici este o cheie.

Aici este interesant. De la el cerut cîteva detalii pentru executarea unor distrugeri în Triaj - București. El ne-a dat aici liniile de ieșire spre afară, ieșirea spre Urziceni, podurile cum arăta, viaductele, pentru a opera distrugeri. Două din ele s-au și făcut.

Iată și aici un dozaj, câte kg de dinamită, nu înseamnă semne.

Tot note informative.

Aici tot un șir de legături care vor trebui descifrate.

Uite rețeaua lui Mirel, aici este Mirel, aici este Zelca, care este Stroescu de la Finanțe.. Aceasta a fost în rețeaua lui Mirel.

Văzăcă astăzi sînt rapoarte informative legate de insurecție, din 13 - 14 iunie și planul de acțiune al insurecției armate.

Nu știu dacă generalul Dămăceanu v-a predat ceea?

Despre "falsul binar" și coerenta complotului

LEON VOLOVICI

În "România literară" (nr. 34, din 25 august 1999) și în revista "Dialog" (Ditzbach, ianuarie-iunie 1999), dr. Ileana Vrancea a publicat simultan un amplu material intitulat "Coerența unui fals în desfășurare", cu un lung subtitlu ("sau cum se fabrică antisemîti din adversari activi ai antisemitismului și cum se fabrică apărători ai evreilor din promotorii antisemitismului nazist și comunist"). În același număr din "Dialog" sunt retipărite și câteva texte apărute anterior în "Dialog", "Agora" și "22", legate tematic de titlurile anunțate, totul fiind așezat sub un supratitlu: "Din nou despre bibliografia de dezinformare".

În măsura în care natura acestor texte o îngăduie, lectura lor într-un registru rațional ar putea deveni o utilă bază de discuție asupra unor chestiuni de maxim interes pentru "istoria timpului prezent", ca să folosesc denumirea unui institut francez de istorie contemporană. Iată câteva teme/intrebări posibile:

- Democrația românească și cauzele eroziunii și lichidării ei spre sfîrșitul deceniului al treilea; cum au reacționat și cum s-au grupat intelectualii în raport cu acest proces?

- Putem face o distincție între ideologia naționalistă și antisemîtă a lui Antonescu și ideologia legionară?

- Intelectualii democrați în condițiile unui regim antidemocratic; poate fi justificată (prin gesturi și afirmații "pozitive") prezența unui intelectual democrat în cel mai nedemocratic guvern pe care l-a avut România până în 1944? (exemplul discutat a fost prezența filozofului Ion Petrovici în guvernul Antonescu).

- Sunt manifestările antisemîte de după 1989 numai rezultatul diversiunii de stat puse la cale de regimul "fesenist"? În genere, explicația marxistă a antisemitismului ca "diversiune" a clasei conducerătoare e chiar atât de invulnerabilă? E legitimă, apoi, o privire critică și polemică asupra textelor intelectualilor democrați de azi, atunci când consideri că folosirea unor stereotipuri antisemîte îi pune într-o nedorită "rezonanță" cu discursul net și vulgar antisemît al adversarilor lor?

- În anii '80, institutul israelian Yad Vashem dedicat Holocaustului a semnat un acord de colaborare cu Institutul de istorie de pe lângă CC al PCR, pentru schimb de documente și organizarea unor simpozioane comune. Acorduri asemănătoare au fost semnate în aceeași perioadă cu Polonia și Ungaria. Trebuia sau nu să accepte institutul israelian, din considerente pragmatice (obținerea de documente de arhivă), acorduri care presupuneau concesii, riscuri și o anume "onorabilitate" conferită partenerului? O întrebare legitimă, care a provocat, atunci și mai târziu, discuții și polemici, ca și în cazul întregii politici israeliene față de regimul Ceaușescu și față de celealte regimuri comuniste.

Cum se poate înțelege, însă, chiar și din lectura titlurilor înșiruite la început, nu de dezbateri, discuții sau polemici e vorba aici, ci de descoperirea unui complot: o clică de indivizi care practică de mai multă vreme dezinformarea și falsificarea cu un scop dublu: "evacuarea democrației și a militantismului libertar/antisemîn din istoria și cultura națională și evacuarea componentei naziste din politica de stat a sistemului comunist". Concluzia

cade și ea ca o sentință fără drept de apel: "eliminarea democrației și a elitelor ei din istoria României se însoțește de regulă în această bibliografie cu eliminarea componentei gardiste/ antisemite din politica de stat a liderilor comuniști la putere sau în opoziție".

Am parcurs documentul, desfășurat pe mai multe pagini, cu aceeași perplexitate și neliniște cu care, în primii ani de liceu, citem sumbrele rezoluții de pe prima pagină a ziarelor, privitoare la demascarea unui nou grup de deviaționisti și dușmani ai clasei muncitoare, la București sau la Moscova. Cei demascați erau de regulă figuri cunoscute pe care, până atunci, eram îndemnați să-i venerăm și să le plimbăm portretele la defilări; alțiori intelectuali, artiști, compozitori, scriitori. Perplexitatea mea era provocată mai ales de coerenta nemaipomenită a întregului complot dat acum la iveală. Revelația era fără nici o fisură, totul se lega perfect. Tot ce au făcut și au scris o viață cei dați în vîltag se dovedea o ficțiune înșelătoare, mai precis: un "fals", o manevră, o țesătură în urzăla uneltirii. Uimitoare era și abilitatea cu care reușiseră deviaționistii să înșele până atunci pe toți. Până într-o zi când, minune, o baghetă magică, vigilentă și dreaptă precum linia partidului, destrâma vălul înșelător și ne arăta adeverata față a acestor dușmani înrăuți.

Rechizitorile repetitive și re-republicate ale Ilenei Vrancea au aceeași coerentă și înverșunare demascatoare și folosesc mijloace asemănătoare. Cu același sarcasm necruțător sunt arătați cu degetul adversarii politici (Ion Iliescu, Petre Roman, Silviu Brucan) și, pe același ton, istorici și sociologi români și israelieni, ultima categorie fiind de fapt puterea ocultă de la care emană tot răul. Ca și rezoluțiile care îmi provocați uluirea în adolescență, și aici vălul aparențelor respectabile este în sfârșit risipit și vedem adeverata față a acestor elemente dușmanioase.

Iată-l pe numitul Michael Shafir, capul ultimului lot de deviaționisti. Cine ar fi crezut? Îl socoteam cu toții - inclusiv cei cu care e angajat acum în polemici violente - un politolog eminent,

printre primii care au demontat mecanismul regimului Ceaușescu, în studii devenite de referință; primul care a scris, cu competență, în Occident, despre manifestările antisemite și xenofobe din revista "Săptămâna" în anii '80 și despre național-comunismul ceaușist. Același Shafir, credeam noi, după 1989, a produs ("a fabricat", aflăm acum) excelente analize ale situației politice din România, a susținut noile formații politice democratice (inclusiv candidatura lui Nicolae Manolescu în alegerile prezidențiale), ca și organizațiile civice care promovau procesul de tranziție spre o societate democratică. Eroare, totul a fost înșelăciune. Shafir nu a fost, aflăm acum, cutremurați, decât un dușman al culturii naționale și al democrației românești, din trecut și din prezent, o unealtă fesenistă în slujba lui Brucan și Roman, "lideri ai hibridului hitleristo-ceaușist". Inculpatul nu se dă în lături de la (citez) "dezinformare", "falsuri", "falsul binar" "operăția de falsificare", "suita de falsuri", după care alte "zece falsuri", "falsificări de citate și liste" și.m.d. Pe banca acuzațiilor, cu privirea în pământ, Shafir și-așteaptă pedeapsa bineemeritată.

Istoricul Jean Ancel? Ani și ani de zile a adunat și publicat volume de documente, a scris cărți și studii de amploare despre deportarea evreilor în Transnistria, despre masacrele în masă împotriva populației evreiești din Basarabia și Bucovina, din Odessa, despre răspunderea directă a lui Ion Antonescu în comiterea crimelor, despre întregul proces de "românizare", spoliere și excludere a populației evreiești din România inițiat de regimul Antonescu - toate asta numai pentru a-și ascunde adeveratele intenții pro-antonesciene, pro-ceaușiste și, firește, feseniste.

În acest ultim lot au apărut doi noi conspiratori: George Voicu, sociolog și istoric al ideilor politice, autorul unui volum dedicat funcționării partidelor politice în societățile democratice, volum recent premiat (acum e evident: din miopie politică și lipsă de vigilență) de Fundația Societatea Civilă. În realitate, în realitatea conpirației, el se ocupă de compromiterea culturii

și democrației românești, de "exonerarea" "remanențelor ceaușiste" și, firește, de "falsuri". Alături de el - Andrei Cornea, comentator politic stăcărat la revista "22" și la GDS, cu ascunse simpatii "pedeseriste". Mai Tânăr fiind, Andrei Cornea e acuzat că a "fabricat" numai două false "premieri" în analiza spectrului politic din 1997. Din grupul care operează în străinătate face parte și istoricul și publicistul Victor Eskenasy, descoperit ca simpatizant al lui Iosif Constantin Drăgan. În "România literară" (15 sept. 1999), Eskenasy a explicat, în replică, originala tehnică de a compune astfel de acuzații.

Numai cu o muștrare scrisă scapă istoricului Dinu C. Giurescu și Alexandru Zub, aspru criticați că nu au descoperit la timp și n-au dezvăluat "dezinformările" istoricului american Stephen Fischer-Galati și "factologia falsului" practicată de Catherine Durandin.

Deviaționistii și complotiștii de ieri, ca și cei din tezele din iunie (1999) ale Ilenei Vrancea, nu greșesc; greșelile ar putea fi contestate, discutate, corectate - ei falsifică, dezinformă, denigrează, pentru că ei, dușmani fiind, nu fac decât să pună la cale, fiecare la locul său, acțiuni dușmanioase.

Un caz interesant de "falsificatoare" e Alina Mungiu, judecată cu lotul din 1996 ("Falsificarea istoriei ca bumerang"), dar actul de acuzare e reprobus și în ultimul număr al revistei "Dialog". Alina Mungiu a publicat în 1995 volumul *România după '89: Istoria unei neînțelegeri*, o încercare de a analiza starea societății românești post-ceaușiste cu mijloacele psihologiei sociale și politice. Eseul a fost comentat elogios de unii (mai întâi de Virgil Ierunca, chiar pe coperta a patra a cărții), cu rezerve și critici, de alții. Ileana Vrancea e în total dezacord cu punctele de vedere exprimate în carte și te aștepți la un comentariu polemic privind ideile considerate greșite. Ce naivitate! La fel ca și ceilalți complotiști, Alina Mungiu nu greșește, ea produce: "substituiri de date", "falsificarea tematică a unor opere de referință românești", "falsificând astfel și

cronologia", "incursioni falsificatoare"; literatura psihologică e "anexată cu hurta prin fraudă", urmează "extrapolarea falsificatoare a răspunsurilor", "modul multidisciplinar de eludare și pervertire a informației pure" și.a. Altora nu le-ar ajunge o viață de om pentru a acumula atâtea păcate...

Iată și tabloul faptelor mele așa cum se conturează din rechizitorile repetitive ale Ilenei Vrancea. După prima reacție instinctivă de spaimă ("La noapte ne arestează!"), îl contemplu acum ceva mai liniștit. Rolul meu în denigrarea democrației românești și a intelectualilor români, cu scopul de a-i "inoțenta" pe Antonescu, Ceaușescu și Iliescu, a fost mai marcant în lotul judecat în 1993 ("Sensul unic al amneziei selective - Secvențe israeliene"). Acum e ceva mai modest, în umbra lui Shafir. "Noul meu dosar a făcut pui, ca orice dosar", cum spune Belu Zilber. Prin urmare, îmi zic, m-am ocupat de intelectualii și scriitorii pașoptiști și contribuția lor la crearea României moderne, numai pentru a-i putea submina din interior și a le nega meritele în crearea instituțiilor politice și culturale. Am scris apoi despre *Ideologia naționalistă și antisemitism* în România anilor '30 (despre "ideologia naționalistă", nu despre democrația românească) cu scopul de a nega, se înțelege, tradițiile democratice etc.

Nu-mi trece prin gând să mă angajez aici într-o polemică de idei cu autoarea "falsului în desfășurare". Cel aflat pe banca acuzațiilor nu "polemizează" cu procurorul; asta i-ar mai trebui! Cartea mea (ca și cărțile altora pe teme apropiate) a provocat reacții diferite. Noii simpatizanți ai mișcării legionare au scris că e o carte de propagandă anti-legionară, Ileana Vrancea descoperă simpatii antonesciene. Într aceste opinii extreme se așeză numeroase comentarii și receptări diverse, aprecieri, critici, rezerve.

Continui să cred că pot discuta ideile politice radicale, stereotipurile antisemite sau xenofobe ale unor intelectuali de prestigiu fără ca prin aceasta să-i "denigrez" sau să incriminez un

popor sau "cultura națională". Mai sunt de părere că în planul ideologiei antisemite se pot găsi diferențe semnificative între Codreanu și Antonescu. Poate greșesc, e un subiect de discuție. Mai continui să cred că pasivitatea multor intelectuali români democrați față de deportări și masacre nu a fost inventată de mine, nici de propaganda comunistă, ci e o temă frecventă în însemnările multor intelectuali români și evrei chiar din acei ani sau imediat după război. Se pot da multe explicații, e o temă care merită atenție și studiu. Respingeră îndreptățită a manipularilor istoriografiei comuniste nu închide discuția, ci, dimpotrivă, o deschide.

Rezistența unor intelectuali democrați, atâtă câtă a fost, față de dictatura lui Antonescu și față de politica de eliminare a evreilor merită să fie omagiată și studiată. Am făcut-o și eu într-un text amplu (apărut în două numere consecutive din "România literară") scriind despre dărzenia excepțională a unui intelectual (Dr. Traian Popovici), primarul orașului Cernăuți, care s-a opus deportării evreilor din oraș ("Primarul, românișmul și 'poporul lui Traian'", RL, 18 și 25 aprilie 1991).

Ochiul vigilant al acuzatorului nu se încurcă însă în asemenea texte care tulbură "sensul unic" al documentelor. El e mai degrabă atent să-i urmărească pe complotiști dincolo de pagina scrisă, descoperind o altă faptă compromițătoare: absența istoricilor puși sub urmărire de la o conferință ținută de dr. Ileana Vrânclea "la 30 noiembrie 1993" la Universitatea Ebraică din Ierusalim, încă o dovdă că ei încearcă să fugă de adevăr și răspundere. Nu știu cine a fost și cine nu, eu într-adevăr n-am fost și acum e prea târziu să mai pot găsi un alibi. Mi-amintesc, totuși, că, puțin mai înainte, la o dezbatere organizată pe marginea cărții mele (ediția engleză), la aceeași universitate, Ileana Vrânclea, cu acordul meu, a fost una din cele trei persoane invitate să discute carte.

Nimic despre toate astea în relatarea faptelor mele reprobabile. E vorba de "falsuri", de "amnezie selectivă"? Nu cred, e mai curând vorba de logica și coerenta dosarului de

condamnare. Cel care îl alcătuiește *nu poate* proceda altfel. Ancheta trebuie condusă în aşa fel încât să probeze consecvența diabolică a complotiștilor. Rezultatul - intenționabilul rechizitoriu - poate să pară cuiva remarcabil, altora (și mie) - aberant. Nu aceasta e chestiunea esențială, ci anacronismul grotesc al mijloacelor folosite pentru a aborda teme cu adevărat importante pentru istoria modernă a României, pentru viața intelectuală și culturală românească, teme legate de ultimul război, de istoria evreilor sau de perioada comunistă și de cea actuală. Nu poți lupta pe baricadele democrației cu mentalitatea și mijloacele femeii-comisar din filmele sovietice. Recunosc că nu mă preocupă îndelungata activitate ideologică a d-nei Vrâncea din perioada comunistă, nici drama concedierii din redacția "Luptei de clasă" (în 25 decembrie 1971, aflăm dintr-o confesiune emoționantă), ci persistența mijloacelor și stilului rechizitorilor comuniști împotriva dușmanilor de clasă - întoarse acum în direcție opusă. Cum ar spune Adam Michnik: un anti-comunism cu mijloace bolșevice.

În genere, nu cred că trebuie pus la îndoială dreptul unui fost ideolog comunist de a participa, în numele democrației, la mișcarea de idei actuală și la dezbatările și polemicile din viața politică. Te aștepți, desigur, din partea lui (iarăși, din naivitate), dacă e posibil, la o anumită decentă și reflecție (auto)critică înainte de a se năpusti asupra preopinenților. Dar pentru a primi această legitimitate trebuie respectată "regula jocului", noua regulă a jocului, care cere neobositului combatant să depună vechile arme la un muzeu (sinistru) de istoria partidului. Devenit civil și în rând cu ceilalți, el trebuie să accepte și regulile polemicii între civili: combati idei, argumentezi, nu compui rechizitorii, reziste tentației de a-ți lua rol de procuror și de a-i înșira pe cei cu care polemizezi pe banca acuzaților. Cei cu care te află în dezacord nu sunt neapărat părtași la un complot, nu sunt fesenisti, nici antonescieni, nici prieteni ai lui Iosif C. Drăgan, nici admiratori ai lui Petre Roman; s-ar putea să nu fie nici falsificatori și denigratori ai "culturii

naționale". El trebuie să mai aibă în vedere că lupta de clasă s-a încheiat, viața politică și intelectuală a devenit ceva mai complexă; nu se împarte numai între "noi" și "dușmanii noștri" sau între "feseniști" și "anti-feseniști". Când va accepta noile condiții ale polemicii, atunci va fi posibilă și legitimă discutarea tuturor chestiunilor în dispută, inclusiv cele menționate la început. Numai atunci vor fi posibile polemici, desfășurate cu calm sau, dimpotrivă, cu veră și sarcasm, fiecare după temperamentul lui polemic.

Atunci când a rezistat vechilor tentații și deprinderi, beneficia "schimbare la față" și-a reușit și autoarei. A scris, de pildă, pagini remarcabile despre Eugen Lovinescu, despre modul de funcționare a propagandei comuniște după război și în perioada Ceaușescu sau despre jenantele elogii aduse lui Ceaușescu de către unii politicieni israelieni. Deci se poate, niciodată nu e prea târziu.

E drept că apetiturile demascatoare nu se manifestă numai la foștii ideologi de partid, ele pot să apară și azi, și unde nu te aștepți. Totuși nu e motiv de panică: civili din toate țările, linștiți-vă; vremca procurorilor iacobini, ca și a comisarilor politici a trecut.

CINE NE CITEȘTE:

Apreciez "Sfera Politicii" ca o revistă de avangardă a societății românești. Doresc să felicit editorii și redactorii acestei reviste pentru că au reușit, în toți acești ani, să păstreze o abordare serioasă a unor subiecte multiple anorate în realitatea tranzitiei sau în trecutul încă nedeslușit pe deplin.

Mult succes și viață lungă revistei "Sfera Politicii"!

Theodor Stolojan
23 iulie 1999

Theodor Stolojan
Economist, fost Prim Ministrul al României

Leon Volovici - absolvent al Facultății de Filologie, doctor în litere, coordonator cercetării (*Head of Research*) în cadrul *Vidal Sassoon International Centre for the Study of Antisemitism* (SICSA) de pe lângă Universitatea Ebraică din Ierusalim. Cele mai cunoscute cărți ale sale sunt *Apariția scriitorului în literatura română* și *Ideologia naționalistă și "problema evreiască"*. În 1996, la Editura Humanitas - a celebrului *Jurnal* al lui Mihail Sebastian.

1989 - 1999: Un deceniu de redescoperiri, speranțe și nevroze

ADRIAN CIOROIANU

Ideea unui bilanț, la capătul acestor ultimi zece ani, este pe cît de normală pe astă de riscantă; nu trebuie foarte multe cuvinte pentru a argumenta fiecare din aceste poziții. Desigur că, aşa cum se întîmplă în totdeauna, linia adevărului trece pe undeva pe la mijloc: printre reușită și eșec, printre festivism și luciditate.

Oricum, vom recunoaște, totuși, că ideea bilanțului se impune de la sine; ea nu este nici pe departe o exclusivitate românească, ci mai curînd o febră care a cuprins Europa de Est și chiar întregă lume (vezi cărțile, studiile ca și imensa producție multimedia dedicată subiectului). În manieră simplistă, s-ar putea spune că Vestul și Estul așteaptă cu aceeași tensiune sfîrșitul secolului și al mileniului (cu virusul Y2K etc.) și, în plus, Estul mai celebrează și primul său deceniu de libertate. În vara acestui an, una dintre televiziunile berlineze oferea telespectatorilor săi fideli (și turistilor în trecere prin Germania) un program atipic: seară de seară, ca un fel de *memento*, era reluat teajurnalul est-german difuzat cu zece ani în urmă (pe 22 august a.c. aveau ocazia, de pildă, să vadă teajurnalul zilei de 22 august 1989). Experiența pare a fi, azi, de divertisment; există totuși momente - și împlinirea *primului deceniu* este unul - în care ne putem da seama că pînă și aceste farse video sunt un capitol de istorie.

Un soc al "redescoperirilor"

Acest articol propune o reflecție asupra schimbării ca atare, și mai ales asupra unora dintre socrurile aduse de aceasta. Dincolo de orice rețineri de ordin formal, fiecare dintre noi poate recunoaște

că a resimțit în acest deceniu, într-un moment sau altul, un astfel de *inconfort al schimbării*. Un muncitor care și-a descoperit cvasi-inutilitatea într-un proces de producție remodelat după principiul eficienței este destinat unui astfel de soc, ca și un student pe care schimbarea de sistem l-a prins în cursul studiilor și care a intrat, în cele din urmă, pe o piață a muncii total diferită față de cea pentru care se pregătise (moral și teoretic); cazul românesc elocvent prin excelență este cel al pensionarilor - oameni a căror tinerețe s-a consumat într-un sistem, determinați de istorie să și facă bilanțul în alt sistem, total opus.

Au existat, aşadar, socruri *individuale și colective*; chiar dacă primele sunt mult mai dramatice, aici mă interesează mai mult cele din urmă. În cazul României post-ceaușiste acest soc a fost cu astă mai puternic cu cît schimbarea a minat cîteva dintre foarte confortabilele clișee mentale care, aparent, nu aveau de-a face cu politica și nici măcar cu sistemul comunist. Aici mă voi opri la trei dintre acestea: i) percepția românilor despre locul/rolul țării lor în lume; ii) problema minorităților; iii) problemele legate de responsabilitatea individuală și coletivă.

O altă Românie?

Locul României în lume a fost, s-ar zice, unul dintre punctele cîștigate - în planul imaginariului colectiv - de către regimul trecut. După 1989, românii au redescoperit parcă - cu neplăccere - dimensiunea reală a țării lor. Stăpîn absolut peste una dintre țările mijlocii ale Europei, Ceaușescu avea ambiiția de a duce o politică planetară; și,

indiferent de rezultatele acestei politici (mai curînd efemere, după cum putem constata azi), în această capcană a autoiluzionării au căzut mulți dintre supuși. Nedispuși să facă diferență între contextul războiului rece (al căruia profitor Ceaușescu a fost adesca) și contextul actual, cei mai mulți români par convingăni de faptul că, în acești ultimi zece ani, prestigiul țării lor a scăzut (dintr-un anumit punct de vedere, acest sentiment nu trebuie să îngrijoreze - acest sentiment este comun tuturor țărilor postcomuniste, începînd, evident, cu Rusia). Problemele legate de admiterea României în Consiliul European, acordarea clauzei națională celei mai favorizate, eternul probleme cu FMI-ul și Banca Mondială, aventura adminiterii în NATO sau a începerii tratativelor de aderare la Uniunea Europeană, dificultățile prin care trec toate aceste proiecte de zece ani încăză par, pentru cetățeanul mediu, incompatibile cu *renumele internațional de altădată* al României. Sentimentul dominant la nivelul masei este unul contradictoriu: chiar dacă mareea majoritate vrea integrarea României în NATO sau UE¹, probabil că aceeași majoritate ar fi împotriva *standardului de imagine* asociat cu regimul democratic care și-a fixat drept tel această integrare; cu alte cuvinte, față de un Ceaușescu care stătea "cu capul sus", puterea democratică (mai ales guvernele de după 1996) este suspectată de a urmări o integrare "în genunchi". Cu siguranță, există multă demagogie în această schematizare a imaginii: mi se pare clar că în spatele unor astfel de rezerve de ordin retoric (ce țin de *prestigiul, mîndria, imaginea țării*) se ascund adesea adversari clari ai Occidentului și ai occidentalizării noastre. Pe un fond dominat de incertitudinea modernizării și de nesiguranță economică, acest tip de mesaj poate fi din ce în ce mai atraktiv.

Minoritățile: între tabu și provocare

Oarecum în legătură cu acest soc, după decembrie 1989 s-a produs practic "redescoperirea" minorităților naționale din România. Ca și problema prestigiului, și problema

naționalităților părea a fi una rezolvată odată pentru totdeauna. Regimul comunist în ansamblu (cu Ceaușescu la apogeu) prețindea că în țară nu există ca atare o "problemă" a *minorităților conlocuitoare* (și, din păcate, se pare că foarte mulți dintre etnicii români chiar erau de acord și cu maniera cu care acesta fusese rezolvată!). După euforia solidarității din decembrie 1989, a urmat foarte repede martie 1990 cu episodul Tîrgu Mureș²; nu ne interesează aici cine a declanșat acest episod și din ce interese, dar ni se pare evident că societatea, în ansamblu, era suficient de imatură din acest punct de vedere pentru ca să permită apariția, în urma acestui episod tenebros, a unui val consistent de noi profitori a căror perorație s-a alimentat consistent din reapăruta suspiciune reciprocă dintre români și maghiari (apariția revistei "România Mare" la cîteva luni distanță și certul ei succes *de casă* mi se pare unul dintre exemplele cele mai elocvente).

"Redescoperiră" minorității maghiare a avut, pe termen mediu și lung, cel puțin trei consecințe, la fel de nefericite:

i) această problemă a fost repede politicizată, cu rezultate cel mai adesea catastrofale pentru calitatea discursului public din România (cine nu și mai aduce aminte confrontarea endemică de la începutul anilor '90 dintre UDMR și PUNR, precum și prestația unor personaje precum Radu Ceonțea, Petru Burcă și.a., sau chiar prestația lui Gheorghe Funar în campania electorală din 1992?).

ii) Apoi, această politicizare a condus rapid la perpetuarea unei dihotomii facile chiar în sînul partidelor "românești": care este dispus să colaboreze cu UDMR-ul și care nu. Oricît de superficială și evident rău intenționată ar fi o astfel de dihotomie, ea a prins în timp și are chiar suporterii declarați (pentru o parte a reprezentanților opoziției de azi, după 1996 s-au aflat la putere "CDR și PD, aliați cu UDMR"; inutil de spus că tonul pe care se spune acesta face din alierea cu UDMR mai curînd o culpă decât un merit). Este clar că foarte mulți dintre adversarii

politici sau ideologici ai acestei alianțe preferă să vadă numai caracterul etnic al UDMR, ca și scopurile aparent exclusiv etnice ale prezenței lor în guvern; dar rămâne de văzut și dacă Uniunea a făcut tot ce depindea de ea pentru combaterea acestei optici simplificatoare. Este clar că la căderea regimului Ceaușescu minoritatea maghiară avea realmente nevoie de o formă de asociere care să-i protejeze interesele etnici; dar, la zece ani de la înființare, UDMR rămâne o associație cu un statut incert din punct de vedere tehnic și cu niște dispute de natură internă pe care nimeni nu știe cât timp le va mai putea ține sub capac³.

iii) În fine, "redescoperirea" etniei maghiare a condus prin extensie la dezvoltarea și întreținerea unei adevărate fobii naționale în cîndul românilor: cca legată de ipotetica (după unii chiar previzibila) pierdere a Transilvaniei. Acest tip de raționament, inepț pentru o minte matură, are totuși suporterii săi, după cum are și instrumentalizatorii săi declarați. Admiterea Ungariei în NATO, în loc să pună capăt acestei temeri, a accentuat-o; pentru unii concetați, o Ungarie în NATO este chiar mai periculoasă decât o Ungarie în afara NATO - ceea ce arată, în definitiv, sumara informare a românului mediu în legătură cu Pactul Atlantic. Pe de altă parte, criza endemică și războiul aparent fără soluție din fosta Iugoslavie au accentuat această temere⁴. Conform unui schematism al interpretării, acești ultimi zece ani par a fi fost anii unei neîntrerupte evitări a dezmembrării statului: pentru unii, conflictul de la Tîrgu Mureș din '90 ar fi pregătit un Kosovo românesc; vezi și polemicile referitoare la prezența în Constituție a sinagmei "stat național unitar", sau supralicitarea evidentă a unei manifestări cu impact periferic precum *manifestul secessionist* al lui Sabin Gherman, sau, în fine, prediciția făcută de tabăra anti-NATO în conflictul din primăvara acestui an, că, după Iugoslavia, România va fi *the next target*.

Totuși, mai trebuie spus că "redescoperirea" problemei etnice nu se rezumă, în cazul românesc, la comunitatea maghiară. Cel puțin locul și rolul acesteia în societatea românească

se discută, mai mult sau mai puțin avizat. Există, în schimb, o altă etnie - cel puțin la fel de numeroasă precum maghiarii - despre care, practic, nu se discută aproape deloc - sau se discută cu neseriozitate. Pînă în 1989, țiganii (romii) erau absenți din discursul politic al regimului comunist (a cărui sintagmă-clisieu era "români, maghiari, germani și alte naționalități") iar azi ei rămîn din multe puncte de vedere încă absenți pentru regimul democratic. Mi se pare clar că foarte mulți români preferă cantonarea în acel confort dubios al vremurilor în care minoritatea țiganească nu există pentru simplul fapt că nu se discută despre ea. Ori, din punctul meu de vedere, este foarte probabil ca modernizarea de ansamblu a societății românești să fie strîns legată de reușita rezolvării problemelor reale pe care această minoritate etnică le are (sau le crează)⁵. După zece ani de viață în democrație, este clar pentru orice observator al realităților românești că reprezentarea politică a etniei nu a ieșit încă de sub zodia amatorismului - în aceeași zodie în care se plasează, de cele mai multe ori, și programele guvernamentale dedicate integrării sociale a romilor.

Cine este, pînă la urmă, responsabil?

În fine, cel de-al treilea *soc* major a pleat de la "redescoperirea" principiilor care, într-un stat democratic, reglementează problema responsabilității individuale și colective. Prima observație ar fi aceea că acest *soc* este departe de a se fi consumat pe deplin. În ciuda faptului că legea fundamentală prevede rezolvare, cel puțin aparentă, a acestei probleme, se poate observa lesne că tradiția rămâne mult mai puternică decât sistemul legislativ relativ tînăr - altfel spus, devine clar că o anumită cultură politică, perpetuată de secole, nu poate fi schimbată nici într-o zi, nici într-un deceniu.

Exemplele argumentative ale acestui *soc* prisoesc. În primul rînd, una dintre cele mai polemice probleme ivite în ultimii zece ani este legată de însuși principiul reprezentativității politice: înainte

de a ne pune problema pe cine reprezintă cel ales, trebuie să ne întrebăm, de fapt, pe cine / ce anume, votează electorul? În condițiile actuale (anii electorali 1990, 1992, 1996 și, cu siguranță, 2000) electorul a votat și va vota o *listă* de candidați - listă pe care tot mai mulți o percep ca fiind impersonală și generând o responsabilitate diluată; adversarii acestui sistem - din ce în ce mai numeroși, se pare - sănătatea ce propun sistemul votului uninominal, ca fiind preferabil în privința încarcării celui ales cu o responsabilitate concretă.

Nici în privința celor două camere ale Parlamentului lucrurile nu sunt foarte lîmpezi, și aici responsabilitatea fiecărei ținând mai mult de teorie decît de practică. Lentoarea cu care s-a desfășurat procesul legislativ în ansamblu - chiar și în condițiile unei majorități parlamentare dispuse, cel puțin declarativ, să grăbcască procedura, cum a fost majoritatea de după octombrie 1996 - ca și numărul destul de mare al ordonanțelor de urgență (care par a proba tocmai sterilitatea și cronoafagia expresă a dezbatelor parlamentare) conduc spre ideea - la rîndu-i, din ce în ce mai comună - că cele două camere ale Parlamentului românesc fac, în esență, același lucru și că (luînd în considerație numărul deloc mic de parlamentari), în concluzie, sistemul unicameral ar putea fi soluția.

Aceste situații, de altfel normale într-o democrație bazată pe consens procedural și pe concesii reciproce ale programelor politice, sănătatea și întrucîntă *agravate*, în cazul românesc, de imaginea publică (iremediabil?) proastă a Parlamentului / parlamentarilor. Este greu de spus dacă, într-adevăr, "într-o țară civilizată cei mai mulți dintre parlamentari noștri ar mătura străzile" dar, din păcate, situația nu este foarte departe de acest diagnostic - și, se pare, populația o receptează ca atare. Acest aspect nu este grav din perspectiva celor în chestiune; pe de altă parte, o minimă inițiere în politologie ne arată că niciunde - și cu atât mai puțin în țările foste comuniste - politicienii nu sunt exagerat de stimați. Totuși, problema într-adevăr gravă, în opinia mea, este demonetizarea foarte accelerată a parlamentarismului în România (în

toate sondajele ultimilor ani, coeficientul de încredere în Parlament a fost îngrijorător de mic) și, prin aceasta, a democrației însăși. La capitolul a nici zece ani de experimentare a democrației pluripartite, 37 la sută dintre români paște a preferă, totuși, sistemul partidului unic (conform barometrului CURS citat anterior). Dincolo de relativismul unui sondaj sau altuia, această desconsiderare a parlamentarismului (și, implicit, a democrației) este un semnal de o gravitate certă.

În fine, un semnal de o gravitate asemănătoare este destul de relativă înțelegere comună a principiului *separăției puterilor*. Aici nu este vorba neapărat numai despre graniță fragilă dintre cele trei puteri din orice stat democrat și despre eventuala lor percepere în confuzie; mai grav este faptul că pentru cei mai mulți această graniță nu este fragilă, ci invizibilă. În ultimii ani, în timpul lui Ion Iliescu ca și în timpul lui Emil Constantinescu, nu cred că putem numi un conflict major de muncă în care împreună (stat/patronat și sindicate) să nu fi cerut medierea președintelui; paradoxal este faptul că la fel, recent, au procedat sindicalele studenților intrați în grevă: în cele din urmă, ele au ajuns tot la Cotroceni. La un alt nivel, pînă și faptul că temperatura în apartamentele intrate în iarnă este nesatisfăcătoare se va transforma, în cele din urmă, tot într-o acuză adusă președintelui. În condițiile în care spiritul civic este (în cel mai bun caz) amorțit, în care responsabil este întotdeauna *celălalt* și în care implicarea individuală este mai curînd o excentricitate⁶, putem spune așadar că românii păstrează încă o anumită manieră de raportare la autoritatea proprie mai curînd societăților premoderne, în care *Conducătorul* este părinte sau nu este deloc. A vorbi, în aceste condiții, despre responsabilitate sau despre separarea puterilor pare mai curînd un lux decît o nevoie.

Și totuși...

Toate acestea ar putea conduce fie la ideea că în 1989 România era insuficient pregătită pentru

schimbarea care avea să vină (dar a fost, oare, vreuna dintre țările din zonă într-adevăr pregătită?), fie la ideea că ea a fost suficient de văgăuită în urma celor patru decenii de comunism și cinci decenii de dictatură (dar există, oare, în jurul nostru vreo țară scăpată intactă din comunism?) încât o seamă dintre reflexele altfel normale ale unei societăți sănătoase n-au funcționat cu eficiență pe care am fi sperat-o.

La zece ani după 1999 este greu de spus dacă în România există o *strategie a speranței*: această lipsă de tomis a democrației conduce prea des la un discurs dominat de lamentație și, prin asta, steril. Foștii dizidenți și fostele "lichele" coexistă, respiră același aer (deseori cei din urmă mănîncă o pîine mai bună chiar) și poate că tocmai această poziționare a lor ar fi în măsură, azi, să ne invite la mai multă luciditate în analiza fostelor noastre sperante. Marile cuceriri ale revoluției din decembrie - în primul rînd libertatea, ceea ce a conștiinței și cea a expresiei - își arată uneori față hîdă: aveam deseori motive să vorbim despre o *dictatură media*; în același timp, cei ce lucrează în mass-media, la rîndu-le, acuză o *dictatură a rating-ului* (ei oferă ceea ce piața cere) și astfel, cercul se închide: cetățeanul și mijloacile de informare în masă își sănătoase și stăpîni cu schimb.

Și totuși, singurul lucru esențial la capătul acestor zece ani cu multe speranțe și decepții este acela că direcția trebuie păstrată - cu atât mai mult cu cît "bătălia tranziției cultural-idelogice e departe de a fi fost cîștigată de occidentalizață". România joacă iarăși o partidă pe care a mai început-o de cîteva ori în istoria sa (și au înterupt-o *accidentele* istoriei), iar miza jocului este nimic altceva decât modernizarea, *id est* occidentalizarea.

Pe termen lung, acesta este singurul pariu care trebuie cîștigat, restul fiind preparative.

Note:

¹ Chiar dacă procentul favorabil integrării este oarecum în scădere (față de cvasî-unanimitatea pro NATO din primăvara anului 1997), el rămîne

în majoritar - v. *Barometrul CURS*, noiembrie 1999.

² Dintre țările cu care rămînem în competiție numai Bulgaria (țară cu o minoritate turcă de cca 10%) a mai cunoscut un episod relativ asemănător (dar mult mai puțin dramatic): în urma unei reuniuni grăbite a Comitetului Central al PCB din 29 decembrie 1989 ce reautoriza folosirea limbii turcești și practicarea religiei islamică, pe 2 ianuarie 1990, în mai multe orașe, etnicii bulgari au protestat zgromodos față de această "cedarcă" a majoritarilor în fața "pretențiilor" minoritarilor.

³ Recentele polemici dintre Marko Bela și Laszlo Tokes, ca și cele - mai vecchi - dintre așa-zisele aripi radicală și moderată ale Uniunii confirmă existența sub acoperișul celor patru inițiale a unor orientări doctrinare foarte diferite.

⁴ Nu trebuie uitat că în acest mult comentat barometru de opinie publică din noiembrie 1999 principalele temeri ale românilor erau legate de: 1. prețuri; 2. îmbolnăvire; 3. război (!).

⁵ Vezi, ca exemplu recent, prezența acestei probleme (ca fiind una dintre principalele cinci restanțe ale țării!) în scrisoarea trimisă secretarului de stat american Albright de către Comisiei Helsinki a Congresului SUA - v. "Adevărul", 19 noiembrie 1999.

⁶ Opiniile lui Stelian Tănase, în dialog cu Tudorel Urian, "Cuvîntul", nr. 11, noiembrie 1999.

⁷ Conform acelaiași sondaj CURS, 31% dintre români cred că implicarea lor directă ar putea influența în mică măsură situația, iar 45% cred că nu-ar putea influența decât în foarte mică măsură sau deloc.

⁸ Sorin Antohi, *Generația 2000*, în "22", nr. 47, 23 nov. 1999.

Macedonia post-Gligorov

DANIEL CAIN

Prin alegerea noului președinte macedonean s-a pus capăt unei întregi ere din istoria Fostei Republii Iugoslave a Macedoniei (FYROM) - perioada Kiro Gligorov. În cei aproape nouă ani în care a fost președinte al țării, Macedonia și-a proclamat independența, în fosta iugoslavie au izbucnit cîteva război, s-au impus și s-au ridicat embargouri iar pe la Skopje s-au perindat cîteva guverne. Bătrînul Gligorov, la rîndul său, a supraviețuit unui atentat, urmat de cădereea într-un anonimat politic și în izolare. Există oameni la Skopje care cred că Gligorov este "salvatorul Macedoniei", în timp ce pentru ceilalți el este doar "omul Belgradului". Indiferent de toate acestea, Gligorov este perceput de macedoneni nu numai ca un politician înclinat spre dialog cu organisme internaționale, cît și ales ca omul care a asigurat pacea Macedoniei în perioada cînd spațiul ex-iugoslav era cuprins de război.

Moștenirea pe care Gligorov a lasat-o pare mult prea grea pentru mai tinerii săi colegi de pe scenă politică macedoneană. Lupta dintre cei șase candidați care au intrat în cursa prezidențială a declanșat nu numai dispute în privința legitimității noului președinte ci și extins în sîmul coaliției de guvernămînt, frâmîntată de puternice convulsii. După aproape un an de la venirea la putere a coaliției formate din Organizația Revoluționară Internă din Macedonia - Partidul Democrat pentru Unitatea Națională Macedoneană (VMRO-DPMNE), Partidul Democratic al Albanezilor (DPA) și Alternativa Democrată (DA), majoritatea macedonenilor sunt decepționați de guvernânții lor. Locuitorii sunt istovîți de lupta pentru supraviețuire în condițiile inci puternice crize economice. Tânărul stat macedonean a reușit să facă față valului uriaș

de refugiați sosiți în timpul crizei din Kosovo, însă indicatorii economici nu sănătoși nu sunt deosebiti încurajatori. Potrivit unor statistici ale Băncii Mondiale, pierderile înregistrate de economia macedoneană în timpul celor trei luni ale crizei din Kosovo se ridică la mai mult de 630 de milioane USD. Drept consecință, în bugetul de stat a apărut o gaură de 175 de milioane USD, la aceste pierderi adăugîndu-se alte 600 de milioane USD, rezultat al nerespectării unor contracte cu unii parteneri externi.

Însă cea mai mare povară pentru macedoneni o reprezintă șomajul, o problemă spinoasă pe care nici actualul guvern nu a reușit să o rezolve. Cifrele sunt șocante - 341 500 de șomeri și numai 313 400 de persoane cu loc de muncă. Salariul mediu pe economie este de 300 DM, în condițiile în care viața este mult mai scumpă în Macedonia decît în România. Rata ridicată a șomajului este însoțită și de o corupție generalizată la toate nivelele puterii. Povestea "nepoților" este la fel de prezentă și în Macedonia. Cel mai des întîlnit cuvînt în această țară este însă "shvertz", adică contrabandă.

În Macedonia businessul este echivalent cu contrabanda. Slivetzul cu ane, droguri și țigări este controlat de clanurile albaneze care profită de paza slabă a granițelor țării. Contrabanda cunoaște o dezvoltare remarcabilă în zonele țării care se mărginesc cu Kosovo și Albania. Muntoase din partea de N și V a FYROM îngreunează controlul granițelor. Bande înarmate de albanezi mișună de o parte și de alta a acestor versanți și transportă nestingheriți tot felul de mărfuri cu ajutorul unor adevărate caravane cu măgari. Deseori se ajunge la schimburi de focuri între aceste bande și granițierii macedoneni, care,

oricum, sănătatea insuficiență pentru a asigura o pază eficientă a granițelor țării. Presa de la Skopje i-a acuzat pe unii reprezentanți ai puterii că controlează anumite canale de contrabandă însă aceste acuzații au rămas fără nici un răspuns.

În aceste condiții, nu este de mirare că ratingul actualilor guvernări de la Skopje a scăzut drastic în ultimele luni. Primele scîntei au apărut în cadrul coaliției de guvernămînt la mai puțin de șase luni de la preluarea puterii. Cauza acestor disfuncționalități a constituit-o nerespectarea angajamentelor asumate, anterior, de liderii VMRO-DPMNE și DA. Liderul Alternativei Democratice, Vasil Tupurkovski, a condiționat participarea la guvernare de sprijinirea candidaturii sale la prezidenție. La sfîrșitul lui 1998, candidatura comună a lui Tupurkovski reprezenta o soluție acceptabilă pentru VMRO-DPMNE, în contextul popularității crescîndîce a acestuia. Lucrurile s-au schimbat drastic la jumătatea lui 1999, după ce Tupurkovski a fost artizanul unei gafe diplomatice de proporții. Aceasta a negociat recunoașterea de către Skopje a Taiwanului, care promitea, în schimb, investiții în valoare totală de un miliard de dolari. Multe asteptările investiții taiwaneze se lasă încă așteptate, în schimb recunoașterea internațională a Taiwanului a provocat deteriorarea fără precedent a relațiilor diplomatice cu China. Drept consecință, liderii VMRO-DPMNE au luat în calcul varianta sprijinirii unui candidat propriu la scrutinul prezidențial din 31 octombrie 1999. Premierul macedonean Liupcio Gheorghievski a preferat să-l desemneze drept candidat al VMRO-DPMNE pe ministrul adjunct de Externe, Boris Traikovski, în dauna ministrului Apărării, Nikola Kliusev, fost premier al FYROM imediat după ce aceasta țara și-a proclamat independență. Gheorghievski și anturajul său l-au preferat pe titularul Traikovski în locul "vulpei bătrîne" Kliusev. La acel moment, Traikovski avea o foarte scurtă carieră politică, se bucura de o popularitate crescîndă obținută în perioada crizei din Kosovo și era suficient de dependent politic pentru a fi manipulat de liderii săi de partid.

Macedonenii au regretat faptul că nici una dintre cele șase candidaturi la prezidenție nu a fost suficient de puternică și că toți candidații au fost percepți ca un instrument politic în mâinile liderilor de partid. Accentele politice au marcat scrutinul prezidențial care a fost presărat cu atacuri dure, sub centură, pe care cei șase candidați și le-au administrat cu generozitate. Macedonenii au avut de ales între Boris Traikovski, Tito Petkovski, candidat al celei mai mari formațiuni de opoziție - Uniunea Social Democrată a Macedoniei, Vasil Tupurkovski, Muhamet Nedzipi (Partidul Democratic al Albanezilor, coaliția guvernamentală), Stojan Andov (Partidul Liberal Democrat, de opoziție) și cel de-al doilea candidat albanez, Muhamet Halili (Partidul pentru Prosperitatea Democratică, de opoziție). Doar Traikovski și Petkovski au reușit să treacă de primul tur al alegerilor prezidențiale, desfășurat la 31 octombrie. Spre consternarea celor de la putere, socialistul Tito Petkovski a reușit să cîștige detașat scrutinul din 31 octombrie, obținînd 32,7% din voturi, fata de 20,9% cît a primit Boris Traikovski. Petkovski, un aparatnic tipic a fost, pînă în 1998, președinte al Parlamentului de la Skopje. Avînd mult mai multă experiență politică decît contracandidatul său, Petkovski l-a atacat dur pe Boris Traikovski, reproșîndu-i acestuia și celorlalți lideri ai VMRO-DPMNE atîț grava criza economică în care se găsește Macedonia cît și politica de apropiere față de Bulgaria, fapt percept de social democrați ca un act de trădare națională. Mai mult, campania candidatului socialist a fost marcată și de puternice accente naționaliste, în detrimentul etnicilor albani care reprezentă, oficial, un sfert din populația țării. Pentru toată lumea era limpede însă că noul președinte macedonean urma să fie ales cu voturile etnicilor albani. Candidații acestora, Halili și Nedzipi, au participat la acest scrutin prezidențial numai pentru a strînge voturile albenezilor și a le oferi pe urma ca o monedă de schimb. Era clar că noul președinte va fi un macedonean însă nu se știe care va fi prețul pe care acesta îl va plăti pentru sprijinul etnicilor albani. Ambii candidați albani

au cerut în campania electorală recunoașterea Universității albaneze de la Tetovo, federalizarea Macedoniei și folosirea limbii albaneze în administrație. Este puțin probabil ca cele mai radicale dintre aceste cereri vor fi puse în practică și se pare că, în cele din urmă, prețul pe care noul președinte macedonean va trebui să-l plătească este unul mult mai mic - noi posturi ministeriale pentru liderii politici ai minorității albaneze din țară.

Albanezii din Macedonia au fost cei care au tranșat cel de-al doilea tur al alegerilor prezidențiale, desfășurat la 14 noiembrie. Rezultatele oficiale au aratat că Traikovski a pierdut la scor în cea mai mare parte a regiunilor cu etnici macedoneni și a cîștigat numai datorită voturilor albenezilor. O situație deloc plăcută pentru VMRO-DOMNE care se consideră nu numai cel mai democratic dar și cel mai "macedonean" partid din țară. Potrivit rezultatelor oficiale, Boris Traikovski a cîștigat cel de-al doilea tur al prezidențialelor cu 52,85% din voturi, învingîndu-î la un scor foarte strîns pe socialistul Tito Petkovski, care a reușit să obțină numai 45,94% din sufragii. Uniunea Social Democrată a Macedoniei (USDM) a pus sub semnul întrebării legitimitatea alegerii noului președinte al țării și a susținut că alegerile au fost marcate de numeroase nereguli. Socialistii au declanșat o amplă campanie de proteste și au cerut anularea celui de-al doilea scrutin prezidențial. Inițial, Comisia Electorală Centrală a respins aceste afirmații și a afirmat că "alegerile s-au desfășurat în mod corect" și că acuzațiile de fraudă formulate de Opoziție "nu au un suport real". Organizația pentru Securitate și Cooperare în Europa (OSCE) a descris desfășurarea celui de-al doilea tur al alegerilor prezidențiale din FYROM ca fiind "în general satisfăcătoare", în ciuda comiterii unor nereguli regretabile. "În timp ce în majoritatea secțiilor de vot din țară alegerile s-au desfășurat conform legii, în numeroase birouri din vestul țării și din împrejurimile orașului Skopje s-au comis unele nereguli", se arată într-un comunicat al organizației dat publicitații pe 16 noiembrie 1999. OSCE a

staful lui Petkovski să întreprindă demersuri în justiție pentru a contesta din nou legitimitatea alegerii lui Traikovski.

Pe fondul desfășurării acestor alegeri prezidențiale, în sinul coaliției de guvernămînt de la Skopje s-a petrecut o adevarată dramă. După ce Curtea Supremă de Justiție a decis să anuleze rezultatele obținute în cel de-al doilea tur al alegerilor prezidențiale în zonele de vest ale țării, unde au fost semnalate încălcări serioase ale precedurilor de vot, s-a ajuns la o reglare de conturi între principalele partide din cadrul coaliției guvernamentale - VMRO-DPMNE și DA. Mai întîi, purtătorul de cuvînt al VMRO-DPMNE, Liuben Paunovski, a atacat dur Curtea Supremă de Justiție, acuzînd-o de încălcarea legilor în vigoare și de răspîndirea șovinismului și a urîi etnice. Paunovski l-a atacat și pe ministrul Justiției, Vlado Kambovski (membru al Alternativei Democratice), pe care l-a acuzat că a pus la dispoziția Curții Supreme de Justiție informații inexacte, în baza cărora s-a luat decizia de anulare a rezultatelor alegerilor din unele secții de votare. A urmat un atac al oficiosului celui mai mare partid din cadrul coaliției de guvernămînt, în care liderul DA, Vasil Tupurkovski, a fost acuzat că folosește metode tipic mafiote pentru a încerca să-și impună platforma economică în cadrul politicii promovate de guvern. DA a reaționat imediat, liderii acestei formațiuni politice solicitînd aplicarea programului economic întocmit de Tupurkovski în care se solicitau mai multe posturi guvernamentale pentru a putea fi continuată aplicarea reformelor și a fi înțeită lupta împotriva corupției. În caz contrar, DA a amenințat că va ieși de la guvernare. În cadrul unei ședințe de guvern, premierul Liupcio Gheorghievski a cerut demisia lui Kambovski și a solicitat ministrului de Externe, Alexandar Dimitrov (de asemenea membru DA) explicații în legătură cu declaratiile sale în care a pus sub semnul întrebării corectitudinea desfășurării scrutinului prezidențial. Drept reacție, toți cei opt miniștri ai Alternativei Democratice au părăsit lucrările ședinței și au decis să boicoteze activitatea

cabinetului Gheorghievski. Liderii VMRO-DPMNE și ai DA au anunțat că delegații ale celor două partide se vor întîlni în perioada imediat următoare alegerilor prezidențiale pentru a discuta despre viitorul coaliției de guvernămînt.

Ambițiile politice risca să pună sub semnul întrebării viitorul democratic al Macedoniei. Pentru prima dată de la proclamarea independenței, această mică fostă republică iugoslavă are șansa de a avea un președinte și un guvern democrat, eliberați de povara unor mentalități de tip comunist. Un simplu calcul matematic arăta că, dacă Alternativea Democrată va ieși de la guvernare, cabinetul Gheorghievski va fi nevoit să se bazeze pe sprijinul numai a 60 - 62 de deputați din totalul celor 120. Practic, soarta guvernului se află în mîinile celuilalt partener de coaliție - Partidul Democratic al Albanezilor - și al citorva deputați independenți. O astfel de majoritate parlamentară este foarte fragilă și poate juca o festă urîtă guvernărilor de la Skopje într-un moment în care țara are nevoie de stabilitate politică pentru a putea începe negocierile de aderare la Uniunea Europeană și pentru a încheia un acord cu Fondul Monetar Internațional.

Situatia politică apărută în Macedonia la sfîrșitul lui 1999 pune sub semnul întrebării stabilitatea acestei țări și deja se vorbește de posibilitatea organizării unor alegeri parlamentare anticipate. Social democrații trec printr-o perioadă de creștere continuă a popularității, fructificînd disputele îscăse în sinul coaliției de guvernămînt. VMRO-DPMNE va plăti, foarte probabil, prețul pentru guvernarea sa catastrofală la alegerile locale din 2000. Principala formăjune politică a etnicilor albanezi, DPA, și-a păstrat autoritatea neatinsă în rîndul electoratului său și a arătat că poate să facă ce vrea cu guvernul macedonean. Liderii Partidul Democrat al Albancilor vor continua să-l sprijine pe premierul Gheorghievski și au declarat că Alternativea Democrată nu va ieși de la guvernare, deoarece "nu are moralul necesar". Unii observatori ai vieții politice macedonene susțin că partidele din coaliția de

guvernămînt vor reuși să ajungă la un consens, cel mai probabil în urma unor îndelungate împreună. Dacă totuși cabinetul Gheorghievski nu va supraviețui, este posibilă alcătuirea unei noi majorități parlamentare, la baza căreia să se afle colaborarea dintre Uniunea Social-Democrată a Macedoniei, Alternativea Democrată, Partidul pentru Prosperitatea Democrată și alte mici partide reprezentate în Adunarea Națională. Oricum, indiferent dacă se va forma sau nu un nou guvern, probleme grave ale Macedoniei vor rămîne aceleași. Problema este dacă guvernării de la Skopje vor prefera o terapie soc sau "vor opta" pentru varianta unei crize sociale pentru a fi "îndemnați" să rezolve niște grave chestiuni de ordin social și economic.

CINE NE CITEȘTE:

"Sfera Politicii" este o publicație care, pentru mine, reprezintă mereu un moment deosebit, atât prin calitatea materialelor (stil, analiză), cât și prin ideile pe care le promovează.

Radu Vasile
Fost Prim Ministrul României

Paradigma conșpiraționistă (VI)

GEORGE VOICU

III. Cum conspiră?

Cea de a treia, și ultima, întrebare revelatoare în privința conșpiraționismului vizează modul în care se desfășoară conjurația. Aftfel spus, știind cine și știind de ce conjură, se cuvine acum să aflăm cum o face, pentru a avea o imagine rotundă asupra teribilei conspirații care s-ar exercita asupra României și asupra lumii. E o întrebare complexă, țintind la mijloacele prin care conspiratorii caută să-și apropiască puterea și care sănătă – după cum vom vedea cînd vom inventaria răspunsurile care i se dau – de o varietate năucitoare. Paleta mijloacelor cuprinde astăzi pe cele – să le numim aşa – “clasice”, cît și – și, mai ales, pentru că sănătă predominante – pe cele “moderne”, chiar – de ce nu? – “ultramoderne”, unele din acestea părînd să aibă statut de SF. Le vom inventaria pe rînd, cu atenția îndreptată mai ales (nu însă exclusiv) asupra celor care ar fi folosite împotriva României.

Militar

Un prim răspuns la întrebarea “în ce constă conspirația?” ar fi deci acela oferit de modelul istoric: conspiratorii vor să domine lumea cu ajutorul mijloacelor militare, cucerind teritoriul și impunîndu-și astfel – adică pe calea forței – voința politică discrețională în spații care le sănătă străine. Acțiunile militare menite să finalizeze acutul conșpirațional caracterizează mai mult regiunea în care este plasată geografic România. Destărirea Iugoslaviei este adesea văzută ca un produs al unor acțiuni militare complexe, în care este implicat decisiv Occidentul (mai ales Germania), inclusiv Sfîntul Scaun (care ar duce un război, nedeclarat, împotriva ortodoxiei), și care are drept vîrf de lance

Ungaria. Deși această țară pare adesea a executa doar ordine occidentale, nu de puține ori lucrurile par, dimpotrivă, iuițiate și susținute diabolic de Budapesta. În consecință, Ungaria este demonizată pentru “programul ei ungarian”, susținut – se afirmă – de toate guvernele: “Ungaria a fost implicată pînă peste cap în evenimentele soldate cu destărirea Iugoslaviei (nu-i exclus ca Budapesta să-și fi băgat coada și în Kosovo...). Ungaria a atacat permanent Slovacia.”¹ La fel, se susține mai departe, acționează Ungaria și împotriva României (chiar dacă, pentru România, mijloacele sănătă mult mai diversificate, aşa cum se va vedea mai departe).

De fapt, a firmă multe din textele conșpiraționiste din spațiu românesc, acțiunea de tip militar dintotdeauna a stat cumva în centrul conspirației occidental-ungare împotriva României. Lucrul acesta ar fi fost evident în decembrie 1989. “Guvernul de la Budapesta – se afirmă în România Mare la cîteva luni după prăbușirea regimului național-comunist de la București – ar fi pregătit încă de atunci [decembrie '89 – n. m.] o intervenție pentru a ocupa și anexa Transilvania, avînd acordul unor puteri străine. În acest scop, ar fi fost selecționați 25.000 militari unguri, care au fost instruiți în țara lui Mitterand”². Deși nu e deloc împedite de ce o țară ca Franța a avut asemenea porniri anti-românești, textul delirant nu se intimidează și merge mai departe, oferind cititorilor “amănunte” uluitoare despre această uriașă operație de instrucție militară. Dar acțiunea preconizată, deși limpede manu militari, nu era totuși în întregime clasica, căci conținea elemente de ultimă oră care pătrunseseră în arta războiului: cei 25.000 militari unguri instruiți de unitățile franceze GTI “ar fi urmat să pătrundă ca

turiști ori sub altă acoperire, după ce toți cei 4.000 de cetățeni unguri, care au agitat Ardealul în ziua de 15 martie, ar fi reușit să provoace tulburări singeroase – în eventualitatea că aceste conflicte ar fi luat amploare, cei 25.000 de militari ar fi executat misiuni precise, «pentru apărarea etnicilor maghiari», paralizînd toate activitățile, lichidînd personalități române, preluînd controlul în zonă”³.

În alte articole din aceeași publicație, sunt acreditate alte scenarii despre revoluția de la 1989, în care însă doar amânuntele diferă, esențialul rămînd același (insurgenții / revoluționari au fost pregătiți în afara României). “Este evident că «Scrisoarea celor șase» comuniști marginalizați de Ceaușescu, ca și apariția pastorului László Tökés din Timișoara, folosit atât de maghiari, cît și de români, și monitorizat de mai multe ambasade, au fost numai semnalul care a generat atacul cazărmilor de către «revoluționari», pregătiți din timp în Ungaria și Rusia.”⁴ Ideea că revoluția română din decembrie 1989 a fost concepută în afara României și că toată energia care a stat la baza ei a fost doar produsul unei instrucții străine este laitmotivul textelor conșpiraționiste. Aftfel spus, cauza a tot ceea ce s-a întîmplat la Timișoara și la București în decembrie 1989 ar fi fost exterioară Românică, prăbușirea comunismului românesc fiind astfel împotriva voinței românilor și, la rigoare, a intereselor lor. Dacă românii nu percep această determinare străină a istorici lor, faptul s-ar datora unor tehnici modern-diabolice – acelea ale “războiului electronic și psihologic”⁵ – pe care autorii reali ai revoluției le-ar fi folosit spre a induce în eroare populația, spre a o sugesta, spre a o manipula, creîndu-i iluzia că ceea ce s-a petrecut ar fi fost efectul propriei ei voînțe.

Dincolo însă de aceste tehnici belicoase moderne, războiul clasic rămîne, totuși, un mijloc esențial – chiar dacă nu unicul – prin care Ungaria caută să anexeze Transilvania. Nereușita tentativelor irredentiste din decembrie '89 sau din martie '90 nu a însemnat – socotește discursul conșpiraționist – abandonarea acestor intenții. În acest scop, Ungaria – afirmă, de pildă, un text sau

altul din România Mare – ar face ample preparative de război împotriva României pentru a-i smulge teritoriul transilvan. Se dau în acest sens cînd și cînd amânuntele însărcinătoare, cum ar fi, de pildă, cele vizînd “preocupările Ungariei de a organiza pe cei 500.000 etnici maghiari «apăti de luptă» în aproximativ 42 de divizii, în paralel fiind pregătite armamentul și munițiile necesare”⁶. Cucerirea manu militari a Transilvaniei ar fi concepută deci să se facă chiar cu ajutorul etnicilor maghiari din România, aceștia făcînd obiectul programului militarist al Budapestei. Aceeași idee este împărtășită, mai nou, chiar dacă detaliile diferă, și de senatorul PDSR Radu Timofte, vicepreședinte al Comisiei de apărare a Senatului și vicepreședinte al Comisiei de control SIE, care, într-un interviu televizat, susține că în Transilvania se pregătesc trei “formațiuni paramilitare” ale etnicilor maghiari, iar la Budapesta – una, toate cu fonduri furnizate de statul ungar (senatorul a avansat chiar suma de 1,5 miliarde de forinți pe care Budapesta i-ar fi pompat pentru aceste veritabile armate); aceste formațiuni ar avea – susține senatorul PDSR – o “organizare drăcească”, fiind alcătuite din grupe de cîte 10 persoane, cu un șef care nu e cunoscut decînd de o singură persoană din eșalonul superior, astfel încît, și în eventualitatea celor mai eficiente acțiuni de neutralizare întreprinse de statul român, grosul acestor presupuse “formațiuni paramilitare” ar rămîne nealterat”.

Prin federalizare

Alte texte conșpiraționiste văd însă lucrurile mult mai “complex” și mai “subtil”, victimizarea României fiind pusă la cale prin cele mai perverse manevre. Miza istoriei recente ar fi nu răptul teritorial brutal, realizabil prin forță armată, ci desprinderea discretă, insesizabilă uneori, a unor regiuni de la țările foste socialiste. Este vorba de federalizarea statelor, prin care statele naționale ar fi lovite în mod insidios, ele trezindu-se deodată în fața faptului împlinit, adică cu un teritoriu ciunit. Este aici un motiv de a veghea neobosit, pentru a putea sesiza la timp orice act care intră în logica

federalizării și, evident, pentru a-l neutraliza.

Ca proces, federalizarea ar fi deci în general proteică și, în consecință, greu de percepț, derutantă. Cind, de pildă, senatorul PNL Dan A. Lăzărescu vorbește de "federalizarea la nivel masonic a României" și trage alarma, domnia sa își revendică nu numai patriotismul bine simțit, ci și perspicacitatea inegalabilă, grație căreia sesizează sensul multiplicării numărului de organizații masonice și, mai ales, specializarea lor regională. S-ar înțelege că unității statului român trebuie să-i corespundă o singură organizație masonică, altminteri ar exista pericolul divizării țării. Știută fiind opinia senatorului despre irezistibila forță masonică (masoneriei – a susținut domnia sa în repetate dăți – i se datorează crearea României moderne, a SUA, a Națiunilor Unite, a Consiliului Europei etc.), se poate deduce că, deși sensul acțiunii masonice a fost – românește vorbind – mai mereu benefic, în situația apărută în România după prăbușirea comunismului, caracterizată de proliferarea organizațiilor și de tendința unora din acestea de a-și împărți regiuni românești și de a le controla exclusiv, sensul acțiunii masonice riscă să devină grav distructiv pentru unitatea statului român.

Federalizarea, orice formă ar lua ea pînă la finalitatea politică scontată, stîrnește aproape de fiecare dată ample, răvășitoare aprehensiuni printre intelectuali sau jurnaliști români, chiar și atunci cind se întîmplă ca ei să fie rezidenți ai altor state, federale. Este cazul, de pildă, al lui Ovidiu Hurduzeu, care, deși trăitor în Statele Unite ale Americii, într-un – s-ar zice – surghiun federal, are – de aceea oare?! – o viziune coșmarească despre viitorul federal al țării sale de baștină, îndemnându-și colegii intelectuali români rămași în țară la "luciditate și vigilență", pentru că, altminteri, "s-ar putea ca peste douăzeci de ani să locuiască în regiunile «autonome» și federalizate Valahia, Transilvania și Moldova". Nimeni nu poate contesta românilor ardenti al celui ce trăiește tocmai în închisoarea americană, multiculturală și – deci – persecutantă.

Sînt însă și băstinași care-și reprezintă lucrurile asemănător și întrevăd pentru viitorul imediat al regiunii est-europene, vizionar, evoluții aproape identice celor schițate de sensibilitatea specială a surghiunitului. George Dora, bunăoară, susține și el, asemenea altor conspiraționiști, că prăbușirea în lanț a comunismului ar fi fost produsul unei conspirații exercitate din afara țărilor care alcătuiau blocul sovietic, mai precis din partea Statelor Unite, care ar fi cheltuit în acest scop uriașe sume de bani. "Sponsorizarea de către Departamentul de Stat al SUA a acțiunilor de destrămare a fostului lagăr socialist cu suma de 1000 miliarde de dolari pînă în 1990"¹⁰ urmărea însă – susține jurnalistul de la *Atac la persoană* – alte scopuri, malefice: destrămarea statelor est-europene. Așadar, nu prăbușirea comunismului, ci prăbușirea țărilor în cauză ar fi fost scopul intervenției americane. În lumina unor asemenea intenții, "istoria" devine mult mai transparentă. Jurnalistul poate astfel să "explice" nu numai ceea ce s-a întîmplat, ci și ceea ce urmează să se întîmple: "Primul obiectiv fiind atins, respectiv dispariția Iugoslaviei și a Cehoslovaciei din calea aşa-zisei Case Comune Europene, proiectată de Gorbaciov [anterior acuzata ingerință americană devine acum total irelevantă – n.m.] și niciodată abandonată, a rămas un singur obstacol, Statul Național Unitar Român [sic!]. Dispariția acestuia prin disoluția autorității statale va crea posibilitatea de a se forma Euro-Regiuni, plan agreat de strategii NATO pentru secolul XXI. A privi acest fenomen doar prin prisma exacerbării acțiunilor iridentiste ale unor reprezentanți ai UDMR reprezentă o greșală. În acțiunile de federalizare a României sînt folosite și forțele iridentiste, fără ca acestea să aibă rolul hotăritor."¹¹ Federalizarea, deci, ar reprezenta mijlocul subtil prin care România urmează să fie deposedată de teritoriile ei. Autorul acestor idei se vrea consecvent, pretinzînd că un același fenomen s-a petrecut și în alte țări est-europene, dar nu observă că "federalizarea" României – preconizată de păpușarii planetari – intră în contradicție cu "defederalizarea"

Cehoslovaciei sau Iugoslaviei – preconizată de aceiași păpușari ai Terrei.

Dar, din perspectiva articolelor de această factură, "federalizare" înseamnă altceva decît ceea ce spun toate dicționarele, românești și străine deopotrivă: "federalizare" înseamnă – pentru acești autori – pur și simplu "fărimițare". Nu contează că acest lucru contravine sarcinii semantice a vocabulei în cauză. Patronul și directorul aceluiași săptămînal, *Atac la persoană*, vorbește de "indicații de fărimițare a țării, venite din străinătate, și de înfometare a poporului"¹². "Guvernanții – susține patronul mai departe – fac atât de multe greșeli, încât a devenit clar pentru toată lumea că trebuie să-i mulțumească pe acei «occulti», din afară care i-au adus la putere."¹³

Ce simplă e istoria! s-ar putea exclama. Reacțiile disproportionate ale unor instituții ale statului la stimuli insignifianti – cum ar fi, de pildă, declarațiile pro-federaliste vizînd Transilvania ale avocatei austriece Eva Maria Barki (față de care au luat poziții intransigente SRI, Guvernul etc., nu însă și Ministerul de Externe)¹⁴ – par să confirme că proiecțiile politice de acest gen sunt mult mai răspîndite. Proba se poate găsi în faptul că nu numai și nu atât instituții ale statului român manifestă asemenea îngrijorări, ci și – și mai ales – nenumărate medii de informare în masă¹⁵. Într-o publicație, în care viziunea conspiraționistă este frecvent împărtășită, sc cere, pentru cel care împărtășește idei federaliste, fie acesta etnic maghiar sau chiar etnic român, precum Sabin Gherman, "pierderea cetățeniei române de care se face nedemn"¹⁶. Soluții radicale asemănătoare sunt propuse și de unele partide politice. Uniunea Forțelor de Dreapta, de pildă, a cerut Parchetului General declanșarea cercetărilor și aplicarea art. 166 Cod penal –adică pedeapsa cu închisoarea de la 5 la 15 ani – celor care cer federalizarea României (în speță, semnatarii proiectului "Declarației de la Cluj")¹⁷.

Prin "globalizare"

Se înțelege că "federalizarea" nu e – în

imaginea conspiraționiștilor – decît un mijloc conspirațional între altele. Mai mult, ea pare să-și dobîndească sensul proiectat abia atunci cind este acompaniată de o tehnică aparent opusă: "globalizarea". Căci "globalizarea" n-are atît un aspect procesual sau ontologic, cît un aspect instrumental. Altfel spus, ea nu trebuie luată ca proces, cu determinări obiective, ci – aspect mult mai important, pentru viziunea conspiraționistă – ca un sofisticat mecanism de comandă, proiectat și realizat în secrete laboratoare politice, cu ajutorul căruia – apăsînd pe butoane și manete – "procesul" este declanșat și dirijat spre a apărea ca "obiectiv". Într-o asemenea optică, nu se pune nicicum problema în termenii strategiilor politice, pornind de la imperativul de a face față provocărilor, reale, desigur, ale globalizării, ci în termenii respingerii de *plano* – fundamentată moralist și subiectivist – a procesului, adică în tăgăduirea obiectivității și chiar a existenței sale.

Am văzut încă din capitolul precedent că, de pildă, pentru un comunist "globalizarea" este numele unui instrument prin care capitalismul imperialist caută să se extindă la scară planetară și să-și măreasă profiturile¹⁸. Multe publicații – *România Mare, Ultima oră, Puncte cardinale* și-a – își reprezintă asemănător, adică pur instrumental, "globalizarea", termenul acesta apărîndu-le – cum am văzut – ca un sinonim pentru "mondializare" sau pentru "noua ordine mondială".

Nu însă toți criticii "globalizării" văd lucrurile atât de simplist. Deși conținutul instrumental este axiomatic pentru toți, unii critici îl văd totuși "mult mai complex", ceea ce echivalează cu a spune că îl văd altfel. Bunăoară, unii acordă "globalizării" un conținut instrumental spectaculos, avînd în vedere călătorii adînci sănătoase (demascate) cu un concept "adecvat". Pentru Bogdan George Rădulescu, directorul revistei *Măiastra* și coordonatorul "Grupului de Studii și Cercetări «Nouă Dreaptă»", "globalizarea" are, ca mijloc, un conținut – dacă se poate spune așa, cu îngăduință, desigur – cultural, în sensul că ea este reductibilă la un egalizator și alienant model

cultural (sau, poate, mai bine zis, dacă e să respectăm logica semantică a acestor discursuri, contra-cultural). „Globalizarea – susține acesta – înseamnă exportul unui model de existență socială: cel al lui *homo occidentalis*. Globalizarea înseamnă voința de a uniformiza mentalitățile.”¹⁹ „Voință” fiind, e limpede că ea nu este mai mult decât o pîrghie aflată în mîinile cuiva anume. În mîinile cui? Ei bine, nu atât în ale Occidentului european, cît ale Americii. La rigoare, „globalizarea” este – susține coordonatorul „Grupului de Studii și Cercetări «Noua Dreaptă»” – un instrument eminamente american cu ajutorul căruia super-puterea mondială de azi dizolvă însevizabil conștiințele și culturile particulare și le substituie cu pseudocultura standardizată a omului occidental, cu *kitsch*-ul uman și cultural, în scopul evident de a domina astfel lumea. O șansă de a rezista identitar în fața acestei noi năvâliri barbare a lui *homo occidentalis* ar mai avea doar țări precum România, unde ar fi mai mult Occident decât în Occident, pentru că „Occidentul [este] americanizat” de-a binelea și fără șansă de vindecare.

Ioan Buduca vede oarecum la fel lucrurile, dar el se concentrează pe o altă fațetă a „globalizării”. Pentru acest autor, „globalizarea” e un fapt – tragic sau decadent, nu e foarte clar – dar împlinit. „Globalizarea – decretează teribilul eseist – s-a petrecut. „Dar ce sens are ea? Cum s-au petrecut lucrurile? Și pe cine servește „globalizarea”? Ioan Buduca este preocupat deci de a dezvăluui cine stă îndărătul acestui fenomen, folosind – se înțelege – panaceul metodei utilitare: „Au rămas negustorii. Iar la negustorie, ca la negustorie: cel mai bogat este cel mai tare. Dacă globalizarea era o soluție economică necesară, din această cauză devenise necesară.”²⁰ S-ar părea deci că „globalizarea” este o inedită – și disimulată – „voință de putere”. A cui? Dacă lucrurile nu sunt îndeajuns declare pentru a deconspira pe cei care, cei mai bogăți fiind, au vrut să fie și cei mai puternici, Ioan Buduca restrînge și mai mult cercul – și substanța – conceptului în cauză, vorbind de

„globalizarea intereselor negustorești” în lumea de azi. Ar fi vorba deci nu atât de *omul occidental*, așa cum susținea autorul dinainte, cît de – pentru a păstra limbajul – *omul mercantil*. Și cum evrei ar constitui „casta” sau „rasa negustorească”, devine evident acum cînd se ascunde înapoia „globalizării”. Partea cea mai proastă ar consta în faptul că negustorescul a triumfat în detrimentul spiritualului și al războinicului, ceea ce ar echivala cu o ciudată victorie a inferiorului. Lumea „globalizată negustorește” e deci o lume căzută, expropriată de calitățile sale superioare. E în mare măsură vinovată pentru această pierdere, pentru că s-a lăsat sedusă de plăcerile civilizației. În loc să accepte războiul, ea preferă, coruptă cum e de hedonism, pacea... În concluzie, Ioan Buduca se simte îndreptățit – pentru că n-a pierdut preum ceilalți calitatea războinicului – s-o biciuiască (din păcate, pentru el, doar verbal), sperînd pesemne că astfel va putea retrarsi elanurile ei adormite.

Asemănător își reprezintă lucrurile și Ovidiu Hurduzeu. Pentru el, *omul occidental* de azi este deopotrivă și *omul mercantil*, dar trăsătura lui esențială este aceea că se împărtășește dintr-o „cultură victimală”, care facilitează masiv mersul tăvălugului mondial reprezentat de „globalizare”. „Cultura victimală” a modificat existența socială, creînd o nouă ordine, „le nouvel ordre victimal”, cum ar zice Baudrillard. „Această nouă cultură a victimizării este direct legată de fenomenul globalizării economiei de piață, a virtualizării și tehnologizării vieții umane la nivel planetar. [...] Cultura victimei [...] nu împiedică, ci din contră promovează dezvoltarea economiei de piață globale prin crearea condițiilor necesare procesului de omogenizare socială, culturală și economică ce caracterizează *Noua ordine economică*.²¹ Cultura victimală și-ar găsi o expresie ideologică în „multiculturalism”, acesta fiind considerat – într-un alt context – „instrumentul ideologic al expansiunii mondiale actuale a forțelor tehnologice și a capitalului financiar”.²² Omul occidental de astăzi este considerat – într-o tradiție ideologică a șărării stilistice ușor de identificat – un om-mașină,

un robot. Ființa aceasta mecanică nu e departe de *omul mercantil* zugrăvit mai înainte, pentru că straniul humanoid ar fi programat să reacționeze doar la „valorile” reprezentate de hedonism, eroticism, dezcrezare, colectivism etc. Occidentul ar avea deci azi o cultură – cum s-ar zice – moleștită, decadentă, o cultură tocmai „bună” pentru a se extinde ca o pecine pe întregul glob, pentru că flatează plăcerile, slăbiciunile, comoditățile, automatismele etc., dar și o cultură tocmai „bună” pentru manipulare, din moment ce însă care se adapă la ca au o existență condiționată multiplu, ascemenea plantelor de seră.

În aceste condiții, a te împotrivi cu înverșunare „globalizării”, în numele tău și al comunității tale, echivalază cu un vital act de rezistență (în fața unui evident asediu), cu un disperat – dar croic, sublim eroic – act de supraviețuire. Căci „processul” acesta ar fi, în opinia unor intelectuali români, cel mai primejdios, luînd forma unei epidemii mortale care se extinde vertiginos și implacabil pe glob. Dar nu numai intelectualii presimt pericolul de moarte care – prin „globalizare” – îi pîndește pe români, ci și, cîteodată, în momentele faste, în clipele celeste, oamenii de rînd. Cînd, bunăoară, Dan Stanca susține că revoluționarii de pe străzile Timișoarei și Bucureștiului în decembrie 1989 se opuneau „nu doar trăcutului dejist, prezentului ceaușist ci, – acesta e cel mai important – și viitorului globalist”, că, adică, ei „se împotriveau monstruosului edificiu prin care Vîrsta de Fier ne strivește și ne anulează ca oameni”, ziaristul de la *Romania liberă* face desigur un act pur de proiecție, nu lipsit de involuntar humor, dar, în același timp, el exprimă un imperativ politic care, în vremea din urmă, are tot mai mulți adepti.

Prin exproprie

Dacă prin mijloace propriu-zis și exclusiv militare și politice conspiratorii nu-și pot realiza porنوile/planurile anti-românești, credința conspiraționistă nu se vede nicicum prin aceasta infirmată. Conspiratorii sănă nu doar

inafatigabili, ci și extrem de imaginativi. Pentru a și apropia Transilvanie, de pildă, ei uzează – ne spune discursul conspiraționist – de *ingenioase pîrghii de exproprie* a românilor. În mod concret, Ungaria – susține un text – se află în plin proces de cucerire economică a Transilvaniei, căreia a reușit deja să-i „acapareze părți însemnante ale patrimoniului economic”.²³ Aprecierea de către Occident a democrației din Ungaria intră – susține același text – într-o strategie, menită să legitimeze de fapt expansiunea maghiară.

Cucerirea economică a Transilvaniei de către Ungaria s-ar desfășura – se susține în altă parte – după un plan riguros, care ar cuprinde trei etape distincte. În esență, proiectul budapestan de cucerire economică ar viza înființarea de societăți comerciale ungurești în Transilvanie „în ritm de 100 de societăți pe an” și consolidarea lor progresivă, pînă la „autonomizarea zonei ocupate economic”.²⁴ Ungaria – afirmă unele voci, jurnalistic și politice – profită de degringolada economică în care se află România și cumpără la preț de nimic bunurile românilor, aservindu-i în felul acesta. Oameni de stat și politicieni – precum Gheorghe Angelescu, secretarul de stat de la Culte, Radu Câmpeanu sau Adrian Năstase – au exprimat public asemenea îngrijorări; bunăoară, Radu Câmpeanu a susținut că „românii își vînd avere și în curînd vor ajunge în situația iobagilor. Dacă – afirmează în continuare cunoscutul politician – această chestiune va continua astfel, vom ajunge slugi la unguri.”²⁵

Dar – susține cineva, și nu un oarecare ziarist sau om politic mărunt, ci chiar un academician – nu numai Transilvania este expusă pericolului secesionist maghiar, ci și... Constanța. Academicianul Vasile Gionea interpretează în acest mod o vizită pe care ambasadorul Ungariei la București a făcut-o la Constanța, constatănd că ea are un tîlc imperial. Ambasadorul Ungariei – scrie academicianul – „a plecat la Constanța cu scopul de a crea un flux comercial continuu de tranzit pe traseul Canalul Dunăre-Marea Neagră și posibilitatea unor investiții în zona liberă Constanța-

Sud. Prin urmare, vecinii din apus ne iau pământul și își organizează industria și nouă nu ne pasă. În curînd vom avea un stat maghiaro-român! Hala! de noi!”²⁸

Corneliu Vadim Tudor îi liniștește însă pe acești temători, arătîndu-le soluția pe care partidul pe care-l conduce o va aplica pentru a elibera România de jugul economic al Ungariei: “Să nu vă fie teamă că ungurii ocupă Transilvania din punct de vedere economic – vă dau cuvîntul meu de onoare că, atunci cînd vom veni la Putere [sic!], vom naționaliza toate stațiile de benzînă Moll, toate magazinele, fabricile, pămînturile și celelalte proprietăți prin care Ungaria a început să se facă stăpînă pe România.”²⁹

Nu numai bunurile economice românești ar face obiectul rapacității ungurești, ci și bunurile românești de orice fel, chiar și cele strict simbolice. Prestigiul României – se susține în *România Mare* – ar fi subminat de Ungaria pînă și în domeniul... chinologic: “Astfel, România, deși posedă trei rase de cîini, nu se poate lăuda, pînă în ziua de astăzi, că a omologat internațional măcar una singură. Chinologic, România este singura Țară [sic!] care nu se află în circuitul mondial. Mai mult, una dintre rase a fost omologată de Ungaria, ca Țară [sic!] de origine fiind menționat... Ardealul (cazul Copoiului Ardelenesc). [...] Celelalte două rase, Ciobănescul românesc CARPATIN și Ciobănescul românesc MIORITIC [majusculele autorului – n.m.], nu au putut obține această omologare internațională.”³⁰

Prin travestire politică

Cu aceasta, am intrat deja într-un alt domeniu al tehniciilor conspiraționale: acela al manevrelor diabolice constînd în substituiri insesizabile, în *travestiuri* incontinentă, în prezentarea lucrurilor într-o înfățișarea contrară rațiunii lor profunde de a fi. Între esență și aparență este mereu o prăpastie: aparență e de fiecare dată o deghizare pentru a ascunde esență. Realitatea politică trebuie aşadar citită printre o hermeneutică specială, prin care personajelor politice planetare

și naționale, jucînd rolu de suprafață, vizibile, menite să îñeale, să li se pună în evidență adevăratele roluri, cele ascunse, cele de profunzime, acestea fiind cele sototite importante politic. Lumea politică ar fi o lume dublă carnavalească, un fel de bal mascat (dar fără dimensiunea comică și fără să bine-dispună), paradigmă conspirației fiind cea care smulge înasca de pe față și înfățișează personajele în adevărată, nuda (și neagra) lor identitate. *Who's who*-ul pe care-l relevă discursul conspiraționist este mereu o surpriză de proporții, făcută să clătine lumea, să o zguduie din temelii, să o facă astfel să priceapă “explicația” ultimă, cea “adevărată”, a tot ceea ce se întîmplă politic, a tot ceea ce lumea îndură politic.

O propoziție a lui Ion Coja precum “losip Broz Tito nu este... Iosip Broz Tito”³¹ este un asemenea exemplu șocant, menit să dea fiori celor ne-văzători, care-și reprezintă realitatea co-mod-epidermic. Secretul acestei teribile negații se dezvăluie urmărind o mică poveste și interpretând-o adecvat, susține specialistul român în tainele conducerii oculte a lumii. Astfel, cititorul află că, în timpul războiului civil din Spania, Tito, un luptător croat din armata republicană, susținută de Moscova, a fost ucis. Dacă moartea acestuia a fost întîmplătoare sau nu, cititorul va putea să deducă singur după ce i se revelă cea de-a doua scenă a povestirii: “Din clipa aceea, un ins, pregătit din timp de Moscova – e greu de presupus că o asemenea mutare nu a fost îndelung premeditată – un ins care, întîmplător, era la fel de croat ca și dumneata [interlocutorul imaginat al lui Ion Coja – n.m.], i-s-a substituit, și-a zis și din clipa aceea i s-a zis pe numele nou, dar vechi totuși: Iosip Broz Tito.”³² Și ca acest înforător travesti politic să reușească, a fost necesară – susține *Marele manipulator* – o punere în scenă încă mai vastă, constînd în confectionarea unei companii noi a celui ce va fi luat de o lume întreagă drept Tito (se subînțelege că exterminarea adevăraților companioni ai adevăratului Tito nu avea cum să lipsească dintr-o asemenea operație). În aceste

condiții, copia ar fi fost luată ca fiind originalul. Astfel spus, falsul ar fi reușit să treacă drept adevară, sosisă – drept personaj real. Savanta punere în scenă a Moscovei nu poate să nu impresioneze, căci *Kagemusha* ar fi cunoscut astfel o versiune modernă cu nimic inferioară celei clasice. Deși inavuabilă, o admirătie mută, dar irezistibilă a povestitorului la adresa capacitatei manipulatorii a Moscovei se decgăjă din fîccarc rînd care susține această poveste. Și ca o asemenea bizarerie să capete greutate, Ion Coja pretinde că ar fi găsit această trăznită idee “în mai multe cărți, ale unor cercetători serioși și convingători”³³ (ale căror nume, însă, nu socotește necesar a le da).

Dar nu numai în Iugoslavia s-ar fi întîmplat asemenea miraculoase substituiri. Papa Ioan Paul al II-lea – susține Radu Theodoru – nu e un catolic polonez, ci un evreu deghizat în catolic polonez³⁴; iar cardinalii și prelații din jurul său ar fi masoni³⁵, ceea ce e o culme a deghizării, a dedublării, a duplicității, șiută fiind poziția dîntotdeauna a Sfîntul Scaun față de masonerie. Este de notorietate că Vaticanul a condamnat organizațiile de tip francmasonic încă de la apariția lor, emîndîn în acest sens nemunărate bulle papale, ultima datînd din 1902. Chiar sub pontificatul actual, mai precis în 1985, a fost emis un document care susține că “judecata negativă a Bisericii cu privire la asocierile masonice rămîne neschimbătă”³⁶. Toate acestea nu-l împiedică însă pe conspiraționistul român să afirme contrariul, căci el crede, cu o tare suspectă, că duplicitatea este lege chiar și în Biserică. Neașteptatul măști pe care le-ar purta papa și cardinalii sunt considerate, dacă mai e nevoie de precizat, tehnici prin care iudeo-masonii sau Marele Sanhedrin domină – subtil, dar eficient – lumea.

Nici America n-ar fi scutită de asemenea surprize identitare. *România Mare* avansează la un moment dat ipoteza, pe care o găsește plauzibilă, că Bill Clinton ar fi “țigan”³⁷, arătînd astfel pînă unde poate să meargă inventivitatea conspiraționistă. Dar substituțiile iau în SUA în general o altă formă, ceea ce, la rigoare, e desigur

insignifiant. Oricum, a susține, pe modelul de mai sus, că Statele Unite ale Americii nu sunt Statele Unite ale Americii nu este deloc – pentru discursul conspiraționist – o imposibilitate. Dimpotrivă, “America e colonia Israelului”³⁸ – scria Corneliu Vadim Tudor, dînd prin accasta o expresie ideii că America este altceva decît ceea ce pare a fi de la 1776 încocace: un stat independent. Ideea accasta este amănunțită de Radu Theodoru, bunăoară, pentru care “iudaizarea statului american și subordonarea lui intereselor iudaismului internațional”³⁹ este o operă veche, începută încă de George Washington și continuată de foarte mulți președinți, cu ajutorul staff-ului lor, care a avut mereu – și are și în zilele noastre – o compoziție majoritar evreiască. Rațiunea de a fi a Statelor Unite este – după Radu Theodoru – sionistă: “Merenara cea mai agresivă a nazismului sionist contemporan este administrația iudaizată a Statelor Unite ale Americii. Dacă 97% din președinții Statelor Unite au fost francmasoni, Bill Clinton este francmasonul-președinte care a iudaizat în proporție de peste 65% această Administrație, punînd-o fățîș în slujba nazismului sionist care, la ora actuală [...] experimentează în SUA degradarea Bisericii prin administrație și secte, dezagregarea Familiei prin intervenția Statului, haotizarea Învățămîntului tot prin intervenția Statului, pulverizarea Artelor și a Culturii prin susținerea unor pseudoarte paralele, antiuite, imorale, în care domină instințele primare [sic!], violență, crima, pornografia și sexualitatea.”⁴⁰

Dar nu numai America, ci întregul Occident s-ar afla sub controlul evreiesc de acest tip, pe cît de cumplit pe atîț de insesizabil. Franța, Elveția, Germania și.a. “ar găsi” sub o nemiloasă și perversă “cismă sionistă”⁴¹, consideră George Dănescu, editorul parizian și co-editorul român al scandalosei cărți a lui Roger Garaudy, *Miturile fondatoare ale politicii israeliene*, arătînd că “cei mai mulți dintre noi nu-și dau seama” de ocupația aceasta insidioasă. Dar, s-ar putea spune, cîță vreme există cîte un George Dănescu, care “își dă seama”, speranța mîntuirii nu dispare...

Sud. Prin urmare, vecinii din apus ne iau pământul și își organizează industria și nouă nu ne pasă. În curând vom avea un stat maghiaro-român! Halal de noi!”²⁸

Corneliu Vadim Tudor îi liniștește însă pe acești temători, arătându-le soluția pe care partidul pe care-l conduce o va aplica pentru a elibera România de jugul economic al Ungariei: “Să nu vă fie teamă că ungurii ocupă Transilvania din punct de vedere economic – vă dau cuvîntul meu de onoare că, atunci când vom veni la Putere [sic!], vom naționaliza toate stațiile de benzină Moll, toate magazinele, fabricile, pămînturile și celelalte proprietăți prin care Ungaria a început să se facă stăpînă pe România.”²⁹

Nu numai bunurile economice românești ar face obiectul rapacității ungurești, ci și bunurile românești de orice fel, chiar și cele strict simbolice. Prestigiul României – se susține în *România Mare* – ar fi subminat de Ungaria pînă și în domeniul... chinologic: “Astfel, România, deși posedă trei rase de cîini, nu se poate lăuda, pînă în ziua de astăzi, că a omologat internațional măcar una singură. Chinologic, România este singura Țară [sic!] care nu se află în circuitul mondial. Mai mult, una dintre rase a fost omologată de Ungaria, ca Țară [sic!] de origine fiind menționat... Ardealul (cazul Copoiului Ardeleanesc). [...] Celelalte două rase, Ciobănescul românesc CARPATIN și Ciobănescul românesc MIORITIC [majusculele autorului – n.m.], nu au putut obține această omologare internațională.”³⁰

Prin travestire politică

Cu acasă, am intrat deja într-un alt domeniu al tehniciilor conspiraționale: acela al manevrelor diabolice constând în substituiri insesizabile, în *travestiuri* incontinentă, în prezentarea lucrurilor într-o înfățișarea contrară rațiunii lor profunde de a fi. Între esență și aparență este mereu o prăpastie: aparență e de fiecare dată o deghzare pentru a ascunde cseňta. Realitatea politică trebuie aşadar citită printre o hermeneutică specială, prin care personajelor politice planetare

și naționale, jucînd roluri de suprafață, vizibile, menite să îñeze, să li se pună în evidență adevăratale roluri, cele ascunse, cele de profunzime, acestea fiind cele sotuite importante politic. Lumea politică ar fi o lume dublă carnavalească, un fel de bal mascat (dar fără dimensiunea comică și fără să bine-dispună), paradigma conspirației fiind cea care smulge masca de pe față și îñfățișează personajele în adevărata, nuda (și neagra) lor identitate. *Who's who*-ul pe care-l relevă discursul conspiraționist este mereu o surpriză de proporții, făcută să clăine lumea, să o zguduie din temelii, să o facă astfel să priceapă “explicația” ultimă, cea “adevărată”, a tot ceea ce se întîmplă politic, a tot ceea ce lumea îndură politic.

O propoziție a lui Ion Coja precum “Iosip Broz Tito nu este... Iosip Broz Tito”³¹ este un asemenea exemplu şocant, menit să dea fiori celor ne-văzători, care și reprezintă realitatea coïnod-epidermic. Secretul acestei teribile negații se dezvăluie urmăriind o mică poveste și interpretând-o adevarat, susține specialistul român în tainele conducerii oculte a lumii. Astfel, cititorul află că, în timpul războiului civil din Spania, Tito, un luptător croat din armata republicană, susținută de Moscova, a fost ucis. Dacă moartea acestuia a fost întîmplătoare sau nu, cititorul va putea să deducă singur după ce i se revelă cea de-a doua scenă a povestirii: “Din clipa aceea, un ins, pregătit din timp de Moscova – e greu de presupus că o asemenea mutare nu a fost îndelung premeditată – un ins care, întîmplător, era la fel de croat ca și dumneata [interlocutorul imaginat al lui Ion Coja – n.m.], i s-a substituit, și-a zis și din clipa aceea i s-a zis pe numele nou, dar vechi totuși: Iosip Broz Tito.”³² Și ca acest înforător travestit politic să reușească, a fost necesară – susține *Marele manipulator* – o punere în scenă încă mai vastă, constând în confectionarea unei companii noi a celui ce va fi luat de o lume întreagă drept Tito (sc subînțelege că exterminarea adevăraților companioni ai adevăratului Tito nu avea cum să lipsească dintr-o asemenea operație). În aceste

condiții, copia ar fi fost luată ca fiind originalul. Astfel spus, falsul ar fi reușit să treacă drept adevăr, sosia – drept personaj real. Savanta punere în scenă a Moscovei nu poate să nu impresioneze, căci *Kagemusha* ar fi cunoscut astfel o versiune modernă cu nimic inferioară celei clasice. Deși inavuabilă, o admiratie mută, dar irezistibilă a povestitorului la adresa capacitatii manipulatorii a Moscovei se degăjă din fiecare rînd care susține această poveste. Și ca o asemenea bizarerie să capete greutate, Ion Coja pretinde că ar fi găsit această trăznită idee “în mai multe cărți, ale unor cercetători serioși și convingători”³³ (ale căror nume, însă, nu socotește necesar a le da).

Dar nu numai în Jugoslavia s-ar fi întîmplat asemenea miraculoase substituiri. Papa Ioan Paul al II-lea – susține Radu Theodoru – nu e un catolic polonez, ci un evreu deghizat în catolic polonez³⁴; iar cardinalii și prelații din jurul său ar fi masoni³⁵, ceea ce e o culme a deghzării, a dedublării, a duplicității, șiută fiind poziția dîntotdeauna a Sfintul Scaun față de masonerie. Este de notorietate că Vaticanul a condamnat organizațiile de tip francmasonic încă de la apariția lor, emisind în acest sens nenumărate bulle papale, ultima datând din 1902. Chiar sub pontificatul actual, mai precis în 1985, a fost emis un document care susține că “judecata negativă a Bisericii cu privire la asocierile masonice rămîne neschimbătă”³⁶. Toate acestea nu-l împiedică însă pe conspiraționistul român să afirme contrariul, căci el crede, cu o tare suspectă, că duplicitatea este lege chiar și în Biserică. Neașteptatele măști pe care le-ar purta papa și cardinalii sunt considerate, dacă mai e nevoie de precizat, tehnici prin care iudeo-masonii sau Marele Sanhedrin domină – subtil, dar eficient – lumea.

Nici America n-ar fi scutită de asemenea surprize identitare. *România Mare* avansează la un moment dat ipoteza, pe care o găsește plauzibilă, că Bill Clinton ar fi “tigan”³⁷, arătând astfel pînă unde poate să meargă inventivitatea conspiraționistă. Dar substituțiile iau în SUA în general o altă formă, ceea ce, la rigoare, e desigur

insignifiant. Oricum, a susține, pe modelul de mai sus, că Statele Unite ale Americii nu sunt Statele Unite ale Americii nu este deloc – pentru discursul conspiraționist – o imposibilitate. Dimpotrivă. “America e colonia Israelului”³⁸ – scria Corneliu Vadim Tudor, dînd prin aceasta o expresie ideii că America este altceva decît ceea ce pare a fi de la 1776 încocace: un stat independent. Ideea acasă este amănunțită de Radu Theodoru, bunăoară, pentru care “iudaizarea statului american și subordonarea lui intereselor iudaismului internațional”³⁹ este o operă veche, începută încă de George Washington și continuată de foarte mulți președinți, cu ajutorul staff-ului lor, care a avut mereu – și are și în zilele noastre – o compoziție majoritar evreiască. Rațiunea de a fi a Statelor Unite este – după Radu Theodoru – sionistă: “Merența cea mai agresivă a nazismului sionist contemporan este administrația iudaizată a Statelor Unite ale Americii. Dacă 97% din președinții Statelor Unite au fost francmasoni, Bill Clinton este francmasonul-președinte care a iudaizat în proporție de peste 65% această Administrație, punind-o fățu în slujba nazismului sionist care, la ora actuală[,] experimentează în SUA degradarea Bisericii prin administrație și secte, dezagregarea Familiei prin intervenția Statului, haotizarea învățămîntului tot prin intervenția Statului, pulverizarea Artelor și a Culturii prin susținerea unor pseudoarte paralele, antiumane, imorale, în care domină instințele primare [sic!], violență, crima, pornografia și sexualitatea.”⁴⁰

Dar nu numai America, ci întregul Occident s-ar afla sub controlul evreiesc de acest tip, pe cît de cumplit pe atât de insesizabil. Franța, Elveția, Germania și.a. “ar găsi” sub o nemiloasă și perversă “cismă sionistă”⁴¹, consideră George Dănescu, editorul parizian și co-editorul român al scandalosei cărți a lui Roger Garaudy, *Miturile fondatoare ale politicii israeliene*, arătând că “cei mai mulți dintre noi nu-și dau seama” de ocupația aceasta insidioasă. Dar, s-ar putea spune, cîță vreme există cîte un George Dănescu, care “își dă seama”, speranța mintuirii nu dispare...

Dacă state atât de puternice sănătate și sînt dominate de evrei francmasoni și sionisti, se poate deju deduce că bietul stat român, atât de încercat, atât de rîvnit, atât de slăbit, n-avea cum să scape de această presupusă năpastă. Ideea că politicienii români actuali, în frunte cu președintele, nu sănătate români "puri" devine mai întîi o ipoteză verosimilă⁴² și, mai apoi, o certitudine. Cîteodată se insinuează că președintele României ar fi spion american⁴³, în alte dăți că ar fi mason (dat fiind că a fost distins cu premiul Condehoffe-Kalergi al Fundației Pro Europa, "susținătoare a unui pan-europeism dubios"⁴⁴), iar alteori că ar fi evreu (stîrc verificată de "o serie de surse independente, credibile"⁴⁵). Și ca lucrurile să capete maxim de gravitate, cîte un articol proclamă că toate aceste atribuții sănătate simultan valabile: "Emil Constantinescu este agent în slujba unor servicii străine de spionaj; de origine etnică străină – evreu rus"⁴⁶.

Se înțelege că titularii celorlalte funcții majore din statul român n-au cum să fie – în linii mari – altfel (sub aspect identitar), din moment ce chiar președintele României este sănătate (cinci) este. Dacă nu-s evrei (cum se întîmplă în majoritatea cazurilor, potrivit discursului conșpirofăton), atunci sănătate cel puțin masoni. De părere aceasta este senatorul Radu Timofte, care, an văzut mai înainte, are o sensibilitate specială la masonerie, adulmecîndu-i prezența insidioasă și acaparantă în statul român. Și cum "masoneria are tendință să ocupe toate funcțiile importante în Stat din România"⁴⁷, gestul denunțării publice se vrea curativ politic și, desigur, patriotic. Vicepreședintele Comisiei de apărare din Senatul României, văzînd ce se întîmplă în alte țări, este deci cuprins de coșmar cînd și imaginează viitorii lideni ai României: "Mi-e teamă că acești așa-zisi «frați» [«masoni» - n.m.] nu urmăresc altceva decît de a pune mîna pe tot ceea ce înseamnă putere în Stat așa cum au reușit în alte țări. Mi-e teamă că vom ajunge într-o zi să fim conduși numai de către cei care fac parte din astfel de organizații și atunci s-a dus naibii și identitatea noastră națională și tot ce înseamnă cultură și tradiție românească."⁴⁸

După *România Mare*, în 1999 s-a ajuns deja la această situație coșmarească. Un editorial anunță că "România este o Țară [sic!] sub ocupație străină". Acest sever diagnostic politic este descris astfel: "La Președinția României forfotesc spioni străini, în frunte chiar cu Emil Constantinescu [...]. Întreaga bancă de date a Guvernului e controlată de alți agenți, care manevrează computerele de la Palatul Victoria după bunul lor plac. Și Serviciile Secrete [sic!] ale României sănătate bine căptușite cu spioni străini, chipurile, consilieri. La fel de inaceptabil ni se pare amestecul acestor spioni în treburile Ministerului Apărării Naționale [...]."⁴⁹

Travestiul politic ia cele mai neașteptate forme, și nu numai cînd e vorba de liderii politici. Discursul istoric oficial sau academic – susține discursul conșpirofăton – operează și el cu substituții similare. Falsificarea aceasta a istoriei ar fi tot de conșpirația copleșitoare. Un exemplu: deși "legionarii n-au omorît nici un evreu"⁵⁰, lor li se atribuie totuși atîtea crime. "Adevărul" istoric despre, de pildă, evenimentele din ianuarie 1941 este însă restabilit de Ion Coja: făptuitorii făradecilelor au fost în fapt "țigani" deghizați în legionari (echipați cu cămașă verzi, centuri, diagonale) de către URSS⁵¹. Neacceptarea acestui "adevăr" s-ar explica, potrivit lui Ion Coja, prin "propaganda mincinoasă, mistificatoare, prin care legionarii, care, în acest sens, au prezentat cea mai valabilă formulă de resurrecție națională [sublinierea autorului – n.m.], au fost transformați în întruchiparea răului"⁵². Nu numai legionarilor li s-ar fi confectionat această imagine falsă de către "propaganda mincinoasă, mistificatoare", ci și lui Antonescu, care, susține Ion Coja, n-a fost un persecutor al evreilor, ci, dimpotrivă, un tandru protegitor al lor⁵³.

Falsificarea istoriei în scop conșpirofăton ar fi detectabilă mai ales acolo unde îndoctrinarea socială reprezintă o Miză. E vorba, desigur, de învățămînt. În acest sens, hotărîrea Ministerului Educației Naționale de a introduce în programa analitică de istorie și școliștina Holocaustului este considerată în *România Mare* ca o "înjosire

grozolană a Poporului Român"⁵⁴. Și pentru ca poporul român să-și recapete verticalitatea, i se cere ministerului de resort ca "în această pregătire holocaustică să introducă neapărat și bibliografie din Roger Garaudy și alți oameni de știință și de cultură occidentali care au mari îndoieri (din fericire foarte bine documentate) cu privire la acel tămbălău pe care-l fac evreii cu cele 6 milioane de victime ale lor [sublinierea autorului – n.m.]"⁵⁵. În alte publicații cu orientare conșpirofătonă se susține că și "programa de bacalaureat la literatură română face jocul unor interese străine"⁵⁶.

Conspiratorii sănătate descriși ca foarte imaginativi și atunci cînd e vorba de imaginea cuiva care reprezintă potențial un pericol pentru puterea lor. Conform acestei descrieri, ei pot merge, dacă e cazul, pînă la a ține persoana respectivă într-un soi de captivitate, modelîndu-i comportamentul după vrerea lor. Anturajul filosofului de la Păltiniș, de pildă, nu se formase – crede același Ion Coja – din admiratie, ci, din contră, "era misiune curată, de a-l împiedica pe Noica să-și exerceze vocația de pedagog al Neamului, blocîndu-i sau cenzurîndu-i contactele", totul desfășurîndu-se, deci, după "o strategie vădit antiromânească."⁵⁷ Dacă cei ce-l anturau pe Noica se prezintau ca discipoli ai săi, faptul ținea de aceeași viclenie de a înfățișa lucrurile altfel de cum sănătate. Așa se face că falsul identitar continuă: aceia care l-au ținut captiv pe Noica au azi, pe nedrept, prin truc, – socotește Ion Coja – statutul respectabil de disidență. Acest statut îl s-ar fi cuvenit chipurile lui Ion Coja, a cărui părere despre sine este simptomatică: "Eu, cu cîte am făcut eu înainte de '89, ca protest anti [sic!], am fost dizident cît ceze Dorin Tudoran și Andrei Pleșu la un loc!"⁵⁸ Conspiratorii, însă, se poate deduce, i-au făurit un alt chip, desigur, din aceeași propensiune și după aceeași strategie "antiromânească".

Tehnicile de camuflare a adevărului sănătate deci extrem de variate, parcă inepuizabile. Conșpirofătonii veghează însă neobosiți la ceea ce se întîmplă în lume, nelăsîndu-se – după cum

am văzut – înselați de aparență, și dezvăluie cu generozitate "adevărul" celor doritori sănătate cunoască. Ei "știu" cu certitudine că cei care refuză "adevărul" acesta muncit și eroic sănătate "niște lichele care nu au nimic comun cu acest popor și cu durerile sale", ba, mai mult, "sunt niște derbedei vînduți tuturor oficinelor de spionaj străine [sic!], sau oficinelor de propagandă care urmăreau și urmăresc încă destrămarea României"⁵⁹.

(va urma)

Note:

¹ Mihai Stratulat, "La Budapesta, în Piața Szent-István", *Ultima oră*, nr. 3 (247), 21-27 ianuarie 1999.

² *România Mare*, 3 august 1990.

³ Ibid.

⁴ Prof. dr. Viorel Roman, consilier academic la Universitatea din Bremen, "Un război civil regizat?", *România Mare*, nr. 435, 13 noiembrie 1998.

⁵ Ibid.

⁶ *România Mare*, 7 septembrie 1990.

⁷ V. emisiunea "Dintre sute de ziare" de la postul de televiziune *Tele 7 abc* din ziua de 1 august 1999, care l-a avut ca invitat pe senatorul Radu Timofte.

⁸ Afirmație făcută de senatorul Dan A. Lăzărescu pe canalul de televiziune *Tele 7 abc* în cadrul emisiunii "Lumea în clipa 2000" difuzată pe 6 august 1999.

⁹ Ovidiu Hurduzeu, "Noua identitate a omului occidental", în *România literară*, nr. 37, 16-22 septembrie 1998.

¹⁰ George Dora, "Federalizarea României", în *Atac la persoană*, nr. 40 (52), 5 octombrie 1998.

¹¹ Ibid.

¹² Dumitru Dragomir, "Credeti în Dumnezeu, domnule Constantinescu?", *Atac la persoană*, nr. 50 (62), 14 decembrie 1998.

¹³ Ibid.

¹⁴ V. grupajul de articole de prima pagină

Semnale**Pierre Galante**

Operațiunea Walkiria. Complotul generalilor germani împotriva lui Hitler.

Editura Elit. 300 pagini. Preț neprecizat

Cartea redă istoricul, motivele și desfășurarea complotului generalilor germani de la 20 iulie 1944 împotriva lui Hitler. Materialul documentar se bazează în mare parte pe amintirile și relatările generalului Adolf Heusinger. Aceasta a fost între 1940 – 1944 șeful Secției Operațiuni a Cartierului General al Armatei de Uscăt, iar apoi, între 1957 - 1960 Inspector – General al Bundeswehr – ului (Ministerul Federal al Apărării al RFG) și, între 1960 – 1964, președintele Comisiei Militare a N.A.T.O. Prima sămîntă a acestui conflict a fost pusă în ziua de 2 august 1934, cînd toți militarii Reichswehr – ului (denumirea forțelor armate germane între cele două războaie mondiale) au depus jurămînt față de Hitler personal, nu față de Germania, ca pînă atunci. Majoritatea generalilor și a corpului ofițeresc al forțelor armate germane au avut încredere și l – au susținut pe Hitler fără rezerve pînă la începutul războiului din Rusia și începutul bombardării oraselor germane de către aliați. Primele

manifestări de opoziție, dar foarte timide, au apărut în 1938 – 1939. Succesul campaniilor militare din 1939 – 1941 au temperat însă opoziția castei militare. Vîrfurile ierarhiei militare germane au început să – și piardă

neprecizat

Cartea arată ce s – a petrecut cu cel mai puternic și temut aparat de securitate și spionaj de pe plan mondial, cunoscut pînă în 1990 sub denumirea de KGB. Interesul arătat cărții este justificat de realitatea că pot fi aflate multe cu privire la viața politică și viitorul reformelor din Rusia dacă este studiat cu atenție rolul esențial jucat de KGB în politica fostei URSS. Evoluția serviciilor de securitate ulterior colapsului fostei Uniuni Sovietice este o oglindă a contradicțiilor și a discontinuităților evoluției politice a Rusiei în timpul lui Boris Elțin. Reformarea serviciilor secrete a fost demarată de Gorbaciov și continuată de Elțin. În carte se arată că ar fi o greșală să se considere organizațiile succesoare ale KGB ca niște structuri birocratice neputincioase, care nu mai constituie nici o amenințare pentru reformele din Rusia ori pentru guvernele occidentale. Climatul politic rus a influențat crearea unui serviciu de securitate puternic. Guvernul lui Elțin, în ciuda afișării unor idealuri democratice, nu au avut intenția să țină în frîu structurile polițienești și de informații. Drept urmare, noile servicii de securitate ale Rusiei au o influență politică fără rival. KGB a fost

Amy Knight

Scurtă istorie a Eternei Securități de Stat.

Editura Elit. 285 pagini. Preț

Semnale

acuzat că l – a ținut prizonier pe Gorbaciov în timpul puciului din august 1991. Ceea ce pînă la unu s – a dovedit inexact, KGB – ul executivind numai ordinele lui Gorbaciov. Atunci, ca și de fapt în totdeauna, KGB a urmat ordinele partidului. Dizolvarea oficială a KGB a fost ratificată de Sovietul Suprem al URSS la 3 decembrie 1991. La sfîrșitul lui ianuarie 1992 existau în Rusia cinci structuri separate care preluaseră atribuțiile vechiului KGB. Activitatea acestor servicii a început să fie reglementată și din punct de vedere legislativ. Astfel, în iulie 1992 apăreau legile de funcționare ale Ministerului Securității (MB) și ale Serviciului de Informații Externe (FIS), iar la sfîrșitul lui 1992 Legea privind Activitatea Operațională de Ancheta, care stabilea procedura primei trepte a anchetei penale, inclusiv ale celor instrumentate de serviciile de securitate. În același

temp, ca și pînă în 1989, și la fel ca și alte servicii secrete din țările foste comuniste, serviciile de securitate și de spionaj s – au implicat foarte mult (poate chiar prea mult) în viața economică, în special prin intermediul foștilor lor angajați, convertiți peste noapte în oameni de afaceri. În afara granițelor Rusiei, serviciile secrete ruse sunt la fel de active ca și pînă în 1989 pe teritoriul republicilor foste sovietice.

Samuel P. Huntington

Ordinea politică a societăților în schimbare

Editura Polirom, Iasi, 1999, 427 pagini, preț neprecizat

Cartea este scrisă în 1968, fiind deci mai veche decît "Ciocnirea civilizațiilor și refacerea ordinii mondiale", publicată în SUA în 1991, iar în România în 1998. Cartea cuprinde descrierii ale instabilității și dezordinii. Se arată condițiile în care societățile

ce suportă schimbări sociale și economice rapide și discontinue (cum este și cazul României) pot totuși să ajungă la o "ordine politică". Aici au importanță indicatorii dezvoltării economice și indicatorii ordinii politice. Autorul subliniază că dezvoltarea economică depinde și de relația între investiție și consum, iar ordinea politică (într – o bună măsură) de relația între dezvoltarea instituțiilor politice și mobilizarea noilor forțe sociale în politică. În opinia cărții, cea mai importantă deosebire politică între țări nu este aceea a formelor de guvernare, ci măsura în care țările respective pot fi guvernat. Ca o concluzie, se poate spune că Huntington în cartea sa folosește teoria ca punct de plecare pentru cauzele problemelor politice recunoscute și examinează relația între stabilitate și dezvoltare.

ACEST NUMĂR ESTE FINANȚAT DE:

CHARLES STEWART
MOTT FOUNDATION

Revista este editată de Institutul de Cercetări Politice și Economice și Fundația Societatea Civilă

Editorial Board: • Călin Anastasiu • Daniel Chirot • Dennis Deletant • Gail Kligman • Dan Oprescu • Vladimir Tismăneanu • G. M. Tamas • **Redacție:** • **Redactor șef:** Stelian Tănase • **Secretar de redacție:** Ovidiu Horia Maican • **Colectivul redacțional:** • Adrian Cioroianu • Laurențiu Stefan Scalat • Valentin Stan • **Publicitate și distribuție:** Cristian Popescu • **Coperta și tehnoredactarea:** Nicolae Șerban Mesină

"Sfera Politicii" este înregistrată în Catalogul Publicațiilor din România la numărul 4165. Reproducerea articolelor apărute în publicația noastră se face numai cu acordul scris al redacției. Tiparul executat la RH PRINTING

Adresa Redacției: Str. Piața Amzei, nr.13, Et. 1, CP 212, OP 22, București, Tel./Fax: 01 312 84 96 (Attn: Oana Manolache); E-mail: sfera@dnt.ro; Web Site: <http://www.dntb.ro/sfera>.

TALON DE ABONAMENT LA REVISTA "SFERA POLITICII"

(vă rugăm să completați cu majuscule)

DA, doresc un abonament la revista "SFERA POLITICII", începînd cu numărul , pe perioada de:

3 luni (30.000 lei) 6 luni (60.000 lei) 1 an (120.000 lei)

Am achitat contravaloarea abonamentului, în suma de _____ lei, cu mandat poștal nr. _____ sau ordin de plată nr. _____, în contul Fundația Societatea Civilă, nr. 251100922013126 (lei) sau 251100222013126 (valută) deschis la BRD - SMB.

DA, doresc factură fiscală pentru abonamentul achitat.

Nume _____ prenume _____ vîrstă _____

Compania _____ Cod fiscal _____

Profesia _____ Funcția _____

Adresa la care dorîți să primiți abonamentul:

Strada _____ nr. _____ bl. _____ sc. _____ et. _____

Ap. _____ Localitatea _____ Cod poștal _____ jud./sect. _____

Telefon _____ Fax _____ e-mail _____

Vă rugăm completați în întregime acest talon și, împreună cu copia chitanței, sau a ordinului de plată a abonamentului, expediți-l în același plic, pe adresa: Fundația Societatea Civilă – Sfera Politicii, Piața Amzei, nr. 13, et. 1, sector 1, București, cu mențiunea "talon abonament", sau prin fax la +40 - 1- 312.84.96. Abonamentele se pot contracta și la sediul fundației, la adresa mai sus menționată. Relații suplimentare la tel. 659.57.90. Creșterile ulterioare ale prețului de vinzare al revistei nu vor afecta valoarea abonamentului contractat. În prețul abonamentului sunt incluse taxele poștale.

printing your ideas...

PREPRESS, TIPAR (în coală și în rolă), FINISARE
București, Sector 1, Calea Plevnei nr. 114,
tel: 637 24 70, 092 631 093, fax: 313 97 07